

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Sylvie Grulichová

Traktát *De alveo* Bartola de Saxoferrato

Rigorózní práce

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 6. února 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 231 906 znaků včetně mezer.

Sylvie Grulichová

V Římě dne 6. února 2024

Ave crux, spes unica.

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi poskytli pomoc a podporu při tvorbě rigorózní práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Bartolus de Saxoferrato.....	2
2. Kde najít Bartolův traktát.....	6
3. Tyberiadis a traktát <i>De alveo</i>	8
4. Citace v traktátu <i>De alveo</i>	11
5. Traktát <i>De alveo</i>	16
5.1. První část traktátu.....	17
5.1.1. <i>Natutrali alveo relicto</i>	21
5.1.2. <i>Alias fluere ceperit</i>	25
5.1.3. <i>Prior quidem alveus eorum est</i>	27
5.1.4. <i>Novus autem alveus eius iuris esse incipit</i>	29
5.1.5. <i>Cuius et ipsum flumen</i>	40
5.2. Druhá část traktátu.....	45
5.2.1. <i>Amissa propria forma</i>	46
5.2.2. <i>Sed vix est ut id obtineat</i>	60
5.3. Třetí část traktátu.....	62
Závěr.....	65
Zdroje.....	66
Přehled pramenů.....	72
Seznam příloh.....	79
Příloha 1: Úvod <i>Tyberiadis</i>	80
Příloha 2: Traktát <i>De alveo</i>	82
Abstrakt.....	114
Abstract.....	115

Úvod

Průpovídka *nemo iurista nisi bartolista* (není právníkem, kdo není bartolistou) poukazuje na věhlas předního představitele italské, komentátorské školy 14. století Bartola de Saxoferrato. Jelikož nutnost studia jeho díla mezi právníky opadla již před několika staletími, jeho místo se dnes nachází na stránkách právně historických knih mezi jeho stejně či méně známými předchůdci a nástupci. Bartolovo rozsáhlé dílo tak upadá víceméně v zapomnění, přestože představuje důležitý článek recepce římského práva ležící na spojnici mezi antickým římským právem a dnešním platným právem, které se na ně hrdě odkazuje. Zahraniční literatura se věnuje z Bartolovy tvorby jen některým, především politicky laděným. V českém jazyce se dnes lze snadno seznámit jen s jeho traktátem *De insigniis et armis* (O znameních a erbech). Tato práce se věnuje krátkému traktátu *De alveo* (O řečišti), který je ve prospěch rozsáhlejších ilustrovaných traktátů týkajících vody, současnou literaturou víceméně opomíjený.

Tato práce se snaží právě na tomto traktátu přiblížit způsob práce Bartola de Saxoferrato, a to jak v kontextu pramenů římského práva týkajících se opuštěného řečiště a práv související s řekami, na které také odkazuje, tak i v kontextu středověkých právníků, glosátorů a jiných komentátorů, kteří se k otázkám probíraným v jeho textu vyjadřují, potažmo i jiných pramenů souvisejících s jeho obsahem. Jejím základem proto bude nutně deskripce, která v první části poslouží, vedle krátkého představení jeho autora, k charakteristice traktátu, jeho místa v rámci Bartolova díla, jeho formy a k charakteristice pramenů, na které Bartolus v jeho textu odkazuje a které tvoří významnou část jeho obsahu. Ve druhé části bude postupně analyzován samotný obsah textu traktátu *De alveo* včetně jeho odkazů na prameny římského práva, potažmo na středověká právní díla. Spolu s jinými traktáty *De alveo* posloužil jako základ pro tvorbu mladších právníků komentátorské školy, a to konkrétně s komentářem Balda de Ubaldis k 8. titulu 1. knihy Digest (*De divisione rerum et qualitate*) a dílem *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum* Bartolomea Cipolly, kteří v nich markantně vychází právě z Bartolova traktátu *De alveo*. V potaz práce bere také prameny, na které odkazují komentáře Tommassa Diplovatazzia, které přidal k textu traktátu v rámci své edice v 16. stol.

1. Bartolus de Saxoferrato¹

Nejznámější představitel komentátorské školy se narodil 10. listopadu roku 1313 nebo 1314, a to ve Venatuře, tedy ve vesnici u města Saxoferrato v kopcovité krajině italského vnitrozemí tehdy náležející k území námořní republiky Ancona, na půl cesty mezi jejím přímořským centrem a Perugií. Jeho matka se jmenovala Santa a otec zřejmě Francesco, ale jeho jméno je zachyceno pouze ve zdrobnělé podobě „Ceccus“ či „Ciccus“. Bartolovo příjmení není známé, a tak mu literatura přisuzuje některou ze tří variant, a to buď Severi, Bentivogli nebo Alfani, nebo dokonce spekuluje, že mu žádné nenáleželo pro jeho nemanželský původ či proto, že ho rodiče opustili. První vzdělání se mu dostalo od Pietra z Assisi, mnicha františkánského řádu, který se v Saxoferratu těšil podpoře a který spravoval místní farní kostel svatého Františka, údajně založeným samotným světcem. O samotném Bartolovu učiteli je známo pouze to, že se později přestěhoval do Benátek, kde se mu říkalo Pietro della Pietà, podle jím založené instituce, nicméně však zásadně ovlivnil budoucího právníka. Díky němu Bartolus v pouhých čtrnácti letech opustil své rodiště a začal své studium práv na perugijské univerzitě, kterou nedlouho předtím, roku 1308, založil papež Kliment V.. Jeho učitelem se stal právník, básník a přítel Danta Aleghieriho Cinus z Pistoje, jenž vystudoval mimo jiné také v Orléansu, kde se seznámil s přístupem francouzských právníků, takzvaně *ultramontani*, kladoucím větší důraz na dialektiku. Jeho znalost položila základy jeho novátorského přístupu k právu, který nasměroval metodologii práce školy komentátorů, a tedy přístup k *ius civile*. Bartolus získal titul bakaláře po šesti letech studia ve svých dvaceti letech, 15. prosince 1333, nikoli však v Perugii, nýbrž v Boloni. Důvod jeho přesunu není znám, ale klade se do souvislosti s Cinovým odchodem do Florencie.

V Boloni se Bartolus zapojoval do veřejných diskuzí v rámci výuky Iacoba Butrigaria, který působil nejen jako vyučující místní slavné univerzity, ale také se z pozice váženého notáře věnoval právní praxi, a ve svých výkladech *ius civile* inklinoval spíše k metodě glosátorů než nové komentátorské.² Již 17. září 1334 Bartolus složil předběžnou doktorskou zkoušku, a to před dvěma zasloužilými profesory boloňské univerzity. Jedním z nich byl Iacopo da Belviso, jenž měl za sebou pestrou profesní dráhu, která jej zavedla k výuce i

---

1 CALASSO, Francesco. Bartolo da Sassoferrato. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 6. Roma: Treccani, 1964.; DU PLESSIS, Paul Jacobus. An Annotated Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis (Book 1). Potchefstroom: Potchefstroom University, 1999, str. 6–14.; MAIOLO, Francesco. Bartolus of Saxoferrato. In: SGARBI, Marco. Encyclopedia of Renaissance Philosophy. Berlin: Springer Nature, 2022, str. 334–338.; QUAGLIONI, Diego. Sassoferato, Bartolo di (1313/14–1357) In: MARTEL, Gordon (ed.). The Encyclopedia of Diplomacy. New York: John Wiley & Sons, 2018.; NOVÁK, Marek. Glosátoři a komentátoři ve Strahovské knihovně. Disertační práce, 2022.

2 ERMINI, Giuseppe. Butrigario, Iacopo. In: Enciclopedia Italiana. Roma: Treccani, 1930.

výkonu funkcí v mnoha městech Apeninského poloostrova od rodné Boloně přes Perugii až po Neapol, kde působil na dvoře Karla II., a též i k možnosti seznámit se s metodou přístupu k právu francouzských právníků, tzv. *ultramontani*, v Aix en Provence.³ Jeho kolega a vrstevník Pietro de'Cerniti, svůj život naopak sepjal s boloňskou univerzitou, v jejímž fungování se velmi angažoval a byl obdivován pro mimořádnou paměť, na niž musel spoléhat v důsledku očního onemocnění.⁴ Brzy poté se konala Bartolova doktorská zkouška před komisí složenou z deseti doktorů práv, které předsedal jen o málo starší vrstevník zkoušeného Giovanni Calderini, dekretalista a vikář boloňského arciděkana, jehož úřad v té době nebyl obsazen. Při korunovační cestě Karla IV. do Itálie v 50. letech 14. stol získal také čestný titul, a to *comes palatinus*.⁵ Bartolovo slavnostní prohlášení doktorem se uskutečnilo 10. listopadu v boloňské katedrále sv. Petra.

V následujících čtyřech letech života se Bartolus věnoval právní praxi, kdy se odebral zpět do Umbrie. Jeho působištěm bylo v době mezi léty 1334 a 1336 Todi, tedy město jen pár kilometrů jižně od Perugia, kde vykonával úřad assessora podesty. Krátce poté se Bartolus ujal stejného postu také v Cagli v horách severně od Saxoferrata, které tehdy zažívalo svůj obchodní rozmach. Práce se mu naskytl také ve městě Macerata, kde působil také jako advokát rektora anconské marky koordinujícího v zastoupení papeže správu měst na daném území ve sporu ohledně osvobození jeho komuny a občanů blízkého San Ginesia od uvaleného interdiktu. Místem jeho pobytu se možná stala také obec San Vittore poblíž Saxoferrata a je také možné, že již v roce 1338 krátce vyučoval na univerzitě v Boloni jako nástupce Raniera Arsendiho. V roce 1338 nebo 1339 se Bartolus oženil s Pellinou Bovarelli pocházející ze zámožné rodiny a z jejich manželství vzešli dva synové a čtyři dcery.

V roce 1339 však Bartolus již jistě působil v Pise, kde vykonával úřad assessora podesty a dával večerních lekce z práva. Jeho kolegou, který naopak vyučoval po ránu, byl Raniero Arsendi da Forlì, se kterým se setkal již v Boloni jako s jedním z vyučujících a také zkoušejících při doktorské zkoušce a který patřil mezi příznivce aplikace scholastické metody v právu.⁶ V Pise Bartolus setrval do roku 1343 a vyučoval zde všechny tři části Digest, *Vetus*, *Infortiatum* i *Novum*, a v letech 1342 a 1343 také Codex. V roce 1343, kdy byla bulou *In supremae dignitatis* papeže Klimenta VI. oficiálně založena pisanská univerzita, však

---

3 CAPRIOLI, Severino. Belvisi, Giacomo. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 8. Roma: Treccani, 1966.

4 RUFFINO, Onofrio. Cerniti, Pietro. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 23. Roma: Treccani, 1979.

5 BECKNER, Hans Jürgen. Calderini, Giovanni. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 16. Roma: Treccani, 1973.

6 ABBONDANZA, Roberto. Arsendi, Raniero. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 4. Roma: Treccani, 1962.

opustil toto toskánské město zmítané nestabilní politickou situací a epidemií moru a vrátil se zpět do umbrijské Perugie, kde vyučoval *ius civile* na univerzitě a také věnoval se advokátní praxi. Mezi jeho studenty zde patřil mimo jiné i Baldus de Ubaldis, jenž ho následoval z Pisy, se svým bratrem Angelem de Ubaldis, kteří se sami stali významnými právníky vyučujícími právo na italských univerzitách a řadí se mezi představitele školy komentátorů.⁷

V Perugii Bartolus patřil mezi vážené osobnosti města a roku 1348 získal občanství, zřejmě se stal také členem městské rady, a jako takový byl součástí pětičlenné perugijské delegace do Pisy k císaři Karlu IV. v létě roku 1355. Český král se tehdy v toskánském městě, kde spočívají ostatky jeho děda Jindřicha VII., zastavil na cestě zpět ze své korunovace císařem Svaté říše římské v Římě. Přestože jeho zpáteční pobyt zde na rozdíl od cesty tam narušilo povstání místních patricijů spojené s požárem, využily jej delegace mnohých italských měst a významné osobnosti k získání různých privilegií a titulů. Bartolovi jakožto váženému právníkovi tato cesta vedle privilegií pro město Perugia přinesla tituly *consiliarius a familiaris domesticus commensalis*, privilegia pro něho samého i pro jeho potomstvo a také erb s červeným lvem na zlatém pozadí.⁸

Bartolus zemřel 10. července 1357 ve 44 letech a byl pohřben vedle dalších významných perugijských obyvatel v kostele San Francesco al Prato tehdy spravovaným Řádem menších bratří. Františkáni ostatně hráli důležitou roli i v jeho životě. Bartolův první učitel byl františkán, stejně jako jeho přítel Guido z Perugie, který mu pomohl při tvorbě *Tyberiadis*.⁹ Věhlasný komentátor se též účastnil zasedání bratrstva svatého Františka v Perugii (*confraternita dei disciplinati*) a staral se o právní záležitosti tohoto řádu. Výsledky této činnosti tvoří pár z mnoha Bartolových děl, a to např. *Liber minoricarum decisionum* (Kniha rozhodnutí Minoritů).

Právě Bartolovo rozsáhlé dílo přežilo svého tvůrce, přineslo mu nesmrtelnost a světovou proslulost. Za jeho úspěchem stálo užití scholastické metody, pod vlivem Cína z Pistoje a Iacopa de Belvisa, při nakládání s prameny práva, a tedy francouzské školy, spojené s jeho zaměřením na právní praxi. Výsledek jeho práce tak přibližuje římské právo obsažené v justiniánské kodifikaci realitě pozdního středověku a usnadňovalo jeho aplikaci. Bartolovu

---

7 TREGGIARI, Ferdinando. Ubaldi, Baldo degli. Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 97. Roma: Treccani, 2020.

8 BARTOLI LANGELI, Attilio; PANZANELLI, Maria Alessandra. L'ambasceria a Carlo IV di Lussemburgo. In: Atti del L Convegno storico internazionale. Bartolo da Sassoferrato nel VII centenario della nascita: Diritto, politica, società. Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 2014, str. 271–332.

9 Řeka Tibera se v českém jazyce sice píše s „i“, ale v Bartolově latinském textu jedině s „y“. Přestože tento překlad užívá českého názvu této italské řeky, v názvu sbírky tří traktátů o řekách, kterým se zde označuje také její povodí, je respektován latinský pravopis „Tyberis“, popřípadě počestěná verze „Tyberia“.

úspěšnou metodu práce přejímali i jeho žáci jako Baldus de Ubaldis a další právníci souhrnně označovaní podle svého vzoru jako bartolisté. O tom, že se jednalo o skutečně úspěšnou metodu, svědčí ostatně také známé rčení „*nemo iurista nisi bartolista*“ (nikdo není právníkem, není-li bartolistou). Bartolovo dílo se díky této popularitě dochovalo v hojném počtu, nejen ve formě rukopisů, ale také tištěných knih, a to nejen inkunábulí. Slavné jméno však poskytlo záštitu také některým pracím, jejichž autorství z pera perugijského komentátora budí někdy lehké, jindy silné pochybnosti.

Dílo, které je Bartolovi připisováno užívá několik literárních forem. Nejvýznamnější z nich představuje komentář (*commentarius*, podobná je však i *lectura*), který dal název celé komentátorské škole. Tato literární forma spočívá v souvislé stati vztahujícím se k určitému právnímu textu, např. fragmentu z Digest, který mohl obnášet souhrn různých poznatků od odkazů na jiné související díla, na glosu či nějaké jiné práce středověkých právníků, přes jeho shrnutí, objasnění některého sporného pojmu či řešení nějakého konkrétního souvisejícího právního problému, až po podmínky odchýlení se od jím předkládané normy. Jednotlivé komentáře mohli svým rozsahem zabírat několik stran či třeba pouze jednu větu. Jejich tvorba souvisela s pedagogickou činností právníků, která obnášela přednášení např. určité části Digest. Nicméně komentář nemusí nutně postupovat systematicky a vyjadřovat se ke každé knize a každému fragmentu. Jeho autor si vybíral pouze určité fragmenty či knihy, které považoval za nějakým způsobem pozoruhodné. Bartolus napsal komentář ke všem třem částem Digest a Kodexu. Pod jeho jménem lze nalézt i komentáře k Institucím a *Novellae*, ale jeho autorství je silně zpochybňováno.

Druhou literární formu typickou pro práci komentátorů představuje *consilium*. Jeho podstatu tvořil odborný právní názor k nějakému aktuálně řešenému případu, který předestřel návrh jeho řešení a byl vypracován na žádost soudce. *Consilia* se mohla týkat jakéhokoli právního odvětví, byť v trestních věcech v podstatně omezenější míře, a spojovala v sobě často aplikaci *ius comune*, čili práva římského, kanonického či nějakého partikulárního. Jejich význam a vážnost v nich vyjádřeného *communis opinio* sice kulminovaly až na přelomu 14. a 15. stolní,¹⁰ ale jejich tvorbě se věnoval i Bartolus, kterému se jich přičítá až 465.

Vedle jiných, méně rozsáhlých forem jako *quaestiones*, *contrarietates* či *repetitium*, se komentátoři včetně Bartola věnovali tvorbě traktátů. Tento druh textů svou nezávislostí na konkrétním právním textu či řešenému, kazuickému případě, která autoru umožňovala volně souhrnně pojednat na určité téma. Ne vždy však text nadepsaný jako traktát tuto

---

10 CHIODI, Giovanni. *Lo ius civile: glossatori e commentatori*. In: *Il Contributo italiano alla storia del Pensiero: Diritto*. Roma: Treccani, 2012.

charakteristiku splňuje, ať již pro chybné označení, např. *questiones*, nebo pro nedodržení takové formy samotným autorem. Bartolus byl plodným autorem textů nesoucích toto označení a zabývajících se materií z různých právních oblastí, církevní právo nevyjímaje. Pod jeho jménem lze najít okolo třiceti textů nazvaných traktáty, nebo se mezi ně alespoň řadí,¹¹ a mezi ně se počítá traktát *De alveo*.

2. Kde najít Bartolův traktát

Bartolovo dílo se do Českých zemí dostalo pravděpodobně, snad díky korunovační cestě Karla IV. a díky věhlasu italských právníků, již ve 14. století. Z přelomu 14. a 15. století pochází také jeho první překlad traktátu s českým názvem Súd Astarotov, i když u něho se Bartolovo autorství zpochybňuje již od 16. století.¹² Vylíčení soudního řízení, ve kterém se ďábel v roli žalobce domáhá před soudcem Ježíšem Kristem práva trýznit lidské duše, zatímco v roli obhájkyne vystupuje Panna Marie, poskytuje na jednu stranu výklad procesního práva, na druhou stranu tematicky navazuje na populární romány ze 14. století Belial od Jakuba z Terama a Solfernus, které vypráví o obdobných soudech. Originální text se latinsky nazýval *Tractatus procuratoris editus sub nomine diaboli* či *Processus Sathanae*, ale v souhrnných sbírkách Bartolových děl se díky redakčním úpravám vyskytuje také pod označením *Tractatus quaestionis ventitate inter virginem Mariam ex una parte et diabolum ex altera*.¹³ Druhým z traktátů přeložených do českého jazyka je *Tractatus de insigniis et armiis*, které patří mezi první díla pojednávající o heraldických pravidlech vůbec, které však na sklonku svého života zanechal nedokončené.¹⁴ Právě ve 14. století se stalo držení erbů módní záležitostí a ostatně sám Bartolus sepsal tento spis poté, co sám obdržel erb od Karla IV. Kromě těchto dvou traktátů, které svým tématem mohou zaujmout nejen právníka, však nelze žádný jiný přeložený do češtiny jednoduše nalézt.¹⁵

11 Různíci se počet traktátů neplyne z vynechávání některých, ale z toho, zda se např. Tyberiadis započítá jako jeden nebo jako tři samostatné. Viz PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Bartolo in tipografia: il Quattrocento. In: TREGGIARI, Fernando (ed.). *Conversazioni bartoliane in ricordo di Severino Caprioli*. Saxoferrato: Istituto internazionale di Studi Piceni „Bartolo da Sassoferrato“, 2018, str. 124.

12 ŠIMEK, František. Staročeský Soud Astarotův a jeho předloha. In: *Listy filologické/Folia philologica*, 65–2/3: 1938, str. 157–177.

13 PIASCIUTA, Beatrice. *El diablo en el Paraíso. Derecho, teología y literatura en el Processus Satane*. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid, 2017, str. 62.

14 BARTOLUS; VRTEL, Ladislav (ed.). *Tractatus de insigniis et armis = Traktát o znameniach a erboch: podľa benátskej prvotlačky z r. 1472 uloženej v Archíve Košického arcibiskupstva*. Bratislava: Veda, 2009. Posledního vydání do českého jazyka se tento traktát dočkal v roce 1989: BARTOLUS. *Tractatus de insigniis et armis*. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků Ostrava DK ROH VŽSKG, 1989.

15 Jiné jazyky samozřejmě poskytují širší výběr traktátů, které nebo o nichž je možné si přečíst. To platí především o traktátech věnovaných politické situaci jako *De tyranno* nebo *De Gelphis et Gebellinis a De regimine civitatis*. Zájmu a překladu se však těší také Tyberiadis, tedy cyklu tří traktátů, mezi něž patří také *De alveo*, ale týká se jejich prvních dvou rozsáhlejších částí *De alluvio* a *De insula in flumine nata*. *De alluvio* se dočkalo i překladu do anglického jazyka, viz DU PLESSIS, Paul Jacobus. *An Annotated*

Texty připisované Bartolovi jsou však dobře dohledatelné v latině. Díky jejich popularitě se hojně vyskytují jak v manuskriptech, tak i v inkunábulích. Bartolus ostatně patřil v 15. století mezi jednoho z nejništěnějších autorů, a to nejen co se právnických textů týče.¹⁶ Traktáty se sice někdy vyskytují v samostatném vydání, v případě *De Alveo* však výhradně v rámci cyklu *Tyberiadis*,¹⁷ ale také je zahrnuje souhrnné dílo *Consilia, quaestiones et tractatus domi Bartoli*. První vydání tohoto souboru někdy nazývaného též *collectio maior* pochází z roku 1472 z Benátek.¹⁸ K této „kmenové“ sbírce, jejíž součástí tvořila i *Tyberiadis*, se přidávala v dalších vydáních některá jiná Bartolova díla, jako *sermones* a původně tam nezařazené traktáty, *consilia* a *quaestiones*.¹⁹ Nicméně soubor *Consilia, quaestiones et tractatus*, který je v knihovnách zastoupen nejčastěji, a tak nyní nejsnáze přístupný široké veřejnosti, pochází až z 16. století a je sestaven dle benátského vydání z roku 1530 od Battista Tortis, kterému předcházela redakce Tommassa Diplovatazzia. Tento právník, jenž zpochybnil Bartolovo autorství některých děl, opatřil sbírku komentáři odkazující na jiné právníkové autority a celou ji nově uspořádal tak, že první část se skládala z konsilií, *quaestiones* a traktáty, na které navazovaly dvě *sermones*, a druhou tvořily *aditiones*.²⁰ Tento způsob členění včetně postranních komentářů, obsahu a *aditiones* přejímaly následně další edice.²¹ Právě v této souhrnné podobě se také *Consilia, quaestiones et tractatus* stala vedle komentářů jednou ze součástí *opera omnia*, které se připisovalo Bartolovi. Vydání po Diplovatazziově redakci se nachází mezi starými tisky českých knihoven častěji. Pro ilustraci Knihovna Národního muzea disponuje vydáními z roku 1533 a 1536 tištěnými Gryphiem v Lyonu, Strahovská knihovna třemi vydáními, a to z roku 1550 z Lyonu vydané Dyonisiem Harsaeem, z roku 1581 z Benátek vydané dědici Lucantonio Giuntioho a z roku 1588 z Basileje vydané biskupskou kanceláří,²² Knihovna Akademie věd ČR pak dvěma exempláři, a to jedním

---

Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis (Book 1). Potchefstroom: Potchefstroom University, 1999. Krátké a neilustrované *De alveo* však bývá opomenuto.

- 16 PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Bartolo in tipografia: il Quattrocento. op. cit. str. 107.
- 17 *Tyberiadis* byla například samostatně vydána tiskem spolu s *De insigniis et armis* v roce 1483 v Římě: DE SAXOFERRATO, Bartolus. *De fluminibus seu Tyberiadis*. Roma: Riessinger, Sixtus & Herolt, Georg, 1483.
- 18 PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Le prime edizioni a stampa dei trattati di Bartolo (1472–1500). In CRINELLA, Galliano (ed.). *Bartolo da Sassoferrato e il Trattato sulla tirannide*. Sassoferrato: Istituto internazionale di studi piceni „Bartolo da Sassoferrato“, 2020, str. 63an.
- 19 Viz např. DE SAXOFERRATO, *Consilia Domini Bartoli de Saxoferrato*. Lyon: Johann Siber, 1495; nebo DE SAXOFERRATO, Bartolus. *Consilia, quaestiones & tractatus*. Venetia: Battista de Tortis, 1495.
- 20 TREGGIARI, Ferdinando. Sulle edizioni dei *Consilia, quaestiones et tractatus* di Bartolo da Sassoferrato. In: *Rivista Internazionale di Diritto Comune* 27, 2016, str. 159–184. Viz DE SAXOFERRATO, Bartolus. *Consilia, quaestiones et tractatus Bartoli Saxoferratensis*. Venetia: Battista Torti, 1530. Jedná se o výchozí text této práce.
- 21 Viz např. DE SAXOFERRATO, Bartolus. *Consilia, quaestiones & tractatus*. Lyon: Thomas Berthelier, 1547; nebo DE SAXOFERRATO, Bartolus. *Consilia, quaestiones & tractatus*. Basileae: Episcopus, 1588.
- 22 NOVÁK, Marek. *Glosátoři a komentátoři ve Strahovské knihovně*. Disertační práce, 2022, str. 196–205.

vydaným Gryphiem roku 1530 v Lyonu a druhým vydaným v Benátkách Benaliem roku 1487. Nejstarším výtiskem v Praze však disponuje Národní knihovna ČR, která má ve své sbírce starých tisků benátské vydání od Vindelina de Spiry z roku 1472, tedy první souborné vydání konsilií, traktátů a *quaestiones*, jež dostala z depositu University Karlovy, která jej získala roku 1866.²³ Vedle tohoto exempláře jí náleží ještě řada dalších tisků Bartolova souborného díla, a to z roku 1537 od Vincentia de Portonariis z Lyonu, z roku 1577 od dědiců Nicoli Beuiliquae z Turína,²⁴ z roku 1550 od Dionysia Harsaea z Lyonu, z roku 1588 a 1589 od biskupské kanceláře z Basileje, z roku 1567 od Stephana Servania z Lyonu, z roku 1535 od Nicoli Petita a Hectora Peneta z Lyonu a z roku 1555 od Baise Guida z Lyonu. Samostatné vydání Tyberiadu není uloženo v žádné z uvedených knihoven.

Nicméně jednodušší způsob, jak se seznámit s latinským textem *De alveo*, než návštěva některé z uvedených knihoven, nabízí jeho online dostupné zdigitalizované verze. Z toho důvodu také tato práce vychází z takto zdigitalizovaných knih. Z bohatého množství tímto způsobem dostupných knih obsahující *De alveo* se jednalo o benátské vydání *Consilia, quaestiones et tractatus* od Battisty Torti z roku 1530 a lyonské od Thomase Bertiera z roku 1547, které jsou uloženy v Biblioteca del Dipartimento di diritto romano, storia e filosofia del diritto dell'Università degli studi di Pavia.²⁵

3. Tyberiadis a traktát De alveo

Traktát *De alveo* tvoří spolu s traktáty *De alluvio* (O náplavě) a *De insula in flumine nata* (O ostrově vzniklém v řece) Bartolův cyklus nazvaný podle řeky Tibery *Tyberiadis* či někdy také označovaný *De rivis* (O řece), který se věnuje především vlastnictví k pozemkům v okolí řeky či jiných sladkovodních ploch. Jeho sepsání se běžně zasazuje do doby, kdy slavný

23 Viz katalog v databázi Národní knihovny: [online, cit. 2023-11-10] https://aleph.nkp.cz/F/9EAC996NGMJ9I9UGU55D5G8T9BS42Q8CQURRKG9XCTVLR8JHYI-31940?func=full-set-set&set_number=238573&set_entry=000151&format=999.

24 Tyto dva tisky jsou digitalizovány: <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1003611740-002&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> [online, cit. 2023-11-13] a <https://books.google.cz/books?vid=NKP:1003610858&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> [online, cit. 2023-11-13].

25 SAXOFERRATO, Bartolus de. *Consilia, questiones et tractatus*. Venetia: Battista Torti, 1530. Dostupné [online, cit. 24-11-2022] z https://preserver.beic.it/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE2094763; SAXOFERRATO, Bartolus de. *Consilia, quaestiones & tractatus*. Lyon: Thomas Berthelier, 1547. Dostupné [online, cit. 2023 09 14] z https://preserver.beic.it/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE4766453.

Tyto dvě vydání byla vybrána z ryze praktických důvodů, a to pro jednak čitelné členění samotného textu, které umožňovalo se v něm dobře orientovat, i rozčlenění textu skrze odkazy k nadpisům v prohlížeči.

Jelikož se však jedná v obou případech o vydání, které vychází z Diplovatazziovy revize, bylo přihlíženo, také ke staršímu vydání: SAXOFERRATO, Bartolus de. *De fluminibus seu Tyberiadis*. Roma: Riessinger, Sixtus & Herolt, Georg, 1483. Dostupné [online, cit. 2023 09 14] z https://preserver.beic.it/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE1345310. nebo SAXOFERRATO, Bartolus de. *Consilia Domini Bartoli de Saxoferrato*. Lyon: Johann Siber, 1495. Dostupné [online, cit. 2023 09 14] z <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00071163?page=272,273>.

komentátor již působil na univerzitě v Perugii, a to před sepsání *De Gelphis et Gebellinis*.²⁶ Konkrétní rok, kdy k němu došlo, není jistě známý,²⁷ ovšem o okolnostech jeho vzniku podává barvitý výklad sám autor v úvodu Tyberiady (běžně řazený k jeho první části, *De alluvio*).²⁸ Dle svého vyprávění trávil volné dny po skončení univerzitních přednášek odpočinkem v kopcích na venkově nedaleko Perugia a těšil se přitom výhledem na pod ním se vinoucí údolí řeky Tibery. Při tomto pozorování půvabné krajiny si povšiml též náplav, vzniklých ostrovů a změn říčního koryta vodního toku, což ho přivádělo k uvažování nad právními aspekty s tím spojenými. Rozhodl se tak, byť zřejmě přes určité pochybnosti,²⁹ sepsat spis pojednávající o právních otázkách spojených se změnami terénu říčního koryta. Výsledek jeho práce představuje právě *Tyberiadis*, dílo o třech částech v podobě samostatných traktátů *De alluvio*, *De insula in flumine nata* (či zkráceně *De insula*) a *De alveo*. První dva z nich jsou oproti poměrně strohému třetímu z nich rozsáhlejší. Bartolus *De alluvio* a *De insula* napsal celé v průběhu svého letního pobytu, takže se jim mohl déle věnovat a opatřit je také geometrické nákresy (*figurae*) různých situací řeky, potažmo jezer, protože dle jejich autora se mají uváděná pravidla vztahovat i na jiné vodní plochy, s grafickým řešením sporné otázky doplněné komentářem.³⁰ Přestože byl Bartolus člověk se znalostmi z mnoha oborů, s jejich tvorbou mu pomohl františkánský mnich Guido z Perugia, který ho přišel navštívit a který byl mistrem geometrie. Traktát *De alveo* však Bartolus psal až po svém návratu do města, a tak se jeho tvorbě nemohl nejspíš tolik věnovat. Třetí část Tyberiady proto není doplněna o nákresy a vlastní text vcelku často odkazuje na předcházející text.

Jak sám Bartolus v úvodu svého díla uvádí, *Tyberiadis* představuje výklad římského práva.³¹ Páteř všech tří traktátů tvoří fragment z justiniánských Digest připisovaný Gaiovi, Dig. 41.1.7 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.), který podává výklad o vlastnictví v případě náplavy, vzniku ostrova v říčním korytu a opuštěného řečiště. Jejich označení

26 CAVALLAR, Osvaldo. River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione). In: MARINO, J. A.; KUEHL, T. (ed.) A Renaissance of Conflicts: Visions and Revisions of Law and Society in Italy and Spain. Svazek 3. Toronto: Centre of Reformation and Renaissance Studies, 2004, str. 45.

27 V textu Tyberiady je uváděno datum vzniku „*Sub anno D. ccciv*“, čili rok 1334. Jelikož tehdy Bartolus pobýval v Boloni, kde dokončoval svá studia, není její napsání v tomto roce uvěřitelné. Viz VON SAVIGNY, Carl Friedrich. Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter. op. cit. str. 158. či FROVA, Carla. Le traité de fluminibus de Bartolo da Sassoferrato (1355). In: Médiévaux. 36. Paris: Presses Universitaires de Vincennes, 1999. str. 81–89.

28 O okolnostech sepsání Tyberiadis spravuje Bartolus čtenáře v jeho úvodu, který se přiřazuje k jeho první části *De alluvio*.

29 Bartolus v úvodu k Tyberiadis uvádí, že k němu přišla ve snu postava, která ho vyzývala k jejímu sepsání včetně nákresů, které doplňují první dva traktáty.

30 Blíže viz FROVA, Carla. Le traité de fluminibus de Bartolo da Sassoferrato (1355). op. cit. str. 83–85.

31 Povědomí o tom, že Tyberiadis představuje výklad římského práva, lze získat již z Bartolovy proklamace v úvodu *De alluvio*.

za traktáty je proto poněkud zavádějící, poněvadž se v podstatě jedná o rozsáhlý komentář obdobný textům v Bartolových komentářích k částem Digest, nikoli čistě o pojednání na určité téma podložené odkazy na ustanovení právních knih jako například v případě traktátu *De insigniis et armis. Tyberiadis* se fragmentu věnuje téměř slovo od slova a obsahuje jeho komentář, který se systematicky, vyčerpávajícím způsobem a zřejmě pod vlivem scholastické metody, zabývá určitými aspekty, jichž se Gaiův fragment, byť i jen zlehka dotýká. Bartolus se tak skrze svůj výklad fragmentu justiniánských Digest dostává k řešení také různých dalších otázek méně či více spjatých s rozбором komentovaného fragmentu. Zvláště na traktátu *De alveo* je ale patrné, že jeho autor k rozboru Gaiova fragmentu přistupoval se záměrem pojednat jen o určité otázce, protože oproti přecházejícím částem Tyberiady budí dojem určité nevyváženosti. Zatímco k určitým slovům patří rozsáhlý komentář, jiná se přechází jen strohou poznámkou, odkazem do právních knih či do jiné části textu. Zřejmě se jedná o plody toho, že Bartolus již spěchal s jejím dokončením, a tak psal skutečně jen to, co považoval za podstatné.

Přes svou relativní strohost a krátkost, která je pravděpodobně způsobena skutečností, že ho Bartolus dopsal až po návratu z venkova do Perugia, se *De alveo* skládá ze tří částí. První se věnuje situaci, kdy řeka opustila své řečiště a odešla jinam, druhá, když opustila své nové řečiště a vrátila se do svého původního a třetí pojednává o záplavě. První a druhá obsahují vždy po jednom rozsáhlejší komentáři vázaném k určitému slovu, kolem kterého se nachází různé kratší komentáře. V první části se vztahuje delší pojednání k sousloví „*eius incipit iuris esse*“ (začíná být jeho právo) zabývající se významy slova „*incipit*“ (začíná). V druhé části, která se sama dělí na část věnovanou situaci, když řeka svým novým řečištěm neobsadila ničí pozemek celý, když ho úplně obsadila a na část o tom, co znamená, že se řeka vrátila po nějakém čase zpět do svého původního řečiště. Tady se rozsáhlejší text vztahuje ke slovům „*amissa propria forma*“ (opustila svou podobu) a zabývá se podstatou věci, od které se odvozuje její existence. Jakýmsi leitmotivem celého traktátu *De alveo* je podstata věci a její změna, k čemuž se jeho autor několikrát obrací. Třetí, nejstručnější část se jen zběžně věnuje rozdílu mezi záplavou a vznikem nového říčního koryta.

Tyberiadis se považuje za unikátní především díky situačním nákresům, které doplňují text *De alluvio* a *De insula in flumine nata*. Vynikající je však již Bartolův výběr úryvku z Digest, který komentuje, respektive fragment Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.) v traktátu *De alveo*. Jeho glosu tvoří jen sedm nijak zvlášť rozsáhlých poznámek. Ani mladší autoři právních textů mu nevěnovali velkou pozornost, kdy např. Iason de Mayno, Giovanni da Imola i Baldus de Ubaldis ho ve svých komentářích Digest vynechávají. To však

neznamená, že by vynechávali téma opuštěného řečiště, kterému se zkratka zabývali v souvislosti s některým jiným fragmentem. Tak se Baldus de Ubaldis věnuje této problematice ve svém komentáři k titulu *De rerum divisione et qualitate* 1. knihy Digest, kdy strukturou vychází z Bartolova traktátu *De alveo*, nicméně se často vůči jeho myšlenkám vymezuje. Nejmarkantnější inspiraci Bartolovým traktátem je však možné najít v díle o sto let mladšího autora Bartolomea Cipolli, který v příslušné části svého díla *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum* víceméně kopíruje. Pouze některé myšlenky jsou v něm o něco zkráceny.

4. Citace v traktátu *De alveo*

Jelikož Bartolovo dílo je odborným právním textem, obsahuje odkazy na relevantní prameny práva. Jejich funkce ve středověkém traktátu však byla leckdy širší než dnes. Odkazované texty nesloužili vždy pouze jako opora autorova tvrzení, či poukaz na opačné stanovisko. Středověký právník počítal s tím, že čtenář jeho díla velmi dobře zná prameny práva, které zmiňuje, a tak může jeho myšlenku plně pochopit jedině na základě jejich znalosti. Z toho důvodu je i dnes při čtení středověkého traktátu jako *De alveo* nezbytné znát nebo se alespoň moci seznámit s texty, na které jeho autor odkazuje. Již první krok k tomu, tedy pouhé vyhledání patřičného právního pramene a jeho konkrétního úryvku, však může představovat překážku, a to i v případě fragmentů z *Corpus iuris civilis*, přestože komentátoři v zásadě užívali způsob citace popsany např. L. Heyrovským.³²

Nejčastějším pramenem, na který Bartolus v traktátu *De alveo* odkazuje, jsou justiniánská Digesta. Nejběžnější úplná forma jejich citace vypadá takto: *ff. d. acqui. re. do. l. adeo. §. quod si toto*. Počáteční písmena „ff“ znamenají Digesta. Jak se vyvinula tato zkratka, není známé a pouze se předpokládá, že se jedná o zkomolení buď „D“ jako Digesta, nebo „II“, popřípadě z řeckého „Π“ jako Pandekta.³³ Po označení části justiniánské kodifikace následuje uvedení titulu, ve kterém se citovaný fragment nachází, např. „*d. acqui. re. do.*“ zkracuje název *De acquirendo rerum dominio*, který je prvním titulem 41. knihy. Zkratky titulů však nejsou v traktátu jednotné, a tak se lze setkat také např. „*de acquiren. re. domi*“. Označení fragmentu uvádí písmeno „l.“, které znamená „lex“ čili zákon, což se používalo ještě počátkem minulého století.³⁴ Jako název fragmentu sloužilo jeho první slovo či slova tak, aby nemohl být zaměněn s jiným v daném titulu. Ve výše uvedeném případě je fragment označen „*l. adeo*“, který se po nahlédnutí do titulu *De acquirendo rerum dominio* ztotožní s Gaiovým

32 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: J. Otto, 1910, str. 89–90.

33 SMITH, William. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London: John Murray, 1875, str. 330.

34 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 88.

úryvkem z 2. knihy *rerum cottidianarum sive aurorum*, tj. dle dnešního způsobu citace Dig. 41.1.7. V případě, že se fragment dělí do odstavců, uvozuje jeho začáteční slovo či slova paragraf, takže v případě výše uvedené citace označení „§ si toto“ odkazuje na 5. odstavec daného fragmentu. Pod Bartolovou citací „*ff. d. acqui. re. do. l. adeo. §. quod si toto*“ se tedy skrývá fragment dle dnešního úzu citovaný Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.).

Tento způsob citace Digest však slavný komentátor v traktátu *De alveo* úplně nedodrжуje. V několika případech se v textu mění pořádek citace prohozením fragmentu a titulu. Např. citace Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.) v *De alveo* vypadá: „*l. si pecuniam. in prin. ff. de condi. ob. cau.*“ namísto „*ff. de condi. ob. cau. l. si pecuniam. in prin.*“ Pokud traktát hovoří o více fragmentech Digest za sebou, označení „*ff.*“ vynechává. Někdy Bartolus ve svém textu vynechává určení titulu a to, pokud již byl fragment dříve zmíněn (pak hovoří o řečeném zákoně, např. „*dicta l. si pecuniam*“), nebo pokud cituje několik fragmentů z téhož titulu. Ani určení fragmentu není jednotné, protože v některých případech Bartolus neuvádí jeho první slova, ale pořadí v titulu. Totéž platí i v případě odstavce, kdy uvádí jeho pořadí po principiu, tedy prvním odstavci fragmentu, např. Dig. 43.12.1 (Ulpianus lib. 68 ad ed.) cituje „*ff. De flumi. l. i. §. i*“ . Taková citace však spoléhá na určité číslování fragmentů, které ve 13. století ne vždy odpovídá dnešnímu. Například fragment, na který traktát cituje: „*ff. d. fur. l. iiii*“ , se nabízí ztotožnit s Dig. 47.2.4 (Paulus lib. 9 ad Sab.), který svým obsahem do textu nezapadá, ale nahlédnutí do Bartolova komentáře Digest nabízí vysvětlení, a to že v jeho pojetí jako čtvrtý fragment titulu vystupuje již Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.). Citace, které obsahují slova namísto čísel, ale také mohou působit zmatek, protože naopak někdy fragmenty obsahují spojky či příslovce, které Bartolus neuvádí. Jejich ztotožnění tak umožní jen jejich vlastní obsah tím, že zapadá do kontextu traktátu, v němž je uveden, a zároveň absencí daných slov v ostatních fragmentech uvedeného titulu, např. citace *ff. de usufruc. leg. l. usufructu.* odkazuje na Dig. 33.2.8 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. prov.), který však nezačíná slovem „*usufructu*“ , ale „*si usufructu*“ . V případě fragmentu Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig a Paul. epit.), na který *De alveo* odkazuje, došlo dokonce k záměně slov, kterými začíná. Zatímco fragment se běžně uvádí začínající slovem „*Attius*“ , Bartolus na něj odkazuje slovem „*martius*“ . Jen díky glosse, která naráží na tuto záměnu, bylo možné ztotožnit středověkou citací s úryvkem Digest.³⁵ Zvláštní pravidlo pro označení fragmentu Bartolus používá, pokud zmiňovaný fragment cituje některou antickou právní autoritu, např. Iuliana jako v případě

---

35 Glossa *Martius* ke slovu *Attius* v Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig a Paul. epit.): *Ordo: quia primo ager Martii, secundo via publica, tertio ager Lucii, quarto flumen, quinto innominatus.* (Protože první je Martiův pozemek, druhá je veřejná cesta, třetí Luciův pozemek, čtvrtá řeka a pátý bezejmenný.) (Není-li uvedeno jinak, překlady jsou dílem autorky.)

Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.), kdy neuvádí ani první slova ani číslovku ale jméno onoho právníka, tedy *ut. ff. ad exhi. l. iulianus. §. sed & si quis*.

Lehké variace provází i názvy titulů, ale nikoli v takové míře, která by zvláště stěžovala jejich určení. Například v citaci Dig. 27.1.11 (Paulus lib. 1 de excu. tutor.) „*de excu. tu. l. non tantum*.“ se titul dnes nazývá pouze „*de excusationibus*“, ale v Bartolově pojetí „*de excusationibus tutorum*“, jak uvádí jeho komentář Digest. Také citace Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.) „*ff. de test. l. qui etate*.“, která svádí hledat příslušný fragment v titulu „*de testibus*“, mate. V Bartolově době, se však jednalo o označení celé 28. knihy Digest, jak plyne z jeho komentáře. Příslušný fragment se tak nachází v 1. titulu této knihy, tj. „*qui testamenta facere possunt et quemadmodum testamenta fiant*“.

Nejméně záłudností obnáší určení odstavce fragmentů uvedených v *De alveo*. Pokud Bartolus označuje počáteční odstavec fragmentu, neuvádí ani slova ani číslovku, pouze že se nachází na začátku, tedy „*in principium*“, jako je ostatně zvykem i dnes pod zkratkou „*pr.*“. Např. Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.) cituje „*ff. qui. mo. usufr. amit. l. cum usufructus in prin*“. Na rozdíl od dnešní doby také předposlední odstavec fragmentu nese zvláštní označení, a to latinskou zkratkou „*pen.*“ z latinského „*penultima*“ (předposlední). Například citace fragmentu Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.) vypadá: „*ff. de here. insti. l. suus quoq. §. pen.*“. Poslední odstavec Bartolus označuje zkratkou „*fi*“ znamenající „*finale*“³⁶, takže citace Dig. 28.7.28 (Papinianus lib. 13 quaest.) zní v traktátu: „*de condi. insti. l. fi*“.

Celkem *De alveo* odkazuje na 106 fragmentů Digest, z nichž některé uvádí opakovaně. Citace vyskytující se v traktátu nejčastěji patří k Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.), který hovoří o narození postiženého dítěte a který dává Bartolus do souvislosti se změnou podoby jako znaku, který poukazuje na změnu samotné věci, což je jakýsi leitmotiv celého traktátu. Nicméně nejvíce fragmentů, které pojednání o opuštěném řečišti zmiňuje, pochází z 1. titulu 41. knihy Digest *De acquirendo rerum dominio*, tedy O nabytí vlastnictví k věcem, a to celkem 9. Tento výsledek však není nijak překvapivý, neboť i úryvek z Gaiova díla, který traktát komentuje, pochází právě z této části Digest. Na pomyslném druhém místě stojí 1. titul 45. knihy *De verborum obligationis*, tedy O slovech závazku, ze kterého pochází zmínky o šesti fragmentech. Jinak však s výjimkou 12. a 20. titulu z 43. knihy čili *De fluminibus* (O řekách) a *De aqua quotidiana & aestiva* (O stálé a letní vodě), ze kterých Bartolus zmiňuje z každého po pěti úryvcích, jsou však citace víceméně rovnoměrně rozprostřeny napříč celá Digesta.

---

36 CAPELLI, Adriano. *Lexicorum abbreviatarum*. Leipzig: J. J. Weber, 1928, str. 137.

Podstatně méně, pouze osmkrát, zmiňuje *De alveo* justiniánský Codex. Jeho citace vypadají podobně jako u Digest, takže například „*C. de iura. calum. l. ii. §. antiqua itaque*” lze ztotožnit s Cod. 2.58.1.8a (Justinianus). Po počátečním „C.“ znamenajícím Codex následuje název titulu, ve kterém se daný fragment nachází, po písmenu „l.“ počáteční slovo či pořadí císařské konstituce a po znaku „§“ počáteční slovo patřičného odstavce. Výjimečně citace Codexu na rozdíl od Digest obsahují ve svém závěru také knihu, ve které je dohledatelný příslušný titul. Například „*C. de suscep. & archa. l. modios. libr. X*“ znamená konstituci Valentiniana, Theodosia a Arcadia dohledatelnou pod Cod. 10.72.9.

I citace justiniánských institucí, které Bartolus zmiňuje čtyřikrát, vypadají podobně, takže například „*insti. de re. divi §. alia.*” znamená Inst. Iust. 2.1.48. Zkratka, která umožňuje poznat konkrétní část justiniánské kodifikace, je v tomto případě „*insti.*” a poté následuje název titulu, v tomto případě *De rerum divisione* (O dělení věcí), a po znaku „§“ slova konkrétního fragmentu. Stejným způsobem je tvořena i jediná citace justiniánských *Novellae*, tedy sbírky konstitucí císaře Justiniána vydaných po vzniku tří částí *Corpus iuris civilis*.³⁷ Citace Novell. 82.3 tak zní „*in aut. de iudi. §. sedebunt*“. Klíč k určení pramene v tomto případě poskytuje zkratka „*in aut.*“, jelikož název, pod kterým byla část *Novellae* přeložená do latiny známa ve 14. stol., zněl *Authenticum*. Glosátoři pořizovali z *Novellae* výpisky, které přiřazovali do justiniánského kodexu, přičemž se jim říkalo *authenticae* a právě z tohoto názvu pochází uvedená zkratka, která říká: „*in authenticas*“.³⁸ V Bartolově době však italsí právníci nepracovali se všemi konstitucemi, které jsou dnes řazeny do *Novellae*, ale pouze se sbírkou 97 z nich přeložených do latiny, která se připisovala Irneriovi a která navazovala na kratší sbírku *Epitomae iuliani*. *Authenticum* se dělilo do 9 sbírek (*collatio*), které se skládaly z titulů členěných do hlav (*caput*), a započítávaly se mezi části *Corpus iuris civilis* v rámci *Volumen parvum*. Stejně jako není možné z Bartolových citací vyčíst knihu Digest, nelze vyčíst ani *collatio*. Zkratka „*de iudi.*“ odkazuje k titulu „*de iudicius*“, neboli o soudcích, který se nachází v 6. *collatio* a v 82. *Novellae*. Po znaku „§“ následují první slova příslušné hlavy, která v případě výše uvedené citace, tedy slova „*sedebunt*“, ukazují na třetí z nich v dané *novellae*.

Dalším právním pramenem, se kterým Bartolus ve svém traktátu pracoval, pochází z tzv. *Clementinae*, tedy sbírky konstitucí papeže Klementa V. promulgované jeho nástupcem Janem XXII. v roce 1317, která navazuje na Dekretály Řehoře IX. a *Liber sextus* Bonifáce

37 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 86.

38 WALLINGA, Tammo. Authenticum and Authenticae – What’s in a Name: References to Justinians’s Novels in Medieval Manuscripts. In: Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review 77, 2009, str. 43–46.

VIII. a vznikla s úmyslem vytvořit sbírku závěrů koncilu konaného roku 1311 ve francouzském Vienne.³⁹ Také se někdy nazývá *Liber septimus* podle svého pořadí v rámci souboru *Corpus iuris canonici*. V *De alveo* dvakrát zmíněná citace „*clemen. de sum. tri. c. j.*“ představuje jediné Bartolovo uchýlení se k *ius canonici*. Právní pramen v tomto případě určuje zkratka „*clemen.*“ odvozená od *Clementinae*, Tato sbírka papežských konstitucí se skládá z pěti knih, z nichž první je pojmenována *De summa trinitate et fide catholica* (O shrnutí trojice a katolické víry), zatímco zbylé čtyři jsou bezejmenné, a všechny se dále dělí do titulů a hlav. Jelikož výše uvedená citace obsahuje zkratku „*de sum. tri.*“, text, na který odkazuje, se nachází právě v první knize, a to v první hlavě dle zkratky „*c.*“ následované římskou číslovkou „*i*“. Bartolův odkaz na pramen církevního práva je lehce pochopitelný, protože se týká povahy člověka jako věci, o čemž v souvislosti s christologickou otázkou první kniha *Clementinae* hovoří.

Vedle těchto pramenů práva Bartolus v traktátu odkazuje také na tvorbu glosátorů. Pokud se jedná o glossu, která se nachází v Řádné glosse, užívá zkratku „*glos.*“. Jelikož ji vždy zmiňuje v souvislosti s nějakým fragmentem z právních knih, nijak blíže již konkrétní glossu nespecifikuje, protože z kontextu Bartolova pojednání plyne, o kterou se jedná. V takovém případě se citace fragmentu nachází nedaleko výše v textu. Konkrétní glossu je však nutné dovodit z kontextu traktátu vždy, protože traktát nikdy nespecifikuje, na kterou konkrétně odkazuje. Nevýznamnější roli hraje glossa v třetí části traktátu *De alveo*, která se věnuje záplavě, v níž Bartolus navazuje na jí podávané vysvětlení ke Gaiovu textu v Dig. 41.1.7.6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.).

Vedle Řádné glossy Bartolus opírá svůj výklad také o Azonovo dílo *Summa Azonis*. Pod tímto názvem se skrývá jednak známá *Summa codicis*, čili komentář justiniánského Codexu, ale také *Ad summam institutionum*, což je komentář justiniánských Institucí tohoto boloňského představitele glosátorské školy. Bartolův traktát zmiňuje obojí, přičemž *Summa codicis* je citována takto: „*Azo in summa. C. de allu. & palu*“. Na prvním místě je určený autor a dílo (*Azo in summa C.*) a následuje zkratka názvu titulu, k němuž se vztahuje příslušný komentář (*de allu. & palu.*), tedy *De alluvinibus, pascuis, & paludibus ad alium statum & usum translatis* neboli O náplavách, pastvinách a močálech změněných v jiný stav a užití. Jedná se tedy o komentář k Cod. 7.41. Stejně jako v případě Digest, přestože se dělí Codex i *Summa codicis* do knih, v citaci uvedeny nejsou. *Summa codicis* je zmíněna víceméně na začátku traktátu, zatímco Azonův komentář Institucí v závěru jeho druhé části věnované

39 BONOLIS, Guido. Clementine, Costituzioni. In: Enciclopedia Italiana: 1931. K dispozici [online, cit. 2023-10-31] z https://www.treccani.it/enciclopedia/costituzioni-clementine_%28Enciclopedia-Italiana%29/.

situaci, když řeka zabrala svým novým korytem celý něčí pozemek, ale ani v jednom případě nikoli úplnou citací. Bartolus pouze zmiňuje Azona, o jehož názor se opírá v souvislosti s výkladem zmiňujícím fragment Inst. Iust. 2.1.48, který je v podstatě totožný s Gaiovým komentovaným fragmentem Dig. 41.1.7.6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.). Azo v druhé knize *Ad summam institutionum* se vyjadřuje k tomuto úryvku justiniánských Institucí a uvádí totéž, co Bartolus v *De alveo*.

Vedle jednotlivých částí justiniánské kodifikace, *Clementinae* a děl glossátorské školy traktát zmiňuje ještě názor jednoho autora v souvislosti se vztahem říčního koryta a vody v řece. *De alveo* však neobsahuje název díla či cokoli, dle čeho by bylo možné jej určit, pouze zkratku jména: „Hug.“, která sama o sobě nijak nenapovídá, o koho se jedná. Níže v textu uvedeným postupem však lze dojít k tomu, že se jedná o Huggucia z Pisy a jeho dílo *Derivationes*. Tím se však již spektrum Bartolových citací v traktátu *De alveo* vyčerpává.

5. Traktát *De alveo*

Traktát *De alveo* začíná citátem fragmentů z justiniánských Digest Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.), který náleží Gaiovi a který obsahuje pravidla k určování vlastnictví pozemku, který řeka uvolnila, a to ve čtyřech situacích: pokud řeka uvolnila pozemek, protože začala téci jinudy, pokud se řeka vrátila do svého původního koryta, a tedy uvolnila své nové řečiště, pokud řeka obsadila a opět opustila svým korytem celý něčí pozemek a nakonec pokud došlo k zaplavení něčího pozemku.⁴⁰ V prvních třech situacích má dle Gaia vlastnictví připadnout vlastníkům pozemků při opuštění korytu řeky. V případě pozemku, který řeka cele obsadila, vlastnictví k němu nemá náležet dřívějšímu vlastníkov. Pokud řeka pozemek pouze zaplavila, vlastnictví se nezmění.

---

40 Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *Quod si toto naturali alveo relicto flumen alias fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est, qui prope ripam praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque praedii, quae latitudo prope ripam sit. Novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publicus iuris gentium. Quod si post aliquod temporis ad priorem alveum reversum fuerit et flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam eius praedia possident. cuius tamen totum agrum novus alveus occupaverit, licet ad priorem alveum reversum fuerit flumen, non tamen is, cuius is ager fuerat, stricta ratione quicquam in eo alveo habere potest, quia et ille ager qui fuerat desiit esse amissa propria forma et, quia vicinum praedium nullum habet, non potest ratione vicinitatis ullam partem in eo alveo habere. Sed vix est, ut id optineat. Aliud sane est, si cuius ager totus inundatus fuerit. Namque inundatio speciem fundi non mutat et ob id, cum recesserit aqua, palam est eiusdem esse, cuius et fuit.* (Protože pokud řeka cele a přirozeně opustí řečiště a začne téci jinudy, původní řečiště případně zajisté tomu, kdo drží pozemek při břehu v takové šíři, v jaké je šíře jeho břehu, a nové řečiště nabyde téže právní povahy, jakou má samotná řeka, tzn. veřejnou dle práva národů. Pokud byla řeka po nějakém čase navrácenou k původnímu řečišti, to nové řečiště případně tomu, kdo drží půdu při břehu. Pokud nicméně nově obsadilo celý pozemek někoho, pokud se následně řeka navrátila k původnímu řečišti, nemůže rozumně náležet tomu, kterému patřil, protože onen pozemek, který existoval, zanikl, když pozbyl svou podobu, a který nemá žádný ze sousedních pozemků, nemůže mít na základě sousedství žádnou část řečiště, ale je těžké, jak to zachovat. Je však jiné, když bude zaplaven celý pozemek. Protože záplava nezmění druh pozemku, a tak když voda plně opadla, je téhož, komu náležela předtím.)

Gaiův fragment o opuštěném řečišti má stěžejní roli, co se týče do způsobů nabývání vlastnictví přírůstkem čili *accessionem* v případě spojení dvou nemovitých věcí,⁴¹ protože podává komplexní výklad k situaci, kdy dojde k opuštění řečiště, a tak řekou uvolněný pozemek v zásadě přibude k pozemkům sousedícím, a tedy sám přestane být pozemkem, ale nadále tvoří pouze součást některého jiného.⁴² Obvykle bývá uvedený fragment literaturou, která se věnuje této problematice v římském právu, citován na prvním místě a vychází z něj jakékoli další úvahy nad ní v souvislosti s dalšími jinými fragmenty.⁴³ K tomuto úryvku z Gaiova díla ostatně patří také obsáhlá glossa a byl hojně komentován nejen Bartolem. Nicméně již z jeho textu plyne, že justiniánští kompilátoři evidentně pochybovali o úplné správnosti jeho výkladu, konkrétně pokud však plně obsadila a následně uvolnila jeden celý pozemek, protože jeho závěr, že ho nenabyde zpět jeho původní vlastník, doplnili o dovětek, který jej relativizuje a svým způsobem popírá (*sed vix est, ut id obtineat*). O tom, že se jedná o interpolaci, není pochyb.⁴⁴

Uvedený fragment tvoří součást delšího pojednání od Gaia o vlastnictví k pozemku v souvislosti s vodními plochami, jehož prvním dvěma částem se věnují první dvě části *Tyberiadis*, *De alluvio* a *De insula*. Z tohoto fragmentu vychází též justiniánské Instituce, které fragment z Digest věrně kopírují, ale vynechávají část řešící situaci, kdy se řeka navrátí do svého původního koryta, a tedy opustí nové řečiště, a zmínku o *iure gentium*.⁴⁵ Gaiovy instituce však tento způsob nabytí vlastnictví k pozemku vynechávají.

5.1. První část traktátu

První ze tří částí *De alveo* se otvírá komentářem slov, která stojí téměř na začátku

-
- 41 BONFANTE, P. Instituce římského práva. Brno: Nákladem Čs. Akademického spolku Právnick, 1932.
- 42 Je však možné spekulovat, do jaké míry či po jak dlouho římské právo s touto skutečností skutečně spojovalo vznik či zánik vlastnictví. Gaiovi Instituce, na rozdíl od fragmentu Dig. 41.1.7 či justiniánských Institucí, které z něho vychází, v souvislosti s *accessionem*, a tedy nabýváním vlastnictví, pouze naplavenina, strž a ostrov vzniklý uprostřed řeky (Viz Inst. Gai. 2.70-72.).
- 43 Viz např. VÁŽNÝ, J. Vlastnictví a práva věcná. Brno: Československý Akademický spolek Právnick, 1937. nebo SCIALOJA, V. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume I. Roma: Anonima romana editoriale, 1933.
- 44 FRUTHOVÁ, V.; NOVÁK, M. Originární způsoby nabývání vlastnictví v římském právu a dnes. Praha: Auditorium, 2018, str. 97.
- 45 Inst. iust. 2.1.23–24: *Quodsi naturali alveo in universum derelicto alia parte fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est qui prope ripam eius praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque agri, quae latitudo prope ripam sit. Novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publici. Quodsi post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit qui prope ripam eius praedia possident. Alia sane causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit. Neque enim inundatio speciem fundi commutat et ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere cuius et fuit.* (Pokud řeka začne z přirozeně cele opuštěného řečiště téci jinudy, dřívější řečiště náleží těm, kteří drží své pozemky při břehu podle rozlohy toho pozemku, který leží při břehu. Nové řečiště začne být toho práva, jako řeka, tedy veřejné. Jestliže se řeka po nějaké době navrátí do prvního řečiště, to nové řečiště začne být těch, kteří drží pozemky při břehu. Jiný případ je, pokud bude něčí pozemek cele zaplaven, aniž by ona záplava změnila druh pozemku, a voda z něj ustoupila, tak onen pozemek plně zůstane toho, koho byl.).

fragmentu Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.), a to „*si toto*“, („pokud celé“). Bartolus k nim vztahuje vymezení opuštěného řečiště vůči náplavě. Jako náplava – *alluvio* (potažmo *adluvio*) se obecně uvádí po vzoru Gaiových institucí⁴⁶ situace, kdy řeka pozvolna nepozorovaně přináší půdu z jednoho pozemku ke břehu jiného.⁴⁷ Tento druh změny říčního koryta byl vždy pozorován a reflektován římskými právníky, což dokládá pestrá škála různých pramenů rozličného stáří, které se mu věnují. Snad nestaršími texty, které se o takové situaci zmiňují, náleží Ciceronovi.⁴⁸ Stojí však za zmínku právní názor Cassia Longina, na nějž se odkazuje v souvislosti s estuárem řeky Pád Hygius Gromaticus, agrimensor žijící v době panování císaře Traiana, jehož dílo se zachovalo ve sbírce Corpus Agrimensorum Romanorum ze šestého století, který se týká strže části pozemku řekou.⁴⁹ O náplavě se ale zmiňují i díla dalších agrimensorů citovaných v této sbírce jako ta od Sexta Iulia Frontina či Sicula Flacca.⁵⁰ *Alluvio* se stalo předmětem odborného zájmu i dalších právníků vedle Gaia, jimž se připisují fragmenty obsažené justiniánskými Digesty.⁵¹ Tomuto tématu se nevyhnuly ani císařské konstituce zahrnuté v justiniánském Codexu, a to ty, které pochází především z doby panování východořímského císaře Theodosia⁵² a které nevychází z působení italských

46 Ke srovnání s Inst. Gai 2,70: *Sed et id, quod per adluvionem nobis adicitur, eodem iure nostrum sit. Per adluviem autem id videtur adici, quod ita paulatim flumen agro nostro adicit, ut aestimare non possimus, quantum quoquo momento temporis adiciatur. Hoc est quod vulgo dicitur per adluvionem id adici videri, quod ita paulatim adicitur ut oculos nostros fallat.* (Ale to, co nám přibude náplavou, bude naše z téhož práva. Též se považuje přibylé náplavou, co řeka pozvolna přidá k našemu pozemku, kdy nemůžeme vyhodnotit, kolik v nějakém časovém okamžiku je přidáno. Toto je to, o čem se obecně říká, že se považuje za přidané náplavou, když je to pozvolně přidáváno, což naše oči nezpazorují.)

47 Viz např.: VAŽNÝ, J. Vlastnictví a práva věcná. Brno: Československý Akademický spolek Právník, 1937, str. 59., BONFANTE, P. Instituce římského práva. op. cit. str. 283., GIRARD, P. F. Manuel elementaire de droit romaine. Paris: Rousseau et Cie, 1918, str. 333.

48 SCIALOJA, V. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume II. Roma: Anonima romana editoriale, 1933, str. 61.

49 GROMATICUS, Hyginus. De generibus controversiarum: *Circa Padum autem cum ageretur, quod flumen torenser aliquando tam violentum decurrit ut alveum modet et multum late agros trans ripam, ut ita dicam, transferat, saepe etiam insulas efficiat, Cassius Longinus, prudentissimus vir, iuris auctor, hoc statuit, ut quidquid aqua lambiscendo abstulerit, id possessor amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet;*... (Též když je u Pádu žalováno, protože divoká řeka někdy plynula tak dravě, že změnila řečiště a mnohé širé pozemky v okolí břehu, jako tu uvádím, přenesla, též mnohokrát vytvořila ostrovy, Cassius Longinus, velmi moudrý muž, tvůrce práva, ustanovil to, že když něco voda strhnutím odnese, držitel to ztratí, jelikož musí zajisté udržovat svůj pozemek bez způsobení škody jiného. ...).

50 FRONTINUS, Sextus Iulius. De controversiis: *De alluvione fit controversia fluminum infestatione. Haec autem multas habet condiciones.* (Sporné je narušení řeky náplavou. Toto má též mnoho podmínek.) Blíže k náplavě v díle agrimensorů viz LONGO, G. Diritto romano. Volume IV. Diritti reali. Roma: Società Editrice del Foro Italiano, 1941, str. 205–207.

51 Např. Dig. 6.1.34 (Iulianus, lib. 7 Dig.): *Idem est et si per alluvionem pars fundo accesserit.* (Též je, pokud náplavou přibyla část pozemku.). Dále také Dig. 6.2.11 (Ulpianus lib. 16 ad ed.); Dig. 7.1.33.1 (Papinianus lib. 17 quest.); Dig. 21.2.15pr. (Paulus lib. 5 ad ed.); Dig. 41.1.65 (Labeo lib. 6 pith. a Paul. epit.); Dig. 43.20.3.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.).

52 Cod. 7.41.3pr.–2 (Theodosius, Valetinianus): *Ea, quae per adluvionem sive in aegypto per nilum sive in aliis provinciis per diversa flumina possessoribus adquiruntur, neque ab aerario vendi neque a quolibet peti nec separatim censerì vel functiones exigì hac perpetuo lege valitura sancimus, ne vel adluvionum ignorare vitia vel rem noxiam possessoribus videamur indicare.* (Ta, která se nabydou do držby náplavou buď díky Nilu v Egyptě, nebo díky jiným řekám v jiných oblastech, aniž by byla státní pokladnou prodána

řek, ale egyptské řeky Nil. Též justiniánské Instrukce věnují pár vět říční náplavě a jejím právně relevantním důsledkům.⁵³ Ve šlépějích antických právníků kráčeli pak i ti středověcí, ať se jednalo o glosy či komentáře, mezi něž lze zařadit i *Tyberiadis*. Nicméně náplavě je věnována již její první část, traktát *De alluvio*. Na začátku *De alveo* se Bartolus tedy vrací k tématu, o kterém již rozsáhle pojednal jinde. V rámci tohoto traktátu je to ojedinělou situací, neboť pokud se dále jeho text dostává k tématu, jemuž se již věnoval, nevěnuje se mu, nýbrž na ně odkazuje.

Na začátku *De alveo* se Bartolus zabývá vymezením náplavy kvůli zodpovězení otázky, zda pokud řeka pouze ustoupí z části svého koryta, aniž by úplně zmizela, vznikne pozemek náplavou nebo opuštěním řečiště. Antičtí právníci zastoupení v Digestech, kteří se věnovali problematice náplavy, se spíše nezabývali tím, zda se jedná pouze o situaci, kdy řeka něco pomalu přináší či také, pokud pomalu ustoupí. Jejich zájem se obracel zásadně k otázce vlastnictví, potažmo ke změnám kvality pozemku v důsledku *alluvionem* v souvislosti s koupí, děděním či věnem.⁵⁴ Ohledně změn vodních ploch, které nepůsobila náplava, ale jen změna výše hladiny, čímž se vytvořila souš, prameny spíše mlčí. Výjimku představuje Callistratův fragment z Digest, dle kterého jezera a rybníky mění svou plochu, ale neuplatní se na ně právo náplavy, protože si zachovávají své hranice.⁵⁵ Tento fragment se však vztahuje pravděpodobně jen k dočasné změně rozlohy vodních ploch nebo *agrum limitatis*.⁵⁶ Domněnka, že pokud řeka částečně ustoupila ze svého koryta, uvolněná půda nepatří jako

---

nebo od někoho žalována ať návrhem na oddělení nebo odstranění, potvrzujeme trvale ze zákona za náležející, nicméně opomíjení škody způsobené náplavou nebo zadržování věcí za schválené nepovažujeme.). Pokračuje dále v Cod. 7.41.31–2 (Theodosius, Valetinianus). Tato konstituce vychází z *Novellae* Theodosiana 20. (Viz blíže BONO, F. *Alluvionum ea natura est, ut semper incerta possessio sit: Picturing and Regulating alluvial Lands in Nov. Theod. 20*. In: HORSTER, M.; HÄCHLER, N. *The Impact of the Roman Empire on Landscapes*. Leiden: Brill, 2022.). Dále také Cod. Iust. 7.41.1 (Gordianus) a Cod. Iust. 7.41.2 (Arcadius, Honorius, Theodosius).

- 53 Inst. Iust. 2.20.: *Praeterea quod per alluvionem agro tuo flumen adiecit, iure gentium tibi acquiritur. Est autem alluvio incrementum latens. Per alluvionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adicitur ut intellegere non possis, quantum quoquo momento temporis adiciatur.* (Navíc co náplavou tvému pozemku řeka přidala, dle práva národů ti náleží. Náplava je však nepostřehnutelný přírůstekem. Za přidané náplavou se tak považuje to, co je přidáno postupně, takže nemůžeš postřehnout kolik v který okamžik je přidáno).
- 54 Viz např. Dig. 21.2.64.1 (Papinianus lib. 5 ad Sab.): *Ex mille iugeribus traditis ducenta flumen abstulit. Si postea pro indiviso ducenta evincantur, duplae stipulatio pro parte quinta, non quarta praestabitur. Nam quod perit, damnum emptori, non venditori attulit. Si totus fundus quem flumen deminuerat evictus sit, iure non deminetur evictionis obligatio, non magis quam si incuria fundus aut servus traditus deterior factus sit. Nam et econtrario non augetur quantitas evictionis, si res melior fuerit effecta.* (Z jednoho tisíce předaných jiter řeka odnesla dvě stě. Pokud je později pro nedílnot pozemku dvě stě evinkováno, stipulace ve výši dvojnásobku je dána ve výši pětiny, nikoli čtvrtiny ceny pozemku. Tak protože způsobená škoda postihuje kupujícího, ne prodejce. Pokud je celý pozemek, který řeka zabrala, evinkován, závazek z evikce se právem nesníží více než, pokud je zhoršený neobdělávaný pozemek nebo prodaný otrok. Tak naopak se evikce nenavýší, pokud se věc vylepší.).
- 55 Dig. 41.1.12pr. (Callistratus lib. 2 inst.): *Lacus et stafna licet intedum crescant, intendum exarescant, suos tamen terminus retinent ideoque in his ius alluvionis non adgnoscutur.* (I když se jezera a rybníky někdy naplňují a jindy vysychají, jejich hranice zůstávají stejné, takže se na ně neuplatní právo náplavy.).
- 56 RODGER, A. *The Rise and Fall of Roman Lakes*. In: *Legal history review*. (55) Leiden: Brill, 1987, str. 28.

přírůstek náplavou k sousednímu pozemku popřípadě, že by se mohlo jednat spíše o opuštěné řečiště, je nasnadě.

Bartolus ale názor vyjádřený v Callistratově fragmentu nesdílí a hovoří v podstatě naopak, jelikož pomalé ustupování řeky ze svého řečiště řadí pod *alluvio*. Svá tvrzení přitom opírá o fragment od Alfena Vara, jehož texty v traktátu zmiňuje vícekrát, zvláště v souvislosti se záplavou v jeho třetí části, a který se věnuje postupnému přesunu řečiště,⁵⁷ přičemž odmítá k němu patřící glosu, jež s poukazem na pojetí náplavy Pomponiem,⁵⁸ považuje jeho řešení za nesprávné.

Tento závěr staví právě na sousloví „*si toto*“ čili se odvolává na Gaia s tím, že o opuštěném řečišti v komentovaném fragmentu hovoří v situaci, kdy řeka opustila celé své koryto, nikoli pouze jeho část. Své tvrzení podporuje odkazem na Azonovu *Summae codicis*. Tento představitel školy glosátorů náplavu dává do kontextu též jiných pozvolných změn v kvalitě pozemku jako kultivace močálu a pastviny.⁵⁹ Právě z toho důvodu Bartolus zmiňuje jeho tvrzení, přestože se jedná o komentář k císařským konstitucím z justiniánského Codexu, které sám v *De alveo* neuvádí. Azo však také nijak nespécifikuje, jakým způsobem má k náplavě docházet, zda řeka musí půdu přinášet nánosem či ji může jen svým ustupováním odhalovat, a jediné, co považuje za klíčové, je její pozvolné, zrakem nepozorovatelné přibývání, potažmo ubývání.

Bartolus se dále opírá o Papinianův fragment, který uvádí tři způsoby, jak může vzniknout

---

57 Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig. a Paul. epit.).

58 Dig. 41.1.30.3 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Alluvio agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit. itaque si ager, qui inter viam publicam et flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset, sive paulatim occupatus est sive non paulatim, sed eodem impetu recessu fluminis restitutus, ad pristinum dominum pertinet. Flumina enim censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant et ex publico in privatum. Itaque sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus esset, fuisset publicus, ita nunc privatus eius esse debet, cuius antea fuit.* (Náplava pozemku se vrátí tomu, komu ho celý odnesl říční příval. Též pokud byl pozemek, který se nacházel mezi veřejnou cestou a pozemkem, obsazen říční záplavou, ať byl obsazen pozvolna nebo ne, též bude navrácený po ustoupení říčního toku náležet původnímu vlastníku. Řeky totiž působí obdobně jako censoři, když přidávají ze soukromého majetku k veřejnému a z veřejného k soukromému. Tak jako ten pozemek, když je vytvořeno říční koryto, bude veřejným, tak nyní musí být soukromý toho, či byl předtím.).

59 AZO. *Summa Codicis*. lib. 7 rubrica De alluvionibus, pascuis, & paludibus ad alium statum & usum translatis: *Diximus qualiter alterius res alteri applicetur per praescriptiones, nunc videamus qualiter adiiciatur per alluviones, vel sic. Audivimus qualiter res acquirat civiliter, nunc quemadmodum naturaliter, ut alluvionem. Videndum ergo quid sit alluvio, in quid locum habeat quis effectus. Postea dicemus de paludibus, & pascuis ad alium statum translatis, id est, ad frugum fertilitatem, ... Est autem alluvio accretio, vel decretio latens. Nam ita paulatim additur, vel detrahitur, ut intelligere non possit quantum quoquo momento temporis adiiciatur vel detrahitur...* (Hovořili jsme o tom, jak se věc jiného stane někoho dalšího skrze vydržení. Nyní se podívejme, jak se nabývá skrze náplavu nebo tak podobně. Slyšeli jsme, jak se věc nabývá dle občanského práva, nyní se podívejme, jak způsobem dle přirozeného práva, náplavou. Hledí se tedy na to, co je náplava a kde působí jakým způsobem. Dále budeme mluvit o bažině a pastvině změněné v jiný stav, tedy v úrodný. ... Náplavou tak je nevnímáný nárůst nebo úbytek. Proto přibývá nebo ubývá pozvolna, takže nelze rozeznat, kolik je v nějakém časovém úseku přidáváno nebo ubíráno. ...).

ostrov.⁶⁰ Antický právník odlišuje ostrov, který vznikl vysušením části řečiště a který vznikl postupným nanášením půdy. Pokud by pozemek, ze kterého řeka ustoupila, byl považován za opuštěné řečiště, nutně by jej představovala i souš uprostřed řeky vzniklá tímž způsobem.⁶¹ Ta však je ostrovem, a proto ani situace, kdy se část řeky vysuší, nemohla být považována za *alvei derelicti*, nýbrž za *alluvio*. Dle Bartola tedy není ani ostrovem ani náplavou pouze řekou plně opuštěné řečiště. Text traktátu odkazuje ještě na Accursiovu glossu ke Gaiovu fragmentu, kde je řečeno v podstatě totéž.⁶² Bartolus tedy přikládá váhu především konečnému výsledku změn říčního koryta než způsobu, jak k nim došlo, a tudíž prosazuje spíše užší vymezení toho, co spadá pod opuštěné řečiště.

5.1.1. *Naturali alveo relicto*

Řečiště, které může být považováno za opuštěné, musí vzniknout přirozeně (lat. *naturali*). To má dle Bartola dvojího významu. Předně to znamená, že jím řeka protéká obvykle, jinak se jedná pouze o záplavu. K tomu vysvětlení traktátu obsahuje výraz „*consuetum*“, kterého užívá k vysvětlení slova *naturali* též glossa k Ulpianovu fragmentu, který se rozdílem mezi obvyklým řečištěm a záplavou zabývá.⁶³ Dle něho místo, kudy řeka protéká, vždy představuje její přirozené řečiště, zatímco to, kudy její vodní tok protéká pouze v důsledku deště, nikoli.

---

60 Dig. 41.1.30.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Tribus modis insula in flumine fit, uno, cum agrum, qui alvei non fuit, amnis circumfluit, altero, cum locum, qui alvei esset, siccum relinquit et circumfluere coepit, tertio, cum paulatim colluendo locum eminentem supra alveum fecit et eum alluendo auxit. Duobus posterioribus modis privata insula fit eius, cuius ager propior fuerit, cum primum extitit. Nam et natura fluminis haec est, ut cursu suo mutato alvei causam mutet. Nec quicquam intersit, utrum de alvei dumtaxat solo mutato an de eo, quod superfusum solo et terrae sit, quaeratur, utrumque enim eiusdem generis est. Primo autem illo modo causa proprietatis non mutatur.* (Ostrov na řece vzniká třemi způsoby. Zaprvé z půdy, která nebyla řečištěm a kterou vodní tok obtéká, dále z místa, které bývalo řekou, které ale opustila a jala se obtékat a za třetí tím, že řeka pozvolným odnášením vytvořila místo vyvýšené nad řečištěm, které ještě navýšila jeho omýváním. Ve dvou posledních případech ostrov bude vlastnictvím toho, jehož půda byla nejbližší, když vznikl, protože je přirozeností řeky, že mění tok svého proměnlivého řečiště. A nic na tom nezmění, zda změněný vodní tok získá pozemek změnou svého řečiště nebo z téhož pozemku vyvýšením země, která ho pokrývá, protože je vskutku téhož druhu. U prvního způsobu vzniku ostrova se pak vlastnictví nemění.)

61 K totožnosti *alvei derelicti* a *insulae in flumine natae* viz BARRA, A. Gli incrementi fluviali in diritto romano. Fattamaggiore: Istituto di studi atellani, 1998, str. 13.

62 Accursiova glossa *Quod si toto k* Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *Alia accessio ad superiori, quia alveus vetus qui accedit, nec est alluvio, nec insula.* (Jiný přírůstek oproti dříve uvedeným, protože staré řečiště, které ustoupí, není náplavou ani ostrovem.)

63 Dig. 43.12.1.5 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Ripa autem ita recte definitur id, quod flumen continet naturalem rigorem cursus sui tenens. Ceterum si quando vel imbribus vel mari vel qua alia ratione ad tempus excrevit, ripas non mutat. Nemo denique dixit nilum, qui incremento suo aegyptum operit, ripas suas mutare vel ampliare. Nam cum ad perpetuam sui mensuram redierit, ripae alvei eius muniendae sunt. Si tamen naturaliter creverit, ut perpetuum incrementum nactus sit, vel alio flumine admixto vel qua alia ratione, dubio procul dicendum est ripas quoque eum mutasse, quemadmodum si alveo mutato alia coepit currere.* (Břeh bude nicméně správně určen podle toho, kde řeka stále přirozeně zůstává držíc svůj směr toku. Pokud se pak vlivem deště, moře nebo z jiného důvodu dočasně rozlila, břeh se nezmění. Nikdo zkrátka neuvedl o Nilu, jenž se rozlévá Egyptem, že mění nebo rozšiřuje své břehy. Když se pak řeka vrátí do své trvalé šíře, břehy jejího řečiště jsou opraveny. Pokud se však přirozeně zvedne tak, že je její průtok trvale změněn, protože se slije s jinou řekou nebo z nějakého jiného důvodu, nepochybně se říká, že její břehy jsou změněny tak moc, že změněné řečiště začne téci jinudy.)

Jako příklad Ulpianus uvádí řeku Nil a její záplavy. Rozdílu mezi záplavou a obvyklým řečištěm se ale Bartolus věnuje podrobněji až třetí část traktátu *De alveo*, tudíž se v první části vyčerpává zmíněním Ulpianova fragmentu. U textů tohoto klasického římského právníka ale setrvává, a to v souvislosti s tím, kdy zjišťovat, jak vypadá přirozené řečiště. Bartolus odkazuje ještě na jeho fragment týkající se užití interdiktů,⁶⁴ když řeka začala téci jinak, než dříve, dle kterého je k tomu příhodnou dobou léto.⁶⁵ Antický právník jím komentuje text praetorského ediktu, který se týká podmínek užití konkrétně interdiktů *de fluminibus*, který se týkal vedle interdiktů *ut in flumine* a *de ripa munienda* práva plavby po řece, a to ať po soukromé nebo veřejné.⁶⁶ Bartolus se ale více v této úvodní části traktátu nezabývá ani dobou pro zjišťování, kudy vede přirozené řečiště, protože rozdílu mezi hladinou vody v říčním korytě v zimě a v létě se věnuje podrobněji dále v textu. Další, druhou situací, ve které může být řečiště dle Bartola označeno za *naturali*, je taková, kdy se řeka vydá jinudy, a tak vznikne potřeba odlišit původní říční koryto od nového. Jelikož však i tímto se zabývá podrobněji dále v traktátu, nijak dále své tvrzení nezdůvodňuje, a to ani odkazem na některý právní pramen.

Bartolus se tak obrací k dalšímu slovu Gaiova fragmentu, a to „*alveo*“ (řečiště), ke kterému pouze jednou větou uvádí, že není útrobou řeky dle Huga. Tento jeho výrok není podložen žádným dalším odkazem, a tudíž není možné bez dalšího říci, čím autoritou se zaštiťuje ani v jakém kontextu byl původně uveden. Pravděpodobně je tímto Hugem míněn Huguccius z Pisy, což byl právník – dekretalista působící na přelomu 12. a 13. století v Boloni, který vytvořil mimo jiné slovník výrazů jménem *Derivationes*, který ve své době požíval velké autority.⁶⁷ Bartolus z této knihy při tvorbě Tyberiady vycházel a v *De alluvio* na ni několikrát odkazuje.⁶⁸ O sto let později cituje tuto větu z *De alveo* veronský právník Bartholomeo

64 BANNON, Cynthia. A Short Introduction to Roman Water Law. In: *Memoirs of the American Academy in Rome*, vol. 66. Michigan: University of Michigan Press, 2021, str. 9.

65 Dig. 43.13.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Is autem hoc interdicto tenetur, qui aliter fecit fluere, quam priore aestate fluxit. Et idcirco aiunt praetorem priorem aestatem comprehendisse, quia semper certior est naturalis cursus fluminum aestate potius quam hieme. Nec ad instantem aestatem, sed ad priorem interdictum hoc refertur, quia illius aestatis fluxus indubitator est. Aestas ad aequinoctium autumnale refertur. Et si forte aestate interdicitur, proxima superior aestas erit intuenda: si vero hieme, tunc non proxima hieme aestas, sed superior erit inspicienda.* (Tento interdikt se užije též proti tomu, kdo změnil tok řeky jinak, než protékala předchozího léta. A proto říkají, aby praetor přihlížel ke stavu dřívějšího léta, protože vždy je přirozený tok řeky zřejmější v létě než v zimě. Interdikt se nevztahuje k současnému létu, ale k minulému, protože onoho léta je koryto nezpochybnitelnější. Léto je posuzováno k podzimní rovnodennosti. A pokud je případně interdikt užít v létě, zohlední se nejbližší předchozí léto. Pokud se užije v zimě, tehdy nebude rozhodováno podle nadcházejícího léta, ale bude zjišťován stav předchozího.)

66 BANNON, Cynthia. Fresh Water in Roman Law: Rights and Policy. In: *The Journal of Roman Studies* (107). Cambridge: Cambridge University Press, 2017, str. 80.

67 GHISALBERTI, Fausto. Uguccione da Pisa. In: *Enciclopedia Italiana*. 1937, k dispozici online [2023-06-26]: [https://www.treccani.it/enciclopedia/uguccione-da-pisa_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/uguccione-da-pisa_(Enciclopedia-Italiana)/).

68 DU PLESSIS, Paul Jacobus. An Annotated Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis (Book 1). op. cit., str. 41 a 44.

Cipolla ve svém spise o pozemkových služebnostech *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum*, ale vynechává zápor, čímž otočil její význam.⁶⁹ Tato změna však není pouhá chyba v opisu. Cipolla pravděpodobně následoval názor, že řečiště je útrobou řeky, zastávaný v rámci kanonického práva⁷⁰ v důsledku rozšířeného užívání slovníku ze 13. století *Catholicon*, který užívá právě tuto formulaci. I Baldus de Ubaldis cituje namísto svého učitele Bartola tento slovník, když podává svůj výklad o řekách v komentáři *Digest*.⁷¹ Cipolla tak zřejmě pouze spojil výroky těchto dvou perugijských právníků v jediné dobrozdání.

Otázku, kdy se řečiště skutečně může považovat za opuštěné, Bartolus zodpovídá v komentáři slova „*relicto*“ (opuštěné). Za rozhodné období považuje zimní období, protože v létě řeky vysychají, a to s odkazem na fragment opět z Ulpianovy 68. knihy k ediktu, který vysvětluje, že jsou řeky stálé a vysychající a že i pokud se proud stálé řeky v létě ztenčí, stále nebude patřit mezi vysychající.⁷² Existence přirozeného řečiště, kterou řeka stále protéká, se naopak má dle výše zmíněného fragmentu *Dig. 43.13.1.8* (Ulpianus lib. 68 ad ed.) zjišťovat v létě. Nicméně tato pravidla nemohou platit obecně, protože jak Ulpianus, tak Bartolus vychází z reálií střední Itálie, kde výši hladiny řeky určují deště přicházející v zimě. Jak poznamenává i Bartholomeo Cipolla, ne všechny řeky ale dosahují svého minima v létě, a upozorňuje, že Veronou protékající Adiže naopak dosahuje minima v zimě, protože její odtokový režim determinuje odtávající horský sníh.⁷³

Bartolus připouští z pravidla, že řečiště je opuštěné tehdy, když ho opustí řeka, tři výjimky. Zaprvé, pokud jím voda stále protéká, ale vodní tok se změnil v takové míře, že se jeho jméno

---

69 CIPOLLA, Bartholomeo. *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum*. Kolín nad Rýnem: Micahelis Bousquet, 1754, str. 442: *Alveus propriae est venter fluminis. Ut dicit Barthol. secundum Hug. in tract. de alveo in princ. & sicut stomachus continet vinum, ita alveus supra se continet aquam...* (Vlastní řečiště je útrobou řeky, jak řekl Bartolus v souladu s Hugem na začátku traktátu O řečišti, a tak jako žaludek obsahuje víno, tak řečiště zahrnuje vodu nad sebou...). Není-li v textu uvedeno jinak, je-li v textu hovořeno o Bartolomeu Cipollovi, míní se toto jeho dílo.

70 Toto vyjádření obsahuje například též dílo Jacoba de Praga *Compilatio juris canonici super glossas*, což je kompilace gloss ke Klementinám.

71 UBALDIS, Baldus de. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1. Rubrica De div. rer. 27.: Alveus est venter fluviorum secundum Catholiconem, & sicut stomachus continet vinum, sic alveus supra se continet aquam.* (Řečiště je útrobou řeky podle *Catholiconu* a jako žaludek obsahuje víno, tak řečiště obsahuje vodu nad sebou.).

72 *Dig. 43.12.1.2* (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Item fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia. perenne est, quod semper fluat, aenaos, torrens ho xeimarros. Si tamen aliqua aestate exaruerit, quod alioquin perenne fluebat, non ideo minus perenne est.* (Některé řeky jsou také stálé, některé vysychají. Stálá je taková, která stále plyne, řeky *aenaos*, vysychající se řeky nazývá *ho xeimarros*. Pokud však některá řeka v létě vyschla jen do té míry, že stále plynula, pak není o nic méně stálou.).

73 CIPOLLA, Bartholomeo. *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum*. op. cit.: *... hoc argumentum non concluderet in agro Veronensi circa flumen Athesisi, qui communiter in hyeme est parvus, sed in aestate maximus, non propter pluvia, sed propter liquesactas nives in montibus ...* (Toto tvrzení se neuplatní na veronské pozemky kolem toku Adiže, která naopak je v zimě nízká a nejvyšší v létě, ale nikoli kvůli deštům, ale díky sněhu z hor ...).

zapomnělo. Toto tvrzení se opírá o Ulpianův fragment,⁷⁴ dle kterého se řeka odlišuje od potoka podle úsudku okolí (lat. *existimatione circumcolentium*).⁷⁵ Glossa jednak říká, že tekoucí voda se označuje slovem potok (lat. *rivus*), jednak vysvětluje slovo „*existimatio*“ jako totéž co „*opinio*“.⁷⁶ Traktát užívá sousloví „*opinionem circumcolentium*“ (míněním okolí) přejeté z fragmentu Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 70 ad ed.) právě se záměnou „*existimatio*“ za „*opinionem*“. Bartolus na základě toho také konstatuje, že ne každá vyvěrající voda je hned řekou, takže nemůže vytvářet říční koryto. Pokud se tedy z řeky stane potok, opustila své řečiště, které bude nadále s výjimkou potoka opuštěným.

Zadruhé se má dle traktátu řečiště považovat za opuštěné tehdy, když není možné, aby se řeka vrátila, tedy pokud dojde ke znemožnění jejího průtoku. Taková situace svým způsobem nastává, pokud je voda odvedena na mlýn. Bartolus však nesouhlasí, že by tento umělý způsob změny řečiště spadal pod opuštěné řečiště. Pokud se řeka může vrátit do svého koryta, i když jím zrovna neprotéká, není opuštěným. Toto tvrzení se opírá o Ulpianův fragment vztahující se k interdikt *de aqua aestiva et cottidiana*, který sloužil k ochraně práva na odvádění vody, která sloužila především pro účely zavlažování.⁷⁷ Dle tohoto úryvku z Digest nebylo podstatné, zda byla voda, která mohla být celoročně přiváděna skutečně celoročně přiváděna byla, ale že k tomu může kdykoli dojít, což ji odlišuje od sezonně přiváděné vody, která může být přiváděna a užívána jen do určité doby.⁷⁸ Bartolus tedy poukazuje na to, že pro daný vodní tok je určující možnost, aby řeka plynula svým řečištěm, nikoli že k tomu v současné době nedochází.

Pokud řeka po sedm let protékala řečištěm, následně zmizela a po sedm let neobnovila svůj tok, vzniká poslední, třetí situace, ve které se dle traktátu řečiště považuje za opuštěné. Po dobu sedmi let, kdy jím voda neprotéká, se ještě nepovažuje za opuštěné pro případ, že by se řeka navrátila, ale až po jejich marném uplynutí lze konstatovat řečiště za opuštěné. Situace je obdobná jako v případech navracejících se zvířat, které jsou ve vlastnictví toho, ke komu se vrací, a pokud se vracet přestanou, stávají se ničí.⁷⁹ Bartolus ostatně podkládá svůj názor

74 Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Flumen a rivo magnitudine discernendum est aut existimatione circumcolentium*. (Řeka se od potoka liší mohutností nebo dle úsudku okolí.)

75 BONFANTE, Pietro. Corso di diritto romano. Vol. II., La proprietà. Roma: Attilio Sampaolesi, 1926, str. 77.

76 Glossa *Flumen a rivo* k Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Hic rivi nomine aqua fluens accipitur. Accurs. Flor.* (Tato tekoucí voda získává označení potoka. Accursius Florentinus.)

Glossa *Existimatio* k Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *id est opinio,...* (To znamená míněním, ...).

77 BANNON, Cynthia. Fresh Water in Roman Law: Rights and Policy. op. cit. str. 69.

78 Dig. 43.20.1.2 (Ulpianus lib.70 ad ed.): *Cottidiana autem aqua non illa est, quae cottidie ducitur, sed ea, qua quis cottidie uti, si vellet. Quamquam cottidianam interdum hieme ducere non expediat, etsi possit duci.* (Běžná voda není ta, která se přivádí běžně, ale ta, kterou někdo běžně užívá, pokud chce. Však někdy v zimě není vhodné běžnou vodu přivádět, i když může být přivedena.)

79 SCIALOJA, V. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume II. op. cit., str. 21an.

na tuto situaci Gaiovým fragmentem z Digest o zvyku holubic vracet se zpět, který když ztratí, stanou se věcí ničí.⁸⁰ Řečiště, pokud se do něho řeka přestane navracet, se stane opuštěným a stejně jako to zvíře se může stát předmětem vlastnictví někoho nového. Této situaci je obsahově blízký také případ, kdy vyschne pramen a po nějaké době opět začne vyvěrat, kterému se věnují fragmenty Africana a Papiniana v souvislosti s právem na odběr vody, a tedy nutně řeší i to, zda se jedná o tentýž pramen, i když po určitou dobu z něho voda nevyvěrala.⁸¹ Traktát však na tyto úryvky z děl antických právníků neodkazuje. Bartolus uvádí v rámci komentáře ke slovu „*relicto*“ ještě vymezení, toho, na co vše se vztahují výroky týkající se řeky. Stejně jako pro řeku má platit pro jezero, rybník, potok a strouhu (*laco, stagno, rivo, fossato*), které jsou veřejné.

5.1.2. *Alias fluere ceperit*

Komentář ke slovu „*alias*“ (jiná) nezůstává úplně spjat s opuštěným řečištěm, ale nese se v mnohem obecnější rovině, protože rozvíjí významy tohoto výrazu, který se v Gaiově fragmentu objevuje ve významu určení místa. Tento výraz přitom zřejmě není v rámci úryvku od antické právní autority nijak sporný, neboť se jej netýká žádná glossa, takže nejspíše vysvětlení jeho mnohovýznamovosti souvisí s nějakou ve své době aktuální potřebou. Zájmeno „*alias*“ může mít mimo jiné vedle určení místa podávat i určení času, způsobu či účelu, které Bartolus ve svém traktátu vyzdvihuje a uvádí k nim také na fragmenty z Digest, které demonstrují jednotlivé významy. Nasnadě je otázka, zda pouze považoval uvedené významy za nejčastější, a tedy za nejdůležitější, či tím sledoval nějaký hlubší úmysl, který však dnešnímu čtenáři již není zjevný.

Významu slova „*alias*“ spočívající v určení času dle Bartola znamená „jindy“ nebo „někdy“, potažmo když po sobě něco následuje. Fragmenty však nemají demonstrovat užití samotného slova, ale situace, které odpovídají jejich významu, takže například význam „jindy“ demonstruje Ulpianův fragment, který se týká procesních otázky, jakým způsobem odložit jednání na jiný den.⁸² Nicméně naopak taktéž zmíněný Gaiův fragment vysvětluje rozdíl v situaci, kdy je ve stipulaci určen předmět jako individuální věc a jindy věc určená genericky, tento výraz užívá.⁸³

Další význam příslovce „*alias*“ Bartolus váže k určení způsobu, což podkládá Ulpianovým

80 Dig. 41.1.5.5 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.).

81 Dig. 8.3.33.1 (Africanus lib. 9 quest.) a Dig. 8.3.34pr. (Papinianus lib. 7 quest.).

82 Dig. 4.8.27pr. (Ulpianus lib. 13 ad ed.): *Diem proferre vel praesens vel per nuntium vel per epistulam potest.* (Odložit na jiný den může přítomný, skrze posla nebo dopisem.) Obdobně vysvětlovaný výraz neobsahuje ani v traktátu uvedený fragment Dig. 7.2.1.1 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.).

83 Dig. 45.1.54 (Iulianus lib. 22 dig.): *In stipulationibus alias species, alias genera deducuntur...* (Při stipulacích se někdy vymezují konkrétní věci, někdy jejich druhy.) Vysvětlovaný výraz obsahuje také Dig. 12.7.3 (Iulianus lib. 8 dig.), který též uvádí.

fragmentem ohledně změny povolení vést vodu.⁸⁴ Také se ale může vázat k určení příčiny, jako když bude uražen *pater familias*, tím, že se někdo dopustí urážky vůči jemu podřízené osobě, tedy v důsledku urážky jiné osoby.⁸⁵ Popřípadě může znamenat i něco dalšího, přičemž Bartolus již pouze odkázal na fragment hovořící o nejasné doložce času či podmínky a řešení takové situace.⁸⁶

Další část traktátu se věnuje významu slovního spojení „*fluere ceperit*“ (začít téci). Bartolus v ní vysvětluje, že pokud má vzniknout opuštěné řečiště, řeka musela nejdříve začít téci jinudy. Tuto podmínku plynoucí z Gaiova komentovaného fragmentu traktát zdůrazňuje poukázáním na její vyjádření skrze časování slovesa *capere* v minulém konjunktivu, tj. *praeteritum subjunctivum*. Dva fragmenty zmíněné v této souvislosti ji ilustrují, když vytváří podmínku pomocí slovesného času, a tak vyjadřují časovou posloupnost podstatných skutečností. Konkrétně například Pomponius vysvětluje rozdíl v situaci, kdy byla provedena stipulace otroka s tím, že může být vybrán jeden ze dvou, pokud tak bylo učiněno slovy „*quem voluero*“ nebo „*quem volam*“.⁸⁷ V prvním případě se sloveso „*velle*“ (chtít), nachází v předbudoucím čase, jež popisuje něco, co se stane před něčím dalším, což může být podání žaloby na základě takového právního jednání, a tudíž výběr otroka může být proveden jen jednou a nemůže být změněn. V druhém případě se sloveso „*velle*“ nachází v budoucím čase, jež se na žádné další události neváže, a tak může být výběr otroka změněn. V Gaiově komentovaném fragmentu je sice užit minulý konjunktiv, ale ten ve vedlejší větě stejně jako předbudoucí čas může vyjadřovat skutečnost, která je podstatnou okolností pro jiný následující děj, z toho důvodu zmíněný Pomponiův fragment o výběru otroka mohl čtenáři

84 Dig. 43.20.1.15 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Illud tamen hic intellegendum est eodem modo praetorem duci aquam iussisse, quo ducta est hoc anno. Proinde neque amplioris modi, neque alia permisisse potest videri. Quare si alia aqua sit, quam quis velit ducere, quam hoc anno duxit, vel eadem, per aliam tamen regionem velit ducere, impune ei vis fiet.* (V potaz se však musí brát to, že praetor nařizuje vést vodu stejným způsobem, jako v tom roce. Nelze se tedy domnívat, že se může vést ve větším množství či jiným průtokem. Proto pokud je to jiná voda, než chtěl a než vedl toho roku, nebo též pokud ji chtěl vést jinudy, bude potrestán.).

85 Dig. 47.10.1.3 (Ulpianus lib. 56 ad ed.): *Item aut per semet ipsum alicui fit iniuria aut per alias personas. ....* (Urážka je též způsobena buď skrze samotnou osobu nebo skrze jiné osoby. ...) Také v této souvislosti Bartolus zmiňuje fragment o nepřikázaném jednání ze strany manžela vůči majetku své rozvedené manželky: Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.).

86 Dig. 35.1 (Pomponius lib. 3 ad Quin. Muc.).

87 Dig. 2.2.1.1 (Ulpianus lib. 3 as ed.) a Dig. 45.1.112pr. (Pomponius lib. 15 ad Quint. Muc.): *Si quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum, utrum ipse vellet. Quem elegerit, petet et is erit solus in obligatione. An autem mutare voluntatem possit et ad alterius petitionem transire, quaerentibus respiciendus erit sermo stipulationis, utrumne talis sit, „quem voluero“ an „quem volam“. Nam si talis fuerit „quem voluero“, cum semel elegerit, mutare voluntatem non poterit. Si vero tractum habeat sermo illius et sit talis „quem volam“, donec iudicium dictet, mutandi potestatem habebit.* (Pokud je někomu stipulován Stichus nebo Pamphilus, ať chce kteréhokoli z nich. Kteréhokoli z nich si vybere, jedině ten bude zahrnut závazkem, ze kterého žaluje. Zda se však může rozmyslet a žalobou žádat druhého, je nutné zkoumat slova stipulace, která uvedl ten, který požaduje změnu, zda zněla „kterého pak budu chtít“ či „kterého budu chtít“. Pokud byla „kterého pak budu chtít“ a jednou si vybere, rozmyslet se nemůže. Pokud však uvedl ta slova, která jsou „kterého budu chtít“, má možnost se rozmyslet, dokud se vede řízení.).

traktátu *De alveo* pomoci k pochopení tohoto drobného aspektu, zvláště když jeho glossa poskytuje rozsáhlé vysvětlení.⁸⁸

Gaiův fragment spojuje vznik opuštěného řečiště výslovně pouze s tím, že řeka začala téci jinudy. Bartolus však pod ně řadí i situaci, kdy řeka zmizela ze svého koryta, ale nikudy jinudy neprotéká. Pokud se tedy někdo chce ujmout opuštěného řečiště, musí prokázat, že tudy řeka již neprotéká, nikoli že protéká jinudy. Pokud by stačilo prokázat, že řeka teče jinudy, opuštěné řečiště by muselo vznikat i tehdy, když řeka protéká skrze dvě koryta. Bartolus připomíná, že se takto vodní tok rozděluje do více koryt na řece Pád poblíž Ferrary. Když traktát *De alveo* užívá jako základ pro svůj text o století později Bartolomeo Cipolla, jako příklad uvedl sobě známější řeku Adiže.⁸⁹ Bartolus v této souvislosti uvádí odkaz Paulův fragment, který hovoří o držbě, jejím nabytí a ztrátě obecně, jestliže se ztratí *corpus* i *animus*.⁹⁰ Nicméně již Glossa považuje tento úryvek z Digest za restriktivní v porovnání s jinými, jelikož požaduje ztrátu či nabytí obou prvků držby, nikoli pouze jednoho, nad čímž se ostatně pozastavuje i Bartolus ve svém komentáři k Digestům,⁹¹ ale v *De alveo* pouze upozorňuje na to, že pozemek, který zabírá řeka, nemůže držet nikdo jiný.

5.1.3. *Prior quidem alveus eorum est*

Další slovo Gaiova textu, ke kterému se vztahuje výklad traktátu je slovo „*prior*“ (dřívější) a v jeho komentáři je podstatný Ulpianův fragment, který hraje klíčovou roli pro podstatu jeho sdělení a jehož předmětem je *interdictum de aqua aestiva*.⁹² Tento prostředek praetorského práva sloužil k ochraně práva vést vodu (*aquaeductus*) přes cizí pozemek, a to v letním období, na rozdíl od *interdictum de aqua cottidiana*, který sloužil ochraně téhož práva uplatňovaného, ale celoročně.⁹³ Možnost užití obou těchto prostředků se odvíjela od uplatňování práva vést vodu v určitém časovém intervalu,⁹⁴ jímž v případě *de aqua aestiva*

88 Glossa *Quem volam, donec iudicium* k Dig. 45.1.112pr. (Pomponius lib. 15 ad Quint. Muc.): *Nam verbum volam est extensivum, Parataticon. Quaedam verba sunt ... in praeteritum, ut volebam, quaedam in futuro, ut volam. Quaero, cur etiam non liceat legatario variare si ita legetur, Stichum aut Pamphilum utrum Titius volet. ...* (Tak slovo „*volam*“ je širší, souřadné. Někdy jsou slova ... v minulosti, jako chtěl jsem, někdy v budoucím čase, jako budu chtít. Ptám se, proč tedy není dovoleno odkazovníku Titiovi změnit názor, pokud je mu odkázáno obou, Sticha či Pamphila, a chtít oba dva. ...).

89 CIPOLLA, Bartholomeo. *Tractatus ... op. cit.: ... & ita contingit in multis locis Athesis, qui discurrit per territorium Veronense.* (a k tomu dochází na mnoha místech Adiže, která prochází veronským územím.).

90 Dig. 41.2.8 (Paulus lib. 65 ad ed.).

91 Bartolův komentář: *Quemadmodum. Opp. de l. iii. §. in amittenda.s.e. Sol. ibi dixi. Item opp. s. eo. l. clam. §. fin. ibi loquitur de ea quae non potest retineri animo, ut ibi dixi. sed quam gloss. hic ponit nihil concludit. Generatliter prosequere ut in gloss. dicam j. eod. l. qui iure.* (Jak naopak uvádí Dig. 41.2.36 (Paulus lib. 54 ad ed). Též opak uvádí Dig. 41.2.6 (Ulpianus lib. 70 ad ed.), kde se hovoří o tom, že není možné držet skrze *animus*, jak jsem též uvedl, ale jak k tomu předkládá glossa, nic tím není uzavřeno. Obecně se postupuje, jak je řečeno v glose k Dig. 41.2.41 (Paulus lib. 1 inst.)).

92 Dig. 43.20.1 (Ulpianus lib. 70 ad ed.).

93 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit., str. 462.

94 MÖLLER, Cosima. Time as an argument in Roman water law. In: *Water History* 15. Springer: 2023, str.

bylo dřívější léto, které se určilo porovnáním mezi dvěma léty.⁹⁵ Pokud tedy tento prostředek někdo užil ke konci léta, mohl se současný stav poměřovat se stavem před rokem a půl.⁹⁶ Obdobně měl být tedy dle Bartola porovnáván i stav řečiště. Pokud nastala výše zmíněná situace, že řeka se vytratila, aniž by se vyskytla někde jinde, takže nejde říci o říčním korytě říci, že by bylo dřívějším, když není žádné nynější, má platit totéž, a to opět s odkazem na Ulpianův fragment týkající se praetorského prostředku *interdictum de aqua aestiva*, kde se říká, že pokud někdo vedl vodu přes pozemek teprve v tom daném roce, může užít *interdictum utile* čili obdobného.

Slovo „*prior*“ se v Gaiově fragmentu váže k výrazu „*alveus*“, který se v něm vyskytuje již podruhé, a tak se k němu také podruhé váže i výklad Bartolova traktátu *De alveo*. Tentokrát se však nezabývá řečištěm obecně, nýbrž čistě opuštěným řečištěm, a to v souvislosti se změnou, která se v původním korytu udála oproti dřívějšímu stavu. Jelikož opuštěné řečiště již *de facto* není řečištěm, nenáleží k řece, ale k pozemkům, které jej obklopují, nicméně pořád se bude označovat jako řečiště. Bartolus v této souvislosti odkazuje na dva fragmenty. První z nich, Proculův, se týká změny říčního ostrova, který se díky vyschnutí řeky stal součástí pozemku při břehu, ale přesto se má pro zjednodušení situace označovat jako řečiště.⁹⁷ Obdobně v Ulpianově fragmentu hovořícím o vrácení věna manželce po rozvodu se bývalý manžel označuje stále za manžela, přestože jím již není.⁹⁸ Bartolus uvádí i konkrétní příklad, kdy se bude opuštěné řečiště označovat za řečiště, i když jím už není: Pokud zemře Titius a dědí po něm jeho syn a před notářem a svědky má prohlásit, zda pozemky, které získá, jsou stejné nebo jiné oproti těm, které kdysi získal jeho otec. Jestliže tedy získá jako přírůstek k pozemkům při břehu řeky něco z bývalého říčního koryta, bude o tom hovořit právě jako o řečišti.

O něco delší text Bartolus věnuje tomu, „*quid sit prope ripam praedia possidere*“ (co je

---

77–78.

95 Dig. 43.20.1.33 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Priorem aestatem ex comparatione duarum aestatum accipi.* (Dřívějšího léta je míněno v porovnání mezi dvěma léty.).

96 Dig. 43.20.1.34 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Propter hoc, si aestate interdicatur, nonnumquam annum et sex menses continere.* ... (Kvůli tomu, pokud se určuje léto, někdy zahrnuje rok a šest měsíců.).

97 Dig. 41.1.55.1 (Proculus lib. 2 epistularum): ... *Intellego, ut et cum ex altera parte insulae alveus fluminis exaruerit, desisse insulam esse, sed quo facilius res intellegeretur, agrum, qui insula fuerat, insulam appellat.* (...Myslím, že když říční koryto z druhé strany ostrova vyschne, pozemek přestal být ostrovem, ale ke zjednodušení situace ať se rozumí pod názvem ostrov pozemek, který byl ostrovem.). Dále Bartolus odkazuje na Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.).

98 Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.): *Divortio facto negotia uxoris gessit marito. Dos non solum dotis actione, verum negotiorum gestorum servari potest. Haec ita, si in negotiis gestis maritus dum gerit facere potuit. Alias enim impulari non potest, quod a se non exegerit...* (Pokud manžel spravoval manželčiny záležitosti, po rozvodu může být věno vymáháno nejen věnnou žalobou, ale též žalobou z nepřikázaného jednatelství. Avšak ta z nepřikázaného jednatelství může být užita jen, dokud manžel spravuje manželčiny záležitosti. Jinak uplatněna být nemůže, protože manžel nemůže být obviňován za jeho ztrátu, když za něj nebude odpovídat...).

držba pozemku u břehu), podle kterého se plocha opuštěného řečiště rozděluje jako přírůstek přibřežních pozemků. Pozemkům při břehu řeky se již věnovaly předchozí části Tyberiady, a tak na ně *De alveo* pouze odkazuje. Opuštěné řečiště je ale specifická situace, protože jeho prostor může akcesí přibýt k pozemkům z obou stran původní řeky. Pro její vyhodnocení se hodí použít analogicky řešení toho, když řeka přestala z jedné strany obtékat ostrov. Bartolus na tuto skutečnost upozorňuje a stručně popisuje dvě situace, které mohou nastat. Předtím se však nachází opakování rozdílu mezi náplavou a opuštěným řečištěm ze začátku traktátu. Pouze pokud voda ustoupila naráz, nikoli pozvolně, jedná se o opuštěné řečiště. V opačném případě se postupuje podle pravidel pro náplavu, konkrétně Bartolus uvádí fragment Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig a Paul. epit.). Pokud řeka opustí své řečiště naráz a pozemky se nachází pouze z jeho jedné strany, například protože z druhé se nacházela cesta, rozdělí si jeho plochu pouze jejich pozemků podle rozlohy svých pozemků stejně, jako v případě náplavy. Jestliže vyschlo celé řečiště, rozdělí se mezi vlastníky pozemků dle sousedství a blízkosti od středu opuštěného řečiště, stejně jako v případě vzniklého ostrova. Opuštěné řečiště tedy kombinuje způsob rozdělování přírůstků pozemků dle náplavy i ostrova, a tak ke konkrétnímu dělení mohli pomoci nákresy těchto situací v prvních dvou částech Tyberiady.

Ke slově „*pro modo predii cuiusque latitudinis. que latitudo prope ripam sit*“ (podle rozlohy těch pozemků, které se rozkládají při břehu) Bartolus jen uvádí, že se tím míní jejich vlastní rozloha – „*latitudinis*“ a odkazuje na to, co již bylo dříve řečené o rozloze pozemků u řeky v předchozích částech Tyberiady. Například *De alluvio* vysvětluje, že pozemek u řeky má jasně dané tři strany a ty, které vedou směrem ke břehu, se protáhnou od toho místa, kde začínalo řečiště, ze kterého voda zmizela, dále směrem do koryta.⁹⁹ Nákresy v uvedeném traktátu pak ukazují, jak se má postupovat při rozdělování přírůstku z náplavy, a tedy ilustrují i rozlohou pozemku.

5.1.4. *Novus autem alveus eius iuris esse incipit*

Další komentář traktátu *De alveo* patří ke slovu „*novus*“ (nový) a věnuje se jeho dvěma významům. Jednak může „*novus*“ znamenat něco, co je jiné než dosud, a tedy slouží k odlišení od něčeho předchozího, starého, dle Bartola trvajících mnoho let (*multos annos*), jako v případě Gaiova fragmentu o opuštěném řečišti. Traktát ilustruje tento význam na Pomponiovu fragmentu o povinnosti vrátit v případě zápůjčky věc stejného druhu v obdobné kvalitě, nikoli staré víno místo nového.¹⁰⁰ Jiný, také odkazovaný fragment od Gaia zase

99 DU PLESSIS, Paul Jacobus. An Annotated Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis. op. cit. str. 39.

100 Dig. 12.1.3 (Pomponius lib. 27 ad Sab.): *Cum quid mutuum dederimus, etsi non cavimus, ut aequae bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriorem rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum*

poukazuje na to, co znamená Bartolem uváděných „mnoho let“, v souvislosti s nejdelším možným trváním poživacího práva ve prospěch municipia, tedy sto let jako nejdelší možnou délkou života.¹⁰¹ Druhý význam, který slovo „*novus*“ může dle traktátu nabýt, spočívá v označení nějaké dosud nezvyklé věci. Jeho charakteristiku podává jednak konstituci císaře Justiniána, která má své místo v Codexu a která se týká užívání názoru starých právníků, které nejsou ani nové ani nezvyklé,¹⁰² jednak Ulpiánův fragment hovořící o reskriptu Marka Aurelia a Lucia Vera praetoru Valeiu Priscianu „ohledně nové rady a prostředku“ k řešení sporu Rutilia Severa a jeho možná těhotné bývalé manželky.¹⁰³ Nicméně se nejedná o jediné dva významy slova „*novus*“. *De alveo* další demonstruje odkazem na Iavolenův fragment týkající se zákazu stavby (*operis novi nuntiatio*),¹⁰⁴ kdy se v názvu tohoto praetorského prostředku daný výraz vztahuje ke stavbě, která má být zbrusu nová.¹⁰⁵

Další Bartolův výklad se váže k sousloví „*eius incipit iuris esse*“ (začíná být jejich právem), respektive především ke slovu „*incipit*“ (začíná, od slovesa *incipere*) a jeho opositu „*desinit*“ (končí, od slovesa *desinere*). K nim patří jedno ze dvou rozsáhlejších pojednání v *De alveo*, který postupně rozvíjí jejich různé právně relevantní významy. Tyto pojmy však nepatří pouze do právního rámce, věnovala se jim i scholastika 13. století, která navazuje

pro vetere. ... (Pokud dáme někomu zápůjčku, přestože jsme ji neposkytli k tomu, aby nám byl vrácen stejný majetek, není dovoleno dlužníkovi vrátit horší věc téhož druhu, jako nové víno za staré...). Bartolus věnuje tomuto fragmentu v svém komentáři Digest lehce rozsáhlejší text o tom, že mladší víno nemusí být vždy lepší kvality a že posuzování tohoto je regionální záležitostí.

101 Dig. 33.2.8 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. prov.): *Si usus fructus municipibus legatus erit, quaeritur, quousque in eo usu fructu tuendi sint: nam si quis eos perpetuo tuetur, nulla utilitas erit nudaе proprietatis semper abscedente usu fructu. Unde centum annos observandos esse constat, qui finis vitae longissimus esset.* (Pokud bude municipiím odkázáno poživací právo, je otázkou, jak dlouho jsou k tomu poživacímu právu oprávněna. Tak pokud někdo je oprávněn na vždy, nebude mít vlastník z holého vlastnictví žádný užitek, pokud bude poživací právo vždy odděleno. Takže se uvádí, že trvá po sto let, které jsou délkou nejdelšího života.).

102 Cod. 3.1.14pr. (Justinianus): *Rem non novam neque insolitam adgredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam, cum vero contempta sit, non leve detrimentum causis inferentem. Cui enim non est cognitum antiquos iudices non aliter iudiciale calculum accipere, nisi prius sacramentum praestitissent omnimodo sese cum veritate et legum observatione iudicium esse disposituros.* (Neřídíme se ani novou, ani nezvyklou skutečností, ale dohodou starých legislativců, která je skutečně promyšlena, nikoli přínosem lehké odchylky případů. Kdo nezná staré soudce, kteří nemohli řešit soudní spor, aniž by nejprve složili přísahu, že budou za všech okolností rozhodovat podle pravdy a v souladu se zákony?).

K této konstituci poznamenal Cinus z Pistoie ve své Summě codicis: *Via veteri ambulandum est nisi nova sit securior.* (Starou cestou, ať se chodí, pokud nová není bezpečnější.). Bartolův jazykový výklad slova „nový“ s tímto zřejmě nepočítá.

103 Dig. 25.4.1pr. (Ulpianus lib. 24 ad ed.): *Temporibus divorum fratrum cum hoc incidisset, ut maritus quidem praegnatem mulierem diceret, uxor negaret, consulti Valerio Prisciano praetori urbano rescripserunt in haec verba: „Novam rem desiderare Rutilius Severus videtur, ut uxori, quae ab eo diverterat et se non esse praegnatem profiteatur, custodem apponat, et ideo nemo mirabitur, si nos quoque novum consilium et remedium suggeramus...* (Za časů božských bratrů se stalo to, že manžel označil manželku za těhotnou, což žena popřela. Bylo odpovězeno právní radou Valeriu Priscianu, městskému praetorovi, těmito slovy: „Zdá se, že Rutilius Severus žádá o něco nového, když ženě, která se s ním rozvedla a která tvrdí, že není těhotná, chce ustavit opatrovníka, a tak není překvapující, pokud mu dáme novou radu a prostředek...).

104 Dig. 39.1.23 (Iavolenus lib. 7 epist.).

105 BONFANTE, P. Instituce římského práva. op. cit. str.333–334.

předně na Aristotelův spis Fyzika¹⁰⁶ a to v rámci logické úvahy o čase, kdy, pokud něco končí a začíná v jednom okamžiku, kde se v takovém okamžiku nachází konec a začátek.¹⁰⁷ Nicméně sám Bartolus hned na úvod konstatuje, že pojetí dialektiky není pro právo vhodné. Právně relevantní slova *incipit* a *desinit* se pojí s pěti významy, které se váží ke skutečnosti, k plynutí času, k místu, k podstatným náležitostem nějaké věci a k něčí moci.

5.1.4.1. *Factum*

Skutečnosti (*facta*), z nichž se Bartolus jako modelovým situacím věnuje především stavbě a soudnímu řízení, mohou začínat v některém ze tří okamžiků. Zaprvé jejich začátek může být spatřován již ve stadiu přípravy, například pokud má být vystavěna nějaká budova, s jejíž výstavbou se *de facto* ještě nezačalo, ale vše se pro ni připravuje. Touto přípravou se dle Ulpianova fragmentu, který hovoří o veřejném slibu (*pollicitatio*), míní nejen úprava pozemku nebo položením základů, ale též příprava nástrojů či vynaložením nějakých nákladů na ni, popřípadě předáním pozemku za účelem splnění daného veřejného slibu.¹⁰⁸ Nicméně Bartolus se s takovým vymezením počátku neztotožňuje, ostatně jako glossa uvedeného fragmentu s ohledem na úpravu pozemku.¹⁰⁹ Tento způsob vymezení začátku skutečnosti je dle traktátu příliš široký a odkazuje ve svém traktátu na dva Ulpianovy fragmenty, z nichž plyne, že začátek nějaké skutečnosti nemá být spojován již s její přípravou. První z nich líčí situaci, kdy někdo dostal peníze na cestu do Capue, ale přestože byl připraven cestu vykonat, nakonec ji neuskutečnil, takže má onu částku vrátit.¹¹⁰ Příprava člověka k cestě i příprava

106 NIELSEN, Lauge Olaf. Thomas Bradwardine's treatise on incipit and desinit. In: Cahiers de l'institut du Moyen Âge grec et latin, vol. 42. Copenhagen: Université de Copenhagen, 1982, str. 6–7.

107 ARISTOTELEŠ. Fyzika 8.8.263b: Je však také zjevné, jestliže se bod času rozdělující dřívější a pozdější nečiní vždy u toho, který vzhledem k věci je pozdější, že by pak jedno a totéž bylo zároveň jsoucí a nejsoucí, a že by něco v okamžiku, kdy vzniklo, bylo nejsoucí. Bod tedy je obojímu společná, jak dřívějšímu, tak i pozdějšímu, a je tentýž a co do počtu jeden, co do pojmu však není jeden a týž, neboť jest koncem jednoho a počátkem druhého. (ARISTOTELEŠ. Fyzika. Praha: Petr Rezek, 1996, str. 244.).

108 Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.): *Coepisse sic accipimus, si fundamenta iecit vel locum purgavit. Sed et si locus illi petenti destinatus est, magis est, ut coepisse videatur. Item si apparatus sive impensam in publico posuit.* (Chápeme tak, že začíná, pokud základy položí nebo místo vyčistí. Ale pokud je k tomu ono místo určeno na základě žádosti, spíše se hledí jako na začátek právě na ni. Též pokud dá na to veřejné místo přístroje nebo na ně vydá náklady.).

109 Glossa *Purgavit.* k Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.): *No. mirabiles modos incipiendi ad quod supra de ope. no. nun. l. i. §. potest. & potest intelligi ex legibus modo allegatis. sed arg. contra supra de ope. no. nun. l. stipulatio. §. opus.* (Poznamenává neobvyklé způsoby k určení začátku, k čemuž výše Dig. 39.1.1.8 a mohou být považovány dle zákonů za způsob nepodložený, ale proti uvádí výše Dig. 39.1.21.3.).

110 Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.): *Si pecuniam ideo acceperis, ut capuam eas, deinde parato tibi ad proficiscendum condicio temporis vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficisceris, an condici possit, videndum. Et cum per te non steterit, potest dici repetitionem cessare. Sed cum liceat paenitere ei qui dedit, procul dubio repetetur id quod datum est, nisi forte tua intersit non accepisse te ob hanc causam pecuniam.* (Proto pokud přijmeš peníze, abys šel do Kapue, a poté, když jsi uchystán na cestu, ti počasí nebo zdravotní překážky neumožní ji uskutečnit, je k uvážení, zda mohou být žádány zpět. A pokud ses nezastavil sám, lze říci, že vrácení peněz nepřisluší. Ale protože je možné, aby tě ten, kdo poskytl peníze, zastavil, nejsou pochybnosti, že se v takovém případě vrací to, co je dáno, pokud naopak nebylo důvodem pro poskytnutí peněz to, aby ti byly k prospěchu.).

pozemku ke stavbě domu jsou obojí fázi přípravy dané skutečnosti. Stejně tak i dle druhého Ulpianova fragmentu je vedení soudního řízení před litiskontestací¹¹¹ ve fázi přípravy, a tak pokud má zástupce převzít vedení sporu za osobu zemřelou před litiskontestací, může to na základě stipulace udělat.¹¹²

Dle Bartola se vhodnější způsob, jak posuzovat začátek nějaké právní skutečnosti, váže teprve k té chvíli, když nastane její vlastní průběh, jako když se dle výše zmíněného Ulpianova fragmentu o veřejném příslibu pokládají základy stavby. Bartolus přitom odkazuje i na jiný Ulpianův text, jež se týká ústního prohlášení – *nuncupatio*¹¹³ týkajícího se stavby¹¹⁴ a zmíněn je též již výše uvedený fragment Dig. 3.3.15pr. (Ulpianus lib. 8 ad ed.) ohledně zástupce při úmrtí účastníka řízení před litiskontestací, ze kterého plyne závěr, že řízení samo o sobě začíná až po ní.

Třetí způsob, jak vymezit začátek, je pozvolnější, protože právně významná skutečnost začíná až vykonáním dílčích úkonů. Pokud se takto nahlédne na stavbu, je sama sebou až v té chvíli, kdy nabývá odpovídající tvar, nikoli, když se položí základy, a to v souladu s Ulpianovým fragmentem.¹¹⁵ Co do soudního řízení se pak také tento způsob vztahuje k předmětu, nikoli k procesu samotnému, neboť v souladu s konstitucí císaře Justiniana, to, že se někdo dopustil pomluvy, není dáno na začátku ale až v průběhu řízení, po litiskontestaci.¹¹⁶

Ohledně významu slova „končit“ Bartolus poznamenává, že pro něj platí totéž, co pro výraz „začínat“. V prvním případě, když něco směřuje k tomu, že začne končit, jako když zeď hrozí pádem, ale ještě nespadla dle Paulova fragmentu o náhradě škody v případě, že její pád poškodí sousedovu stavbu.¹¹⁷ V druhém případě, pokud již směřuje ke skončení, ale ještě

111 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit., str. 260.

112 Dig. 3.3.15pr. (Ulpianus lib. 8 ad ed.): *Si defunctus sit dominus ante litem contestatam, iudicatum solvi stipulatione pro suo procuratore data, procurator compellendus est ad iudicium accipiendum. Ita tamen si hoc dominus sciente procuratore et non contradicente fecit...* (Pokud vlastník zemře před liteskontestací, je mu stipulací určen zástupce, aby bylo soudní řízení rozhodnuto. Zástupce je osloven, aby se ujal soudního řízení, ten, koho vlastník znal a neprotivil se mu...).

113 BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981, str. 237.

114 Dig. 39.1.5.2 (Ulpianus lib. 52 ad ed.): *Nuntiationem autem in re praesenti faciendam meminisse oportebit, id est eo loci, ubi opus fiat, sive quis aedificet sive inchoet aedificare.* (Na činěné prohlášení se bude muset pamatovat také v současné věci, to znamená ohledně toho, kdo staví nebo začíná stavět na tom místě, kde se dílo tvoří.).

115 Dig. 39.1.21.3 (Ulpianus lib. 80 ad ed.): *Opus autem factum accipimus non, si unum vel alterum cementum fuit impositum, sed si proponatur instar quoddam operis et quasi facies quaedam facta operis.* (Dílo však nepovažujeme za hotové, pokud bude položen jen jeden nebo nějaký další kámen, ale jestliže se jeví jako určité dílo a vypadá jako uskutečněné.).

116 Cod. 2.58.1.8a (Justinianus): *Antiqua itaque calumnia quiescente et eius ambagibus constitutio nostra dilucida et compendiosa in terris clareat omnibus et sit maximum dirimendarum causarum remedium.* (A též staré setrvávající obvinění a jeho nejednoznačnosti ať naše jasná a souhrnná konstituce všem v zemi vyjasní a je plnou nápravou způsobeného.).

117 Dig. 39.2.18.11 (Paulus lib. 48 ad ed.): *Stipulatione damni infecti interposita Sabini sententia vera est existimantis, ut, si, dum aedificatur intra diem stipulationi comprehensum, supra parietem meum domus deciderit eumque vitiaverit, licet post diem stipulationis paries decidat, possim agere, quia damnum iam tunc acceperim, cum paries vitiosus factus sit. Nec quicquam obstare, quo minus etiam antequam decidat*

úplně neskončila. Tím je myšlena například situace, kdy kupující a prodejce uzavřou smlouvu, ohledně domu, který však shoří, aniž by to věděli, takže kupující bude moci od smlouvy odstoupit, aniž by přebral pozemek, na kterém stavba stála (*non compellatur emptor perficere emptionem* – kupec není nucen dokončit koupi).¹¹⁸

5.1.4.2. *Tempus*

Druhé, k čemu se mohou vázat slova „začínat“ a „končit“, představuje nějaký časový úsek. Bartolus uvádí a vysvětluje tři způsoby, jak určit začátek a konec „*dies artificis*“ čili jak počítat začátek a konec dne pro právní účely. Den jako takový se dle římského zvyku počítal od středu noci, jak také napsal Paulus.¹¹⁹ Bartolus komentuje jeho fragment ve svém komentáři Digest, přičemž navazuje na glosu, která rozlišuje mezi dnem přirozeným (*dies naturalis*) a dnem umělým (*dies artificis*), která říká, že důvod tohoto dvojího dělení pochází z křesťanství, jeho užívání Starého zákona, a tedy vlivu hebrejské tradice. Zatímco *dies naturalis* Glossa podkládá, vedle samotných Digest, odkazy na Varrona či Aristotela, *dies artificis* váže k tradici římské církve, dílům svatého Ambrože a samotnému Starému zákonu.¹²⁰

---

agi possit. Et, si ita concussus sit paries, ut nulla ratione recipi possit ideoque deponendus est, non minoris litem aestimandam, quam si decidisset. (Sabinem uváděné tvrzení ohledně stipulace ze způsobené škody je vskutku správné, takže pokud zatímco stavím v době určené ve stipulaci spadne sousední dům na zeď mého a poničí ji, mohu žalovat, stejně tak i když zeď spadne po době stipulací určené, protože jsem škodu připouštěl tehdy, když byla zeď nebezpečná. Ani nic nebrání dokonce tomu, abych mohl žalovat předtím, než spadne. A pokud je zeď tak poničená, že nemůže být nijak opravena, takže musí být stržena, vyčíslená hodnota nemůže být nižší, než kdyby spadla.).

118 Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plaut.): *Domum emi, cum eam et ego et venditor combustam ignoraremus. Nerva Sabinus Cassius nihil venisse, quamvis area maneat, pecuniamque solutam condici posse aiunt. Sed si pars domus maneret, Neratius ait hac quaestione multum interesse, quanta pars domus incendio consumpta permaneat, ut, si quidem amplior domus pars exusta est, non compellatur emptor perficere emptionem, sed etiam quod forte solutum ab eo est repetet. Sin vero vel dimidia pars vel minor quam dimidia exusta fuerit, tunc coartandus est emptor venditionem adimplere aestimatione viri boni arbitrato habita, ut, quod ex pretio propter incendium decrescere fuerit inventum, ab huius praestatione liberetur.* (Koupil jsem dům, aniž bychom já či prodejce věděli, že shořel. Nerva, Sabinus a Cassius řekli, že se smlouva neuzavřela, přestože pozemek zůstal, a zaplacené peníze lze získat žalobou z bezdůvodného obohacení. Ale pokud část domu přetrvala, Neratius řekl, že je pro tuto otázku významné, jak velká část odolala pohlcení požárem, takže pokud je větší část domu spálena, kupec nejen není nucen být z koupě vázán, ale též mu budou zaplaceny s tím spojené možné výdaje. Pokud je však spálena polovina či méně než polovina, pak musí být kupec z koupě zavázán a spolu s prodejcem musí nechat provést ohodnocení dobrým člověkem, dle kterého se z ceny odečte částka, o niž bude závazku zproštěn.).

119 Dig. 2.12.8 (Ulpianus lib. 13 ad Sab.): *More Romano dies a media nocte incipit et sequentis noctis media parte finitur. Itaque quidquid in his viginti quattuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus et luce media, actum est, perinde est, quasi quavis hora lucis actum esset.* (Dle římského zvyku den začíná uprostřed noci a uprostřed následující noci končí. A tak cokoli je učiněno v těch čtyřiaadvaceti hodinách, to znamená ve dvou polovinách noci a za bílého dne uprostřed, se považuje za učiněné jako kdykoli za denního světla.).

120 Glossa *More Romano* k Dig. 2.12.8 (Ulpianus lib. 13 ad Sab.): *... nam Athenienses ab occasu. Babylonii ab ortu. Arabes a meridie, quod est nimis absurdum. Ut M. Varro in lib. rerum humanarum secundum Io. & hic loquimur de die naturali, qui habet xxiiii horas ut dicunt Philosophi, ... Artificialis autem incipit a mane usque ad vespas, secundum Romanam Ecclesiam: ut in psalm vel hymno beati Ambrosii ... &c. & in principio veteris Testamentum...* (... tak Athéňané počítají začátek dne podle případu, Babyloňané od rozbřesku, Arabové od poledne, což je přespříliš absurdní. Dle Marka Varrona v knize o věcech lidských podle Io., a tam je vyprávěno o přirozeném dni, který má 24 hodin, jako říká Filosof. ... Umělý den tedy začíná od rozbřesku do večera podle římské církve, jak se uvádí v žalmu nebo hymnu blahoslaveného Ambrože ... a na začátku Starého zákona ...).

Bartolus se v komentáři Digest věnuje přirozenému dni, který zřejmě preferuje, neboť druhý ani nezmiňuje a pouze s odkazem na svatého Ambrože uvádí, že se dle něho počítá od hodiny nešpor.¹²¹ Předmět jeho komentáře tvoří otázka, které jednání může být učiněno v noci a které nikoli, tudíž uvádí výjimky z pravidla Paulova fragmentu, což se týká soudního řízení, které se zásadně v noci konat nemá. Způsoby seznávání začátku dne uvedené v traktátu *De alveo* tak v podstatě představují jakési doplnění komentáře k Digestům, na který v této souvislosti, zřejmě pro více informací, odkazuje spolu s Justiniánovou novelou ohledně soudního řízení,¹²² jež upravuje zasedání soudců v královské bazilice brzy ráno, v poledne a večer.

Všechny tři způsoby, jak nazírat na začátek či konec *dies artificii* se váží k východu, potažmo západu slunce. Den tedy může začít ve chvíli ještě před rozbřeskem s rozedněním, kdy se ještě nedá říct, že nastal den. Bartolus tento způsob nepovažuje za správný, nicméně pro demonstraci okamžiku, o kterém pojednává, odkazuje na Paulův fragment týkající se platného pořízení závěti, kterou zůstavitel sepsal ráno poté, co se mu za rozednění narodilo pravnouče, což se považuje za týž den. Dále se počátek dne může počítat od rozbřesku, což autor traktátu *De alveo* považuje naopak za správný způsob a odkazuje také na fragment, tentokrát Proculův zabývající se významem spojky „nebo“, kde uvádí jako příklad její vylučovací funkce případ „buď je den, nebo noc“. Třetí způsob měření začátku dne se odvíjí od chvíle, kdy slunce vyjde úplně, což ale Bartolus také nepovažuje za správné a uvádí jej jen pro úplnost, protože se s ním bylo možné setkat. Týmž způsobem může být vnímán i konec dne, což ale traktát *De alveo* již nerozvádí. Jeho autor považuje za jedinou správnou chvíli, od které ho považovat za započatý či skončený okamžik východu či západu slunce, což také blíže rozvedl v komentáři k fragmentu Dig. 48.19.16.5 (Claudius Saturninus lib. 1 de poen. pag.)¹²³ pojednávajícím o významu plynutí času.

U otázky plynutí času Bartolus ještě setrvává, když se věnuje začátku a konce let a měsíců, ale jejich běh se nijak zvláště ode dne neliší. Ve své pečlivosti autor traktátu neopomíná jako rozdíl uvést, že se jedná o delší časové úseky. Běh těchto dob dále rozveden není, a to

121 DE SAXOFERRATO, Bartolus. Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1. Benátky: Battista de Tortis, 1526, str. 76.

122 Novellae 83.2: *Sedebunt autem hi pedanei continue in regia basilica in quibus et nunc domunculis iudicant, matutino mox et meridie et vespere audientes causas, ...* (Ti soudci budou tedy sedět nepřetržitě v královské basilice, v jejíž síni budou nyní soudit naslouchající případům brzy ráno, v poledne a večer, ...).

123 Bartolův komentář: *Venio ad secundum, scilicet qualitatem temporis. Quaero utrum sero vel mane dicatur dies, vel nox. Ista quaero est multum antiqua. ... Unde lex dicit, quando sol est super terram dies est. & quando non, tunc nox est. ... Mane potest intellegi, quando non est sol super terram, sed de proximo venit, quia caelum iam albescit tunc nox est...* (Přejdu k druhému, tedy k vlastnosti času. Ptám se, jestli večer či ráno se nazývá den nebo noc. Tato otázka je velmi stará ... Jak říká zákon, když je slunce nad zemí, je den a když není, pak je noc. ... Ráno může být vnímáno tehdy, když slunce není nad zemí, ale brzy vyjde, protože se nebe již rozednívá a tehdy je noc ...). DE SAXOFERRATO, Bartolo. Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 2. Lugduni: Thomas Bertellus, 1547, str. 206.

s odkazem na Ulpianův fragment o *furti manifesti* a především jeho komentář.¹²⁴ Text antického právníka se plynutím času nijak nezabývá, ale Bartolus se ve svém komentáři, který je mu věnován, uchyluje k otázkám týkajícím se členění soudního řízení. Toto téma mu poskytuje prostor zabývat se otázkou, kde spatřovat začátek nějaké doby, například v případě věků nebo trvání úřadu.¹²⁵

Komentář zmíněného fragmentu slouží jako doplnění k otázce začátku, potažmo konce, doby. Sousedství traktátu „*anno incipit*“ doplňuje poznámka s odkazy na Bartolův komentář ke konstituci císaře Justiniana Cod. 7.63.3, na komentář Balda de Ubaldis k Dig. 1.2.1 (Gaius lib. 1 ad leg. XII tab.) a úvodní komentář k 8. titulu Digest a na IX. consilium Alessandra Tartagni, které se také týká běhu času, jejíž autorství patří Tommassu Diplovatazzio, což odpovídá zkratce *Thom. Dipl.*, který v roce 1520 v Benátkách stál za vydáním komentované verze Bartolova souhrnného díla *Consilia, quaestiones et tractatus*.¹²⁶ Zatímco odkaz na komentář zakomponovaný do traktátu samotným Bartolem se týká svým způsobem začátku běhu nějakého časového úseku, odkazy v poznámce v případě dalších autorů z jeho textů vychází. Baldův komentář k 8. titulu Digest stručně kopíruje strukturu traktátu *De alveo* a pouze zmiňuje, že slova „*incipit*“ a „*desinit*“ mohou mít význam vážící se k plynutí času, zatímco k Dig. 1.2.1 (Gaius lib. 1 ad leg. XII tab.) pouze zmiňuje, že základem (*principium*) času je moment (*instantia*).¹²⁷ Alessandro Tartagni ve svém konsiliu v podstatě jen opírá o Bartolovu práci, kdy odkazuje jak na komentář k Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.), tak i na traktát *De alveo*. Komentář k Cod. 7.63.3 se týká lhůty pro podání návrhu na zahájení soudního řízení a pouze v závěru se týká otázky, co znamená, když někdo má moci něco učinit na jeho začátku. Její stručné řešení odkazuje mimo jiné na Bartolův výše zmíněný

124 Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.).

125 Bartolův komentář k Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.): *...nam iudicium dividitur in tres partes. principium usque ad contestationem inclusive. medium usque ad conclusionem cause. post conclusionem usque ad sententiam intelligitur finis. unde in principio intelligatur id est in prima parte. ... eodem modo si quis diceret in principio seculi intelligit de prima etate qui fuit ab adam usque ad noe. que sic est divisum seculum ... Ad propositum cum statutum dicat quod potestas teneatur facere aliquid in principio officii sui & officium potestatis duret vi mensibus intelligam in primo mense quia he sex principales partes...* (Tak se soudní řízení rozděluje do tří částí. Začátek až do litiskontestace včetně, střed až do závěru jednání, po jeho závěru až do vynesení rozsudku se počítá konec. Za začátek se považuje to, co je první částí. ... stejným způsobem, pokud někdo říká na začátku věku, rozumí se od prvního století, které bylo od Adama po Noema, kterak jsou děleny věky. ... K předloženému, kdy statut říká, že někomu náleží moci něco vykonat na začátku svého úřadu a moc úřadu trvá 6 měsíců, považuji za to první měsíc, protože má těch šest hlavních částí, do kterých se jeho doba dělí.). DE SAXOFERRATO, Bartolo. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum* 2. op. cit., str. 129.

126 MAZZACANE, Aldo. Diplovatazzio, Tommaso. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. vol. 40. 1991.

127 Baldův komentář k Dig. 1.2.1 (Gaius lib. 1 ad leg. XII tab.): *...Item nota cum hic de principio & fine. Sed quaero quod dicatur principii? Respondeo, in rebus est materia, in factis motus cum inchoatione...* (Těž poznamenává, že toto mluví o začátku a konci. Ale ptám se, co lze označit za začátek? Odpovídám, že se tím myslí ohledně věci hmota, ohledně času moment, ohledně činů počáteční pohytky.) UBALDI, Baldo. *Commentaria in primam digesti veteris partem*. Venetia: Società dell'aquila che si rinnova, 1599, str. 7.

komentář k Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.), ke kterému má ostatně blíž než k obecnému textu traktátu *De alveo*.¹²⁸ Poznámka tedy neodkazuje na pasáže, které by jeho slova o začátku roku nijak zvlášť doplňovaly.

Pro pochopení vysvětlení podávaného v traktátu *De alveo*, jak chápat začátek a konec časových úseků jako rok či měsíc je nezbytné mít na paměti tři výše uvedené způsoby pro začátek a konec dne, které se přiměřeně aplikují. Před určením, jaký způsob je shodně k užití pro rok i den a který nikoli, Bartolus zmiňuje fragment Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.), který se věnuje věku, ve kterém bylo lze pořídit závěť a zabývá se otázkou, zda musela daná osoba tento věk překročit nebo jen dosáhnout dne dovršení určeného věku, tedy 14 let u mužů a 12 u žen.¹²⁹ Ulpianus uvedl stanovisko souladné s Marcianem, že stačí věk dovést, potažmo kdyby byla závěť pořízena v předvečer narozenin, měla se také považovat za platnou. K tomuto způsobu, jak počítat uplynutí roku, tedy ve chvíli jeho dosažení nikoli překročení se tedy přiklání i Bartolus. Nadto se však vrací k začátku a konci dne, s čímž porovnává rok a uvádí, že souzní pouze u prvního způsobu, zatímco další dva se na něj neujmou. Naopak na konec roku se první neujmou, zato dva další ano.

5.1.4.3. *Locus a essentia alicuius rei*

Bartolus se ve svém traktátu po časovém významu slov „*incipit*“ a „*desinit*“ a věnuje místnímu (*loco*), a v této souvislosti zmiňuje dva významy. Jeden z nich se týká označení začátku knih, které stejně jako tento traktát běžně začínali slovem „*incipit*“. Zakoňování textu ale zmíněno není.¹³⁰ Druhý význam slov označující počáteční místo se váže k území. Traktát výslovně zmiňuje obec (*civitas*) a provincii (*provincia*). Území se dle Bartola začíná s nějakým místem, hradem či usedlostí, potažmo obcí, jedná-li se

128 Bartolův komentář k Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.): *Ultimo facit hic textum ad que dicit statutum, quod potestas debet aliquid facere in principio sui officii, qualiter intelligitur principium? Haec l. praestat argumentum quod intelligitur in principio, hoc est ante medium sui officii, ut totum illud ante medium... Dic plene in lex 3 ff. de fur.* (Na závěr se tento text věnuje tomu, co říká nařízení, tedy že moc něco učinit na začátku své řízení, jak se rozeznává začátek. Tento zákon zastává názor, že se rozeznává na začátku před polovinou vlastního řízení, tedy kdykoli před polovinou. ... Plně o tom hovořím v souvislosti s 3. zákonem titulu o krádeži.) SAXOFERRATO, Bartolus. *Commentaria in primam Codicis partem*. Torino: neznámé nakladatelství, 1589, str. 150.

129 Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.): *A qua aetate testamentum vel masculi vel feminae facere possunt, videamus. Verius est in masculis quidem quartum decimum annum spectandum, in feminis vero duodecimum completum. Utrum autem excessisse debeat quis quartum decimum annum, ut testamentum facere possit, an sufficit complisse? Propone aliquem kalendis ianuariis natum testamentum ipso natali suo fecisse quarto decimo anno. An valeat testamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiamsi pridie kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Iam enim complisse videtur annum quartum decimum, ut Marciano videtur.* (Podívejme se, od kterého věku mohou muži či ženy pořídit závěť. Skutečnější je ohledně mužů 14 zaznamenaných let, ohledně žen 12. Zdali tedy musí 14 let překročit, aby mohl pořídit testament, nebo stačí jejich dovršení? Představ si, že někdo, kdo se narodil na lednové kalendy, pořídl závěť ve svých 14 letech. Je závěť platná? Říkám, že platná je. Domnívám se dokonce, že pokud by závěť pořídl předchozího dne v šest večer, bude platná. Jako bylo považováno Marcianem, tak tedy je považováno za dovršených 14 let.)

130 Ostatně ani traktát *De alveo* nekončí slovem „*desinit*“, ale „*finis*“, zato začíná „*incipit*“.

o provincii, naopak však končí předtím, než toho dosáhne. Toto je vše, co traktát zmiňuje ohledně místního významu, a tak budí dojem, že v porovnání s časovým mu autor nepřikládá takovou důležitost. Této části textu chybí ostatně odkazy na justiniánskou kodifikaci, vlastní komentáře či jakékoli jiné dílo, což této nižší důležitosti pouze přisvědčuje.

Další význam slov „*incipit*“ a „*desinit*“ se váže k začátku a konci trvání nějaké věci, a tedy zodpovídá na otázku, kdy je hotova nebo naopak zničena. Bartolus sám pojí tento význam s podstatou věci. Věc pak začíná být věcí ve chvíli, kdy dokončením nabyde své podoby. Inspirace Gaiovým fragmentem o odkazech, který mimo jiné uvádí, že dílo jako stavba lázní či divadla se dokončí až tehdy, kdy právě tuto podobu získá.¹³¹ Stejným způsobem jako něco vzniká, má něco i zanikat, ale Bartolus si evidentně uvědomoval, že takové jasné rozdělení trvání věci platí pouze v teoretické rovině. Zrovna opuštěné řečiště, respektive jeho vznik a zánik, není v tomto směru jednoznačné, na což autor traktátu poukazuje a ve výsledku tak své tvrzení poněkud relativizuje. *De alveo* ostatně hovoří o i tom, že zánikem jedné věci se často pojí vznik věci jiné, čímž pouze nepoukazuje na to, že by z toho, z čeho se skládala původní věc, se ihned stala jiná věc, k čemuž zběžný návrat k základnímu tématu traktátu, tedy opuštěnému řečišti, může svádět, ale na fakt, že se zánik něčeho může být právně relevantní skutečností, která vede ke změně právních poměrů, a tedy vzniku nových práv či povinností, jak je patrné ve světle fragmentů, které Bartolus zmiňuje. Jedním z těchto pramenů je výjimečně též konstituce císaře Diokleciána zahrnutá justiniánským Codexem o vlivu narození pohrobka na platnost otcovy závěti. Další zmíněné fragmenty pochází z Digest a hovoří o vlivu naplněných či zmařených podmínek v závazcích.¹³²

Nicméně tento předestřený náhled vzbuzuje pocit, že ono skončení, se kterým se pojí nějaký začátek, se uplatňuje jako blesk z čistého nebe, aniž by měl předchozí stav relevanci. Vůči tomu se Bartolus v podstatě vyhrazuje, když říká, že tento náhled není správný, neboť aby něco skončilo, musí tomu předcházet nějaký stav, kterého je následkem. Pro ilustraci této situace traktát zmiňuje dva odporující si fragmenty týkající se skončení požívacího práva získaného z odkazu. Prvý z nich, který odpovídá Bartolovu názoru, pocházející od Paula se týká situace, kdy zůstavitel odkázal Titiovi *usus fructus* otroka s tím, že pokud mu přestane

---

131 Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.): *Quaedam legata divisionem non recipiunt, ut ecce legatum viae itineris actusve. Ad nullum enim ea res pro parte potest pertinere. Sed et si opus municipibus heres facere iussus est, individuum videtur legatum. Neque enim ullum balineum aut ullum theatrum aut stadium fecisse intellegitur, qui ei propriam formam, quae ex consummatione contingit, non dederit...* (Některé odkazy nesnesou rozdělení, jako odkaz cesty, stezky či průhonu. Takový věc nemůže nikomu náležet z části. Takže pokud je dědic zavázán vystavět dílo pro municipium, odkaz je považován za nedílný. Nerozumí se věru zhotovením ani nějakých lázní, divadla nebo stadionu, pokud neobdrželi tu svoji podobu, které dosáhne dokončením...).

132 Cod. 6.29.5 (Diokleciánus), Dig. 46.2.14 (Ulpianus lib. 7 disput.), Dig. 46.3.16 (Pomponius lib. 15 ad Sab.).

náležet, má získat svobodu. Odkazovník ale zemřel dříve než zůstavitel, načež se řeší otázka, zda má otrok získat svobodu či nikoli. Paulus uvádí, že nikoli, protože podmínka pro její získání, tedy aby otrok přestal patřit Titiovi, nebyla naplněna, protože mu ani náležet nezačal.¹³³ Situace nenastala, a tudíž ani nemohla skončit. Opačný názor, se kterým ale Bartolus považuje za nesprávný, obsahuje Ulpianův fragment,¹³⁴ který říká, že skutečnost, kdy někdo přestane mít *usus fructus* z odkazu, nastává i tehdy, když se předmětného práva ani neujme. Situace, kdy by odkazovníku náleželo užívací právo, *de facto* nenastala, čili ani nezačala, ale přesto má být dle Ulpiana považována za skončenou. Tímto traktát vyčerpává význam slov „*incipit*“ a „*desinit*“ týkající se věci a pokračuje k poslednímu, pátému týkajícímu se moci jakožto schopnosti něco vykonat.

5.1.4.4. *Potentia*

V tomto případě je význam jediný, a tedy něčí schopnost něco vykonat nastává naplněním všech podmínek potřebných pro existenci možnosti jejího uplatnění. Traktát v této souvislosti odkazuje na dva fragmenty, které se týkají možnosti něco vykonat. Ulpianův text hovoří o (ne)možnosti jednat v pozici žalobce v řízení před praetorem.¹³⁵ Antický právník vyjmenovává překážky jako vězení či zajetí, které jsou spíše okolnostmi, které někomu objektivně brání v přístupu před magistráta, potažmo v pověření někoho jiného za takovým účelem. Naopak Proculův fragment týkající se příslibu věna formulacemi s „*cum commodum erit*“ (pokud to bude možné) a „*cum potuero, doti erunt*“ (pokud budu moci, bude věno) řeší v podstatě spíše subjektivní stránku možnosti ho poskytnout.¹³⁶ Předmětem daného textu je totiž vysvětlení, jak vykládat možnost v případě toho, kdo přislíbil věno. Nicméně ani jeden

133 Dig. 35.1.96pr. (Paulus lib. 1 ad Nerat.): *Titio usus fructus servi legatus est et, si ad eum pertinere desisset, libertas servo data est. Titius vivo testatore decessit. Libertas non valet, quia condicio nec initium accepit. Paulus. Ergo et si viveret Titius et capere non potest, idem dicendum est. Desisse enim non videtur, quod nec incipit.* (Titiovi je odkázáno požívací právo k otrokovi. Pokud by mu přestal patřit, je otrokovi dána svoboda. Titius skonal za života zůstavitele. Osvobození neplatí, protože podmínka se ani nezačala plnit. To uvedl Paulus. Takže pokud by Titius žil a nemohl se ho ujmout, platí totéž. K tomu, že přestane patřit, se nepřihlíží, neboť mu ani patřit nezačal.).

134 Dig. 7.9.3.1 (Ulpianus lib. 79 as ed.): *Desinere pertinere usum fructum accipiemus etiam si nec coeperit pertinere, quamvis legatus sit, et committetur nihilo minus stipulatio, quasi desinat pertinere quod nec coepit.* (Zánikem požívacího práva jsme též minili, pokud ani nikomu náležet nezačalo, přestože bylo odkázáno, a nebude provedeno nic než stipulace, jako kdyby zaniklo, když se ho neujal.).

135 Dig. 44.3.1 (Ulpianus 74 as ed.): *...Proinde sive apud hostes sit sive rei publicae causa absit sive in vinculis sit aut si tempestate in loco aliquo vel in regione detineatur, ut neque experiiri neque mandare possit, experiundi potestatem non habet. Plane is, qui valetudine impeditur, ut mandare possit, in ea causa est, ut experiundi habeat potestatem. Illud utique neminem fugit experiundi potestatem non habere eum, qui praetoris copiam non habuit. Proinde hi dies cedunt, quibus ius praetor reddit.* (...Takže pokud je někdo v zajetí u nepřátel nebo nepřítomný kvůli státním záležitostem nebo ve vězení či je držen na nějakém místě či v nějakém kraji bouří, takže se nemůže ani hájit, ani jím nikoho pověřit, nemá moc se hájit v řízení. Odlišné platí v případě, že toho, kdo je zneschopněn nemocí, takže může někoho pověřit, takže má moc se hájit. Všichni ví, že kdo nemá možnost objevit se před praetorem, nemá moc se hájit. Tak se počítají ty dny, ve které praetor vykládá právo.).

136 Dig. 50.16.125 (Proculus lib. 5 epist.).

ze zmíněných fragmentů nijak zvláště nerozebírá otázku možnosti osoby jako takové. Glossa i Bartolovy komentáře těchto úryvků se drží jejich tématu a nijak otázku možnosti osoby něco konat nad jejich rámec neřeší.

Možnost něco vykonat končí s uplynutím veškeré naděje této možnosti. Traktát je k této situaci stručný, pouze zmiňuje, že to může být okamžikem smrti anebo něčím jiným a odkazuje na tři fragmenty týkající se podmínek určených dědici v závěti, a hlavně na Bartolův obsáhlý komentář k druhému z nich, tj. Dig. 28.5.4.2 (Ulpianus lib. 4 as Sab.).¹³⁷ Další dva, jeden Ulpianův a jeden Papinianův, se zabývají týmiž podmínkami, a to „pokud odejde do Alexandrie“ (*si Alexandriam pervenerit*) a „pokud dá Titiovi deset“ (*si Titio decem dederit*), z pohledu jejich možné splnitelnosti. Ulpianus u první podmínky nepovažuje nepřející počasí za významnou okolnost pro její splnění, ale zato dědicovu vzdálenost od Alexandrie ano, a u druhé upozorňuje na její komplikovanost v případě, že Titius je na dalekých cestách. Papinianus uvádí první jako tu, která nelze splnit po synově smrti, zemře-li v Římě, zatímco druhou považuje za splnitelnou i po jeho smrti, protože peníze mohou být dány někým jiným jménem zemřelého. Oba fragmenty se tedy zabývají koncem možnosti splnění podmínky v konkrétním případě a ilustrují Bartolův výklad. Ulpianův druhý text se věnuje podmíněnému ustanovení dědice v souvislosti s ustavením náhradníka, a sice se dotýká otázky smrti syna jakožto dědice a náhradnictví vnuků, nicméně z uvedených tří fragmentů se může jevit jako méně relevantní k otázce řešené traktátem. Bartolův komentář právě k tomuto fragmentu však sestává téměř výhradně z vysvětlení toho, co znamená „*desinere posse*“ čili ztratit moc/možnost. V souladu se zvykem rozdělit vysvětlovaný jev do skupin a postupně se jim jednotlivě věnovat, jako v *De alveo* ohledně významu slov „*incipit*“ a „*desinit*“, slavný komentátor vyjmenovává čtyři činitele, ve kterých závisí ztráta možnosti něco vykonat, které následně důkladně vysvětluje.¹³⁸ Na prvním místě ztrácí takovou

---

137 Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.), Dig. 28.5.4.2 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.) a Dig. 28.7.28 (Papinianus lib. 13 quaest.).

138 Bartolův komentář k Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.): *Vides ergo ex hac lex quod illud, quod potest quis non dicitur desinere posse, nisi cum moritur, habeo ergo hic tractare hic quando dicatur desinere posse. qualiter autem posse dicatur, dixi in lex Gallus in principium & lex i. de iniusto testamento. Ad quam declarationem est sciendum, quod posse desinit quis multis modis. Quandoquae ex persona eis, qui debet facere. Quandoque ex tempore, in quo debet fieri. Quandoquae ex materia, ex qua debet fieri, Quandoquae ex persona eis, in quem debet impleri.* (Vidíš tedy, že dle toho zákona může jednat ten, kdo není považován za bezmocného, tedy pokud není mrtev, proto pojednávám o tom, kdy je někdo považován za bezmocného schopností. Nicméně ohledně toho, kdy je někdo považovaný za schopného, jsem již pojednal v souvislosti se se začátkem zákona „*Gallus*“ [tj. Dig. 28.2.29pr. (Scaevola lib. 6 quaest.)] a s prvním zákonem „*de iniusto testamento*“ [tj. Dig. 28.3.1 (Papinianus lib. 1 defin.)]. Ohledně takového výroku je známo, že schopnosti někoho opouští mnoha způsoby. Někdy kvůli osobě toho, kdo má plnit. Někdy kvůli době, v níž má být plněno. Někdy kvůli předmětu, kterým má být plněno. Někdy kvůli osobě toho, kterému má být plněno.). SAXOFERRATO, Bartolus. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum infortiatum* 1. Lyon: Thomas Bertellus, 1547, s. 123v.

možnost s posledním dechem života umírající, který měl něco vykonat. O možnost něco vykonat obírá také čas, respektive uplynulá lhůta určená člověkem, soudním rozhodnutím či zákonem. Její ztráta může zatřetí plynout z povahy věci, která má být plněna. Poslední, co může zničit možnost něco vykonat, je úmrtí osoby, které má být něco plněno. Ztrátou moci něco vykonat zakončuje Bartolus svůj exkurz k významům slov *incipere* a *desinere* a vrací se zpět k otázkám bližším tématu komentovaného Gaiova fragmentu, opuštěnému řečišti, ke kterému se traktát *De alveo* váže.

5.1.5. *Cuius et ipsum flumen*

Další úryvek Gaiova fragmentu o opuštěném řečišti, který traktát komentuje, zní „*cuius & ipsum flumen*“ (toho, co ta řeka) a v textu, ze kterého je vytržen, vyjadřuje, že pozemek, který řeka nově obsadí, následuje nadále její právní režim.¹³⁹ Bartolus spojuje tuto normu s notoricky známou římskoprávní zásadou „povrch ustupuje půdě“.¹⁴⁰ *De alveo* však nepoužívá její formulaci „*superficies solo cedit*“ známou dnes z Gaiových Institucí,¹⁴¹ které však v době vytvoření traktátu ještě nebyly objeveny. Justiniánovy Instituce, v některých částech textu přebírající z oné učebnice až doslovně, převzaly tuto zásadu pouze v podobě „*omne quod inaedificatur, solo cedit*“, což ji zužuje pouze na stavby. Bartolus ji vyjadřuje slovy: „*quisquid alias superimponitur cedit solo*“.¹⁴² Ovšem pokud řeka obsadí pozemek, nestává se součástí pozemku, ale naopak pozemek ustupuje řece (*solum cedit aquae*). V této situaci platí přesný opak slavné zásady. Pohledem obecného nabývání přírůstkem, které rozlišuje věc hlavní a věc vedlejší, která ztrácí svou samostatnost, řeka je věcí hlavní a pozemek vedlejší. Bartolus sám tuto situaci považoval za výjimečnou, neboť uvazuje tento svůj text jako překvapivou poznámku (*nota mirabile*). Tuto situaci však výslovně nestaví jako prolomení zásady či její opak, ale pouze jako její zvláštní uplatnění v případě řek, moří a dalších vod, u nichž může docházet k náplavám.

Ke slovu „moře“ užitým v této části traktátu se váže druhá ze tří poznámek Tommassa Diplovatazzia, která doplňují toto Bartolovo dílo. Tentokrát však v ní nejsou zastoupeny jiné texty autora *De alveo*, a fragmenty z justiniánské kodifikace jen v minimální míře. Jen

139 Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): ...*novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publicus iuris gentium.* (...nové řečiště nabyde téže právní povahy, jakou má samotná řeka, která je veřejná dle práva národů.).

140 Viz např. GARCÍA, Ana Zaera. *Superficies solo cedit*. In: Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña (12). A Coruña: Universidade da Coruña, 2008.

141 Inst. Gai 2.73: *Praeterea id, quod in solo nostro ab aliquo aedificatum est, quamvis ille suo nomine aedificauerit, iure naturali nostrum fit, quia superficies solo cedit.* (Kromě toho to, co je někým vystavěno na naší půdě, ačkoli stavěl pro sebe, bude naším právem, protože povrch ustupuje půdě.).

142 Z Bartolova traktátu převzal tuto formulaci v 15. stol. Bartolomeo Cipolla, z jehož Traktátu o služebnostech byla později citována, viz SACASE, Jean-François. *De l'usage et de la propriété des eaux courantes*. In: *Revue de legislation et de jurisprudence*. Tome III. Paris: Corbeil, 1853, str. 322.

Dig. 1.8.5.1 (Gaius lib. 2 rer. cott.), který hovoří o stavbě rybářských domků na břehu moře, a začátek následujícího fragmentu Dig. 1.8.6pr. (Marcianus lib. 3 inst.), který pojednává o téže situaci, jsou zmíněny na začátku Diplovatazziovi poznámky.¹⁴³ Další jí zmíněné texty pochází od autorů, kteří působili později než Bartolus, a na první pohled působí spíše jako změt' úryvků příliš nesouvisející s traktátem než jako odkaz, který vede k řešení nějakého očividného právního problému. Po jejich prostudování však nezbyvá než konstatovat, že Diplovatazziova poznámka navazuje na Bartolovo tvrzení, že pozemek ustupuje vodě a věnuje se otázce právního režimu stavby vystavěné na mořském břehu. Ve světle Tyberiadis by bylo lze velice snadno dojít k závěru, že stavba stojící na břehu moře, které stejně jako řeka může nést náplavu, s ohledem na postavení půdy jako věci vedlejší oproti vodě, a tedy následující její právní režim, mohla považovat za součást vodní plochy. Nicméně již dva výše zmíněné fragmenty uvádí možnost vlastnictví pozemku s takto postaveným domem, a tedy určitý limit aplikace zásady, že půda ustupuje vodě. Další texty, na které raně novověký editor Bartolova díla odkazuje, tuto otázku dále rozvíjí. Komentář Angela de Aretio (vlastním jménem Angelo Gambiglioni) k fragmentu Inst. iust 2.29, který se zabývá výhradně problematikou stavby na cizím pozemku, se věnuje mimo jiné stavbě na mořském břehu.¹⁴⁴ Jelikož Diplovatazzio zmiňuje také komentář téhož fragmentu od Bartolova francouzského téměř současníka Johannese Fabera, který se ale striktně věnuje tématu danému Institucemi a neodbočuje k příbřežním stavbám,¹⁴⁵ nasnadě se nabízí myšlenka, že náhled na takovou budovu bude analogický. Moře, potažmo řeka, je považováno za věc všem společnou, a tedy to, co je vystavěno na břehu moře, stojí na cizím „pozemku“. Na rozdíl od téže situace se skutečným pozemkem však v případě mořského břehu náleží postavení věci hlavní stavbě. Po dobu jejího trvání patří „pozemek“ staviteli, takže v souvislosti s vodou dochází také k otočení zásady, dle které stavba vystavěná na cizím pozemku následuje pozemek.¹⁴⁶

Další Diplovatazziem zmíněné texty představují komentáře k fragmentu Dig. 39.1.1.15

---

143 Dig. 1.8.5.1 (Gaius lib. 2 rer. cott.): *In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, in qua se recipiant.* (Těm, kdo rybaří v moři, je povoleno postavit si na břehu dům, do kterého se uchýlí.). Dig. 1.8.6pr. (Marcianus lib. 3 inst.): *In tantum, ut et soli domini constituentur qui ibi aedificant, sed quamdiu aedificium manet.* (Tak, že se stanou vlastníky půdy, kde staví, ale jen dokud stavba stojí.).

144 GAMBIGLIONI, Angelo. *Lectura super Institutionibus.* Venezia: Andrea Muschio, 1571, str. 68r: *Tu dic, quod littora maris quo ad proprietatem in nullius bonis sunt, sed sunt comunia. unde aedificando occupavit, & per comunis facit solum suum, & cedit aedificatio, sed diruto aedificio, solum recuperat pristinum statum, ut ... sicut dicimus de libero homine, qui in nullius bonis est, & in capot ab hostibus, & posteam reverso, ...* (Říkáš, že mořské břehy, které nejsou ve vlastnictví nikoho, jsou věcmi, které jsou společné, pročez pokud je obsadí stavba a spolu s ním tvoří pozemek, ustupuje stavbě, ale zničená stavba vrací pozemek do přechodného stavu, jako ... když říkáme o svobodném člověku, který upadne do zajetí a později se vrátí, že není v ničím vlastnictví. ...).

145 FABER, Johannes. *In institutiones Iustinianaeas comentarii.* Lugdunum: Philippus Tinghi, 1580, str. 29r.

146 LONGO, G. *Diritto romano. op. cit.,* str. 213–214.

(Ulpianus lib. 52 ad ed.) týkajícímu se *operis novi nuntiatio*.¹⁴⁷ Přestože se jedná o pouhý úvod vymezující obsah následujícího Ulpianova pojednání o tomto institutu, italsí komentátoři 15. století, tedy minimálně poznámkou zmínění Alessandro Tartagni, Johannes de Imola a Iason de Mayno, k němu vztahovaly své úvahy nad právním režimem přibřežních staveb. První dva zmínění uvádí v podstatě totéž, co výše uvedený Angelo de Aretis, tedy že po dobu trvání stavby voda ustupuje stavbě.¹⁴⁸ Komentář Iasona de Mayno však dovádí úvahy na toto téma do pomyslného extrému, když touto optikou posuzuje své domovské Benátky, kde každá stavba stojí v moři. Jelikož se jedná o celé město, věnuje se tento italský komentátor otázce, zda povaha moře nemá vliv na to, zda jsou svobodné či v jurisdikci císaře. Vedle sebe tak v komentáři stojí jednak Bartolův názor, že jsou svobodné, poněvadž jsou v moři, kde dle práva národů vystavěné náleží staviteli, a jednak Baldův, že spadají pod moc císaře, protože mu patří moře. Iason se přiklání k druhému, jelikož Benátky měli své svobodné postavení císařskou bulou.¹⁴⁹ Nicméně komentář souhlasí s Bartolem, když odkazuje na traktát *De alveo*, přijde-li na zásadu *superficies solo cedit* a její limity.¹⁵⁰

147 Dig. 41.1.1.15 (Ulpianus lib. 52 ad. ed.): *Nunc videamus, quibus ex causis fiat nuntiatio et quae personae nuntient quibusque nuntietur et in quibus locis fiat nuntiatio et quis effectus sit nuntiationis.* (Nyní se podívejme, z kterých důvodů se činí *nuntiatio*, které osoby ho činí, ke komu směřuje, kde se činí a jaký má účinek.)

148 IMOLA, Johannes. *Lectura super prima parte Digesti novi*. Lugdunum: Vincentus de Porotnariis, 1517. str. 4l: *Nota quod licet regulariter edificatum cedat solo. fallit quando edificatur in mari vel in litore eius. quia tunc contra edificium trahit ad se solum.* (Poznamenávám, že je vhodné, aby pravidlo, že vystavěné ustupuje půdě, selhalo, když je vystavěno v moři nebo na jeho břehu, protože tehdy naopak stavba k sobě váže pozemek.)

TARTAGNI, Alessandro. *Commentaria in primam et secundam Digesti novi partem*. Venezia: Lucantolio Giunta, 1595, str. 9l: *Nota ex versum quod si in mari, limita. ad regulam, qui habet, aedificium cedit solo, seu domino soli, iuxta ... nam fallit in edificante in mari, vel litore maris, quia solum cedit aedificio, seu aedificanti, & ratio est, quia aedificat in eo, quod est comune omnium, unde efficit occupantis...* (Poznamenávám naopak, že pokud v moři je omezeno pravidlo, dle kterého stavba ustupuje půdě čili vlastníku půdy, ke které je připojena ... tak selhává v případě výstavby v moři nebo na mořském břehu, protože pozemek ustupuje stavbě čili stavebníkovi a je to správné, protože stojí na tom, co je všem společné, dokud jej zabírá ...).

149 MAYNO, Iason. In primam Digesti novi partem commentaria. Venezia: Lucantonio, Giunta, 1579, str. 9v: *...secundum Bartolus hic, quod civitas Venetarum cum sit aedificata in mari quod est libera, tamen secundum Baldus hic non est libera a iurisdictione Imperatoris, eo qua secundum eum mare universaliter sumptum et proprie Imperatoris. ... et istud secundum est verius, sed quicquid est de iure Veneti ex privilegio Imperatoris sunt exempti ab Imperio...* (...Podle Bartola platí, že město Benátky je svobodné, protože je vystavěné v moři, nicméně dle Balda nejsou osvobozené od císařské jurisdikce, protože dle něho moře plně náleží a patří císaři. ... a tento druhý výklad je správnější, ale cokoli tvoří dle práva Benátky, je císařským výnosem vyňato z císařství ...).

150 MAYNO, Iason. In primam Digesti novi partem commentaria. op. cit. str. 9v: *Ratio fallentiam regulae qui habet quod aedificium cedit solo ... fallit hoc quando edificatur in litore maris vel in mari. Ratio fallentiae est, quia edificatur in comuni qui occupanti comunio cedit ... Aliam similem fallentiae ponit Bartolus in tractatum de alveo ..., non omitto tamen, quod predicta regula quicquid edificatur in solo alterius cedit somino soli. ista regula procedit etiam si fieret murus cum lapidibus solis sine calce aut cemento qui appellatur murus siccus, ille adhuc cedit solo...* (Důvod selhání pravidla, který tvrdí, že stavba ustupuje půdě ... toto selhává, když je vystavěno na mořském břehu nebo v moři. Důvodem selhání je, že stojí na společném, které, když je obsazeno, ustupuje ze společného. Dále obdobné selhání uvádí Bartolus v traktátu O řečišti ..., nicméně nepřipouštím řečené pravidlo, že cokoli je vystavěno na cizím pozemku ustupuje půdě. Ono pravidlo se užije též, pokud budou stěny vytvořeny z kamení nebo hlíny bez bláta či

V případě druhé poznámky pod čarou tak nezbyvá než konstatovat, že plynule navazuje v řešení dílčí otázky ohledně akcese v souvislosti s vodou na *De alveo*.

Jediný odkaz na text mimo traktát, kterým je opatřena jeho část věnující se zásadě *superficies solo cedit* ve vztahu k řece, směřuje do první knihy Tyberiadis, tedy do traktátu *De alluvio*. Otázky, kterým se věnuje v rámci komentáře slova „*flumen*“ v Dig. 41.1.7.1 (Gaius lib. 2 rer. cott.),¹⁵¹ jako zda např. soukromá jezírka, potoky či sezonně tekoucí řeky mohou přinášet náplavy, vedou i k situaci, kdy se tok řeky změní, kupříkladu zemětřesením či trvalým stoupnutím hladiny, takže může obsadit novou půdu.¹⁵² Tehdy zase Bartolus odkazuje na třetí část Tyberiadis, tedy na svůj traktát *De alveo*.

Text traktátu jako další komentuje výraz, či spíše slovní spojení, užitě v Gaiově fragmentu: „*id est*“ („to je“).¹⁵³ Slavný komentátor opět sklouzl spíše k výkladu týkající se textu jako takového, neboť vysvětluje, že se jedná o spojení, které vede k vysvětlení, jako v případě slova „*videlicet*“ či „*scilicet*“ a další. Cílem toho je tedy pouze objasnit způsob užití tohoto sousloví.

Následně je věnováno pár vět slovům: „*publicis iure gentium*“ (veřejného práva národů). V souvislosti s nimi Bartolus nepodává žádný výklad o právu národů (*ius gentium*), ale soustředí se na výraz veřejné („*publicis*“). Za veřejné se přitom obecně považují věci, které jsou *extra commercium* (tj. nemohou být předmětem právního obchodu) jako *res humani iuris* (tj. dle lidského práva)¹⁵⁴ a sami o sobě by mohly být předmětem soukromoprávních vztahů, ale jsou z něj vyňaty pro užívání veřejností.¹⁵⁵ Vedle řek mezi ně patří například veřejné cesty. Vedle konstatování, že všechny národy mají místa, která se považují za veřejná, traktát zodpovídá otázku, kdo je vlastní. Podle jeho autora náleží císaři, protože nad nimi vykonává svou moc prostřednictvím zákonů. Fragments, na které je v této souvislosti traktátem

---

cementu, které se nazývají suché stěny. I ony ustupují půdě...).

151 Dig. 41.1.7.1 (Gaius lib. 2 rer. cott.): *Praeterea quod per alluvionem agro nostro flumen adicit, iure gentium nobis acquiritur. per alluvionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adicitur, ut intellegere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiciatur.* (Kromě toho, co řeka přidá k našemu pozemku náplavou, je nám dle práva národů považované za přidané náplavou to, co je jí přidáváno postupně, když nemůžeme rozeznávat množství, které je v nějaké době přidáváno).

152 DU PLESSIS, Paul Jacobus. An Annotated Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis. op. cit. str. 45–48.

153 Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *...novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publicus iuris gentium.* (...nové řečiště nabyde téže právní povahy, jakou má samotná řeka, která je veřejná dle práva národů.).

154 VÁŽNÝ, Jan. Vlastnictví a práva věcná. op. cit. str. 8.

155 BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. op. cit. str. 257–258.

Na základě justiniánských institucí někdy rozlišuje *res humani iuris* na *res publicae* (tj. věci veřejné), které zahrnoval to, co náleželo národu římskému, potažmo obcím, a sloužilo veřejnému užívání, jako ulice, divadla, bazilika nebo veřejná řeka, a *res omnium communes* (tj. věci všem společné), které nemohou být z přirozených důvodů předmětem právních vztahů a které zahrnují vodu či vzduch. Viz např. VÁŽNÝ, Jan. Vlastnictví a práva věcná. op. cit. str. 11–12.

odkazováno,¹⁵⁶ poukazují pouze na zvláštní režim věcí veřejných, který zahrnuje nemožnost jejich zcizení či omezení někoho v jejich užívání, ale nijak tvrzení ohledně císařova vlastnictví nepodkládají. Tomu se nejvíce blíží Pomponiův text, který mimochodem uvádí, že zakázat odvádění vody z veřejné řeky může regulovat pouze císař či senát.¹⁵⁷ Nicméně ani Bartolův komentář tohoto fragmentu nevypovídá v tomto směru nic (ostatně jako u zbývajících dvou), přestože se velmi rozsáhle věnuje různým způsobům omezení a povolení odebírání vody z řeky s ohledem na její splavnost, a to v souvislosti s řekou Reno v Boloni, která je přítokem Pádu.¹⁵⁸ Dané fragmenty tedy pouze ilustrují možné omezení obecného užívání veřejné řeky. Poznámkou k věcem ve veřejném užívání se končí první část traktátu vztahující se k části Gaiova fragmentu, která se týká situace, kdy řeka opustí své staré říční koryto.

5.2. Druhá část traktátu

Druhá ze tří částí traktátu, která se stejně jako Gaiův fragment věnuje situaci, kdy řeka opustila své nové říční koryto, do kterého se uchýlila poté, co opustila staré, se otevírá s komentářem slovního spojení „*quod si*“ (pokud)¹⁵⁹. Na první pohled lze dojít k závěru, že na rozdíl od předchozí části, natož od prvních dvou traktátů Tyberiadis, Bartolus již nepostupoval s takovou pečlivostí v komentování jednotlivých výrazů komentovaného fragmentu od Gaia. Zatímco první sestává z komentáře celkem 14 slov či slovních spojení, druhá se zabývá již pouze šesti, a to spíše stručně s odkazy na již dříve uvedené. Autor evidentně považoval za důležité pojednat o změně podstatné formy v návaznosti na sousloví „*amissa propria forma*“ (opustila svou podobu), což je jediný úsek tohoto textu, kde se rozepisuje a zachází do detailů pojednávané materie. Již v případě slov „*quod si*“ se Bartolus

156 Dig. 45.1.137.6 (Venonius lib. 1 stipulati.), Dig. 18.1.6pr. (Pomponius liv. 9 ad Sab.) a Dig. 43.12.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.).

157 Dig. 43.12.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Quominus ex publico flumine ducatur aqua, nihil impedit (nisi imperator aut senatus vetet), si modo ea aqua in usu publico non erit. Sed si aut navigabile est aut ex eo aliud navigabile fit, non permittitur id facere.* (Nikdo nezabrání (nerozhodne-li tak císař nebo senát), aby nebyla voda odváděna z veřejné řeky, ledaže ta voda není ve veřejném užívání. Pokud ale je splavná nebo je splavná díky ní nějaká jiná řeka, není dovoleno to činit.).

158 SAXOFERRATO, Bartolus. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 1.* Lyon: Thomas Bertellus, 1547. str. 148–151. Viz např. str. 148v: *Praedicta vera, si aqua ad eum usum, ad quem ducitur, non sufficit utriusque. Nam si utriusque sufficeret, quilibet posset ducere. Ita determinatum fuit Bononie cum commune concessit primo fratribus Praedicatoribus aquam ex uno flumine ducere ad coquendum fabam, & postea concessit fratribus Minoribus. Nam cum illa aqua sufficiens esset ad utrumque dividerunt eam mensuris, & quilibet ordo ducit eam ad suum locum.* (Řečené platí, pokud voda nestačí k užívání, pro nějž je přiváděna, oběma. Pokud ale oběma stačí, kterýkoli ji může přivádět. Tak bylo určeno v Boloni, když komuna dovolila nejprve Bratřím kazatelům odvádět vodu z řeky na vaření fazolí a později to povolila i Menším bratřím konventuálům. Takže když oně vody bylo dostatek pro oba, rozdělili ji poměrně a kterýkoli řád ji odvedl na své místo.).

159 Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *...quod si post aliquod temporis ad priorem alveum reversum fuerit et flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam eius praedia possident ...* (Pokud se řeka po nějakém čase navrátila k původnímu řečišti, to nové řečiště připadne tomu, kdo drží půdu při břehu...)

nevěnuje jejich významu jako takovému, nýbrž o ně pouze opírá úvod druhé části, jelikož jimi začíná část fragmentu Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.) věnovaná novému řečišti. Dle zvyku Bartolus rozděluje hned na začátku probíranou materii do tří okruhů, kterými považuje za významné se v této souvislosti zabývat: zaprvé situace kdy byla novým řečištěm obsazena pouze část něčího pozemku, zadruhé, kdy řeka obsadila celý něčí pozemek, a dále otázka, kdy může být spravedlivě považováno za opuštěné, ohledně čehož ale odkazuje k předcházející části Tyberiady.

Před komentářem k sousloví „*amissa propria forma*“ se traktát krátce vypořádává s několika výrazy, které jej v Gaiově fragmentu předchází a jejichž význam mohl představovat otázku výkladu, a tedy sporů a nejasností. Podmínka, že se řeka měla vrátit „*ad priorem alveum*“ (do předchozího řečiště) má dle Bartola zahrnovat nejen situace, kdy se skutečně přesune do již dříve užívaného říčního koryta, ale také ty, kdy začala téci ještě někudy jinudy. Dále traktát objasňuje význam slova „*reversum*“ (navrácen) a ilustruje jej na fragmentech Dig. 31.21 (Celsus lib. 20 digest.) a Dig. 50.16.94 (Celsus lib. 20 digest.), v nichž Celsus shodně vysvětluje význam slova „*reddendi*“ čili vrácení jako dání nazpět.¹⁶⁰ Poté Bartolus přeskakuje v textu Gaiova komentovaného fragmentu s tím, že ostatní slova už byla objasněna dříve, až k výrazu „*cuius*“ (jehož),¹⁶¹ který má znamenat totéž co „*alicuius*“ (kohokoli). K sousloví „*stricta ratione*“ (dle rozumu) jen odkazuje dále do svého textu k otázce formy věci, od níž odvozuje měřítko rozumnosti v otázce toho, zda má původnímu vlastníkovu připadnout pozemek v řečišti, které řeka vytvořila a pak jej opustila, či se má považovat za jiný, než byl před jeho okupací řekou. Autor traktátu poznamenává souladně s Gaiovým komentovaným fragmentem, že nabytí pozemku, který obsazovala řeka, náleží sousedům říčního koryta. Ten, kdo mezi ně nepatří, nemůže nabýt žádnou půdu z opuštěného řečiště. Žádný pozemek nemůže připadnout ani tomu, jehož půdu řeka prve obsadila, protože ta opustila svou podobu (*amissa propria forma*), jak uvedl Gaius. Bartolus dovozuje, že opuštění formy věci znamená, že ta věc přestala být (*desiit esse res*), k čemuž analogicky odkazuje na Paulův fragment,¹⁶² který hovoří o situaci, kdy narozené dítě nemá lidskou

160 Dig. 50.16.94 (Celsus lib. 20 digest.): *Verbum „reddendi“ quamquam significatum habet retro dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.* (Slovo „navrácení“ přestože má význam dání zpět, má sám o sobě význam dání.)

161 Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *... non tamen is, cuius is ager fuerat, stricta ratione quicquam in eo alveo habere potest...* (...avšak ten, komu ten pozemek patřil, dle rozumu nemůže mít v tom řečišti žádný...)

162 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): *Non sunt liberi, qui contra formam humani generis converso more procreantur: veluti si mulier monstrosam aliquid aut prodigiosum enixa sit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliavit, aliquatenus videtur effectus et ideo inter liberos connumerabitur.* (Nejsou dětmi ti, kteří jsou narozeni proti zvyklosti v rozporu s podobou lidského druhu. Jako když nějaká žena porodí fyzicky či psychicky postiženého. Narozený však, který má lidské končetiny zvětšené, někdy je nazírán skutečně člověkem, a tak je mezi děti počítán.)

podobu (*forma humani*) a fragment od Ulpiana, který cituje Juliana odkazujícího se na právníka Sabina,¹⁶³ týkající se žaloby *ad exhibendum*, který mimo jiné zmiňuje situaci, kdy někdo přetavil číši v železný ingot. Změnou formy došlo k odstranění podstaty věci (*substantia*). Toto spojení změny formy, podstaty věci a zániku věci jako takové, hraje klíčovou roli v Bartolově dalším, na poměry *De alveo* rozsáhlém, výkladu, který navazuje na sousloví „*amissa propria forma*“, jak je uvedeno níže v textu.

5.2.1. *Amissa propria forma*¹⁶⁴

Dle Gaiova komentovaného fragmentu se tento řekou opět uvolněný pozemek více nevrátí do vlastnictví toho, komu náležel dříve, protože je opuštěna jeho podoba. Tím pádem původní pozemek zanikl a na jeho místě je kvalitativně jiný. Slovní spojení „*esse amissa propria forma*“ (opustila svou podobu.) vede Bartola k výkladu o tom, kdy věc obecně, nikoli pouze říční koryto, opustí svou podobu,¹⁶⁵ a tedy zanikne.

Slavný komentátor zastává názor, že k tomu dojde v tu chvíli, kdy ztratí svou *formae substantialis*, kterou lze odlišit od *formae accidentalis*, a tedy rozeznává u *formae* věci totéž, co současná právní nauka, potažmo římské právo, v případě jednání – *accidentalia* a *substantialia negotii*.¹⁶⁶ Jak u Bartolovy *formae* věci, tak u právního jednání *substantialia* představují nezbytný prvek, který určuje, že se jedná právě o ně. V případě věcí tedy *substantialia* i *accidentalia* představují jejich vlastnosti, z nichž však pouze některé určují, o které konkrétní se jedná. Toto rozlišení vlastností věcí a prvky právního jednání jsou si podobné, a tak by bylo možné jednoduchou úvahou na základě právní nauky dojít k závěru, že právě z ní po vzoru *negotii* vzešla myšlenka na *formae substantialis* a *accidental* po vzoru právního jednání. To by však bylo ukvapené, neboť by byla opomenuta skutečnost, že tato právní nauka nebyla 14. století vlastní. Batolus tak možná užil nikoli právních pojmů, ale pojmů spíše filosofických až teologických. S takovým dělením se lze setkat například v díle

---

163 Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.): *Sed si quis in rem deteriore exhibuerit, aequae ad exhibendum eum teneri Sabinus ait. Sed hoc ibi utique verum est, si dolo malo in aliud corpus res sit translata, veluti si ex scypho massa facta sit. Quamquam enim massam exhibeat, ad exhibendum tenebitur, nam mutata forma prope interemit substantiam rei.* (Sabinus říká, že pokud ale někdo předloží věc v horším stavu, stejně bude žalován na předložení. Ale toto je stejně tak tehdy pravdivé, pokud je hmota věci ve zlém úmyslu v něco jiného přeměněna, jako když se z číše vytvoří ingot. Nicméně když předloží ingot, když je žalován na předložení, tak změnou podoby odstraní podstatu věci.)

164 GRULICHOVÁ, Sylvie. Kategorizace věcí dle Bartola de Saxoferrato. In: *Revue církevního práva* 2 (91), 2023, str. 63–79.

165 Přítom poznává, že existuje podoba podstatná (*forma substantialis*) podoba nahodilá (*forma accidentalis*), přičemž pro rozeznání, kdy věc ztratí *propriam formam* má význam první uvedená.

166 I když tam se rozeznává též *naturalia negotii*. Viz např. komentář k § 1789 v PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. Praha: C. H. Beck, 2022. Či z pohledu nauky o římském právu HEYROVSKÝ, Ladislav. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910, str. 202–203.

Boëtia, konkrétně v traktátu *Contra Eutychos et Nestorium*,¹⁶⁷ který však toto vztahoval pouze na osobu, ale Bartolus ve svém dělení věcí považuje za věc též osobu, o čemž je blíže pojednáno níže, tudíž toto učení „posledního Římana“ nepoužil ani v analogii, ale pouze rozšířil z člověka/osoby také na ostatní. Jelikož rozličné věci mají různá *substantialia*, Bartolus je právě dle těchto význačných vlastností rozřadil do kategorií.¹⁶⁸ Pokud se tak porovná jeho dělení s Gaiovým uvedeným v Inst. 2., obojí představuje systematickou kategorizaci věcí dle určité právně významné vlastnosti, ale zatímco antický právník nejspíše sledoval za cíl nejspíš didakticky obeznámit čtenáře s různými druhy dělení, Bartolus užívá kategorie věcí jako prostředek, sloužící k poukázání na *formae substantialis*.

Jako první kategorií, kterou traktát *De alveo* uvádí, je dělení věcí na hmotné a nehmotné, které je známé též z Gaiových *Institutiones*.¹⁶⁹ Na rozdíl od antického právníka však Bartolus nijak nerozvádí, co patří do jednotlivých kategorií. Otázku toho, co je a není hmotná věc, tedy nepovažoval za podstatnou nebo se ve 14. století jednalo v porovnání s 2. stoletím (potažmo 5., přihlíží-li se k justiniánským Institucím) o notoriety. Toto dělení, jemuž jako kritérium sloužila dotknutelnost, se vyskytuje již v antických římských neprávních pramenech jako je Lucretiovo *De rerum natura*¹⁷⁰ či Ciceronova *Topica*,¹⁷¹ a to nejspíše předně v důsledku vlivu

167 BOËTHIUS, *Contra Eutychos et Nestorium* II: *Quoniam praeter naturam non potest esse persona quoniamque naturae aliae sunt substantiae, aliae accidentes et uidemus personam in accidentibus non posse constitui (quis enim dicat ullam albedinis uel nigredinis uel magnitudinis esse personam?), relinquitur ergo ut personam in substantiis dici conueniat.* (Protože mimo přirozenost nemůže být osobou, a protože přirozenosti některé vlastnosti jsou *substantiae*, některé *accidentes* a viděli jsme, že osobu nemůže konstituovat *in accidentibus* (kdo tak říká, že ona bělost, černost nebo velikost je osobou?), zůstává tedy říci, že osobu je tvořena *in substantiis*.) K Boëthiově nauce, která se věnuje především osobě ve snaze vyrovnání se s nestoriánstvím. v traktátu *Contra Eutychos et Nestorium* viz BOËTHIUS, Anicius Manlius Severinus. Teologické traktáty. Praha: Krystal OP, 2004.

168 Na rozdíl od Gaia a jeho klasifikace věcí v Inst. 2, tak není Bartolovým cílem poukázat na druhy věcí jako takové, nýbrž je užívá k určitému účelu, tedy k ukázání na jejich *formae substantialis*.

169 Inst. Gai.2.12: *Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.* (Mimoto některé jsou hmotné, jiné nehmotné.). Potažmo se lze s ním setkat také v Inst. Iust. 2.2. a Dig. 1.8.1.1. (Gaius lib. 2 inst.).

170 LUCRETIUS, *De rerum natura* 1.298–304: *Tum porro varios rerum sentimus odores/ nec tamen ad naris venientis cernimus unquam/ nec calidos aestus tuimur nec frigora quimus/ usurpare oculis nec voces cernere suemus;/ quae tamen omnia corporea constare necessest/ natura, quoniam sensus inpellere possunt;/ tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.* (Potom zase cítíme různé vjemy věcí/ rozlišujeme je, aniž se kdy k nosu přiblíží, / ani spalující horko nepozorujeme či nejsme schopni chlad/ vidět očima či hlasy nemůžeme zachytit, /které však to všechno musí být založeno v hmotné/ přirozenosti, protože smysly je mohou vnímat/ Dotýkat se a též být dotýkána žádná věc nemůže bez hmotné podstaty.). Též QUINTIANUS, *Institutio oratoria* 5.10.116.

171 CICERO, *Topica* 5.26–27: *...Definitio autem duo genera prima. Unum earum rerum quae sunt, alterum earum quae intelleguntur. Esse ea dico quae cerni tangique possunt, ut fundum aedes, parietem stillicidium, mancipium pecudem, supellectilem penus et cetera; quo ex genere quaedam interdum vobis definienda sunt. Non esse rursus ea dico quae tangi demonstrare non possunt, cerni tamen animo atque intellegi possunt, ut si usus capionem, si tutelam, si gentem, si agnationem definias, quarum rerum nullum subest corpus, est tamen quaedam conformatio insignita et impressa intelligentia, quam notionem voco. Ea saepe in argumentando definitione explicanda est.* (Nejdříve však vymezujeme dvou druhů. Jednoho těch věcí, které jsou, další těch, které jsou vnímány. Říkám, že jsou to ty, které se mohou rozlišovat a dotýkat, jako stavba na pozemku, okap na zdech, municipační dobytek, sklad nábytku a další, které jsou vámi vymezeny dle určitého zamýšleného druhu. Říkám, že to naopak nejsou ty, kterých se dotýkat nebo

řecké filosofie.¹⁷² Jako jediná z právních autorů zastoupených v justiniánské kodifikaci o něm podává výklad Gaius. Ostatní autoři hovoří především o věcech hmotných, a to v kontextu držby, protože jen hmotné věci lze držet.¹⁷³ Nasnadě je tedy závěr, že římské právo nejspíš znalo pouze hmotné věci jako věci v právním smyslu a u Gaia má takové dělení pouze reflektovat povahu majetkových zájmů.¹⁷⁴ Přece však lze konstatovat, že se jedná o kategorii jednoznačně recipovanou z římského práva.

Poté Bartolus hned pokračuje dělením hmotných věcí na přirozené (*naturales*) a umělé (*artificiales*), což nejsou pojmy, které by byly římskému právu vysloveně cizí, i tak lze nabýt dojmu, že by se i v tomto případě mohlo jednat o recipovanou kategorii. Prameny římského práva však označují za přirozené například závazky, k vymožení jejichž plnění nebyla k dispozici žaloba,¹⁷⁵ pokrevní příbuzní¹⁷⁶ či například právo všem společné.¹⁷⁷ Naopak za umělá se označovala spojení různých věcí, které vedla ke vzniku věci jednoduché například v případě *commixtio*.¹⁷⁸ Jelikož tak vznikla nová věc či alespoň některá ze spojovaných zanikla, bylo nutné vyřešit otázky týkající se vlastnictví nadále existující a případné odškodnění zaniklé. Nejedná se však již o dělení věcí, které by uváděl Gaius v *Institutiones* a obecně nemá postavení přirozenosti a umělosti do protikladu, popřípadě jejich vnímání jako zvláštní kategorie klasifikace věcí, v pramenech římského práva oporu. Lze tak konstatovat, že takové chápání je v oblasti práva zřejmě mladší.

---

ukazovat na ně není možné, rozlišovat i duši vnímat je lze, jak budeš vymezovat v případě vydržení, opatrovnictví, lidu, příbuzenství, kterých věcí žádná hmotná podstata neobsahuje, je ale nějaký odlišný charakter a porozumění vjemu, které nazývám idea. Ta často při hovoru je vysvětlena vymezením.).

172 SCIALOJA, Vittorio. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume I. Roma: Anonima romana editoriale, 1933, str. 22–25.

173 Dig. 41.2.3pr. (Paulus lib. 54 ad ed.): *Possideri autem possunt, quae sunt corporalia*. (Drženy mohou být ty, které jsou hmotné.); Dig. 41.3.4.26 (Paulus lib. 24 ad ed.): *Si viam habeam per tuum fundum et tu me ab ea vi expuleris, per longum tempus non utendo amittam viam, quia nec possideri intellegitur ius incorporale nec de via quis (id est mero iure) detruditur*. (Pokud mám právo cesty přes tvůj pozemek a ty mě odtud násilím vypudíš, po uplynutí dlouhého času právo cesty neztrácím, protože aniž je drženo, je vnímáno právo nehmotné, ani z práva cesty není (to je samotné právo) vypovězena.).

174 ALBERTARIO, Emilio. Corso di diritto romano. Il possesso. Milano: Dott. A. Giuffrè, 1939, str. 198; HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 295.

175 Např. viz Dig. 46.1.7 (Iulianus lib 53 dig.): *Quod enim solutum repeti non potest, conveniens est huius naturalis obligationis fideiussorem accipi posse*. (Jestliže tedy plnění nemůže být navráceno zpět, je vhodné, aby u této naturální pohledávky bylo možné přijmout fideiussi.).

176 Např. viz Inst. Gai 3.31: *Liberi quoque qui in adoptiva familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocatur*. (Děti, které jsou v adoptivní rodině, jsou povoláni k pozůstalosti po biologických rodičích v témže stupni.).

177 Např. viz Dig. 1.8.2.1 (Marcianus lib. 3 inst.): *Naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens et mare et per hoc litora maris*. (Na základě přirozeného práva je všem společné toto: vzduch, tekoucí voda a moře a skrze něj mořské pobřeží.).

178 Dig. 6.1.5.1 (Ulpianus lib. 16 ad ed.): *Idem scribit, si ex melle meo, vino tuo factum sit mulsum, quosdam existimasse id quoque communicari. Sed puto verius, ut et ipse significat, eius potius esse qui fecit, quoniam suam speciem pristinam non continet...* (Těž píše, že pokud se z mého medu a tvého vína vytvoří směs, někteří to shledávají za společné, ale myslím, že je správnější, jak to sám poznamenal, aby byla toho, kdo ji vytvořil, přestože nepatří mezi svůj dřívější druh...).

Do prostředí právního myšlení se mohla dostat kategorie umělých a přirozených věcí až pod vlivem scholastiky, která ji používala. (V takovém případě by se s ní v podstatě stalo totéž, jako s kategorií hmotných a nehmotných věcí v antice, když se jako filosofická kategorie promítla do práva.) Uvádí ji ostatně Tomáš Akvinský ve své Teologické sumě, a to v kvestii, která pojednává o pravdivosti věcí (*veritas*), když vysvětluje, že zatímco umělé věci mají svůj předobraz v mysli umělce, který je vytvořil, věci přirozené mají stejný předobraz v mysli Boží.¹⁷⁹ Nicméně toto dělení není originární myšlenku *doctoris angelicis*, protože vychází z Aristotelovy filosofie, konkrétně ze spisu v latině nazývaném *De caelis et mundo*.¹⁸⁰ Řecký filosof pracoval se zjevnou fyzicky danou vlastností věcí, která může vést k otázce, zda mohla být taková klasifikace pro římskou právní kulturu, která bezpochyby znala jeho dílo, právně relevantní. Nicméně s ohledem na kategorizaci na věci jednoduché a složité, jež je doložena Pomponiovým fragmentem justiniánských Digest,¹⁸¹ je nutné tuto myšlenku zahrnout, a to s výjimkou výše uvedené situace vzniku věci umělé jednoduché. Jelikož valná většina věcí přirozených je zároveň jednoduchými a mnohé věci umělé jsou zároveň složenými, mělo by takové dělení věcí jen minimální význam.

Bartolus pokračuje dále v kategorizaci věcí a hmotné přirozené věci rozděluje ještě na nadané duchem (*animate*) a duchem nenadané (*inanimate*). Toto dělení nemá v pramenech římského práva oporu vůbec žádnou. Přitom *animata* není odvozena od slova *animus*, kterým právní věda chápe úmysl a se kterým se lze setkat například u vydržení, ale od slova *anima*,

179 AKVINSKÝ, Tomáš. ST I, Q16, A1: ...*Et inde est quod res artificiales dicuntur verae per ordinem ad intellectum nostrum, dicitur enim domus vera, quae assequitur similitudinem formae quae est in mente artificis. Et dicitur oratio vera, in quantum est signum intellectus veri. Et similiter res naturales dicuntur esse verae, secundum quod assequuntur similitudinem specierum quae sunt in mente divina, dicitur enim verus lapis, qui assequitur propriam lapidis naturam, secundum praeconceptionem intellectus divini.* (... A tak platí, že věc umělá se považuje za skutečnou v takové podobě, v jaké ji chápeme naším rozumem. Tak se říká, že dům, který získá stejnou podobu, jakou má v mysli umělce, je skutečný. A pravdivé je tvrzení, že to, v čem je znak pravého rozumu, je skutečné. A stejně tak se o věcech přirozených říká, že jsou skutečné, podle toho, že na sebe berou stejné druhy, které jsou v mysli božské, takže se říká, že kámen, který následuje skutečnou přirozenost kamene podle předvytvořeného záměru božského rozumu, je skutečný.)

180 Akvinskému je přisuzován komentář Aristotelova spisu *De caelo et mundo*. Nicméně existuje též několik dalších komentářů, které se přisuzují Pseudo Avicennovi či sv. Albertu Velikému. Viz BERTI, Enrico. *De Coelo In: Enciclopedia Dantesca*. Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1970.

181 Dig. 41.3.30pr. (Pomponius lib. 30 ad Sab.): *Rerum mixtura facta an usucapionem cuiusque praecedentem interrumpit, quaeritur. tria autem genera sunt corporum, unum, quod continetur uno spiritu et graece hynwmenon vocatur, ut homo tignum lapis et similia. Alterum, quod ex contingentibus, hoc est pluribus inter se cohaerentibus constat, quod sunymmenon vocatur, ut aedificium navis armarium. Tertium, quod ex distantibus constat, ut corpora plura non soluta, sed uni nomini subiecta, veluti populus legio grex. primum genus usucapione quaestionem non habet, secundum et tertium habet.* (Otázka je, zda smísení věcí přerušuje předcházející vydržení každé z nich. Jsou tři druhy předmětů. Jeden, který je zahrnut jedním duchem a řecky se nazývá *hynwmenon*, jako je člověk, trám, kámen a podobně. Jiné, které jsou složené, a je mnoho těch, které se mezi ně zahrnují, které se nazývají *sunymmenon*, jako stavba, loď a skříň. Třetí je to, co zahrnuje oddělené předměty, které se skládá z mnoha oddělených nejednotných částí zahrnované pod jeden název, jako lid, legie a stádo. Na první druh otázka vydržení nedopadá, ale na druhý a třetí ano.)

keré se běžně překládá jako duše. Ovšem myšlenka o dělení věcí podle toho, zda duši mají či nikoli se vyskytuje již v řecké antické filosofii, kdy toto dělení uvádí Aristoteles ve svém spise latinsky zvaném *De anima* – O duši.¹⁸² Velký filosof se zabývá duší, kterou podmiňuje životem a dovozuje z projevů živých věcí, které připisuje k projevům duše, formy, dle kterých je kategorizuje. V římské filosofii však má duše své místo spíše v souvislosti s úvahou o jejím původu a její podstatě než o tom, u koho či čeho ji hledat a jak ji kategorizovat.¹⁸³ Vedle otázky užitečnosti této kategorie v právu tak nemá významu ani uvažovat nad jejím výskytem v pramenech římského práva.

Díky oblibě Aristotelovy filosofie v období středověku a jejím rozvíjením tehdejšími mysliteli, předně Tomáše Akvinského, který napsal ke spisu O duši komentář,¹⁸⁴ není nijak podivuhodné, že pojetí duše z ní vycházející našlo místo také v Teologické sumě.¹⁸⁵ Její chápání jako něco vlastního všemu živému, kdy není myšlena pouze v nejužším slova smyslu jako lidská, nýbrž obecně jako jakási živoucí síla, kterou disponují lidé, zvířata a rostliny,¹⁸⁶ bylo zřejmě na počátku 14. století obecně rozšířené a vyskytuje se například také v nedokončeném pozdním díle Danta Alighieriho *Il Convivio*,¹⁸⁷ a to s odkazem právě na Aristotela. Na místě je tedy domněnka, že právě z tohoto obecného vnímání se dostalo učení o duši také do traktátu *De alveo*, neboť se nejspíš nejednalo o dělení vedle hmotných a nehmotných a přirozených a umělých věcí nijak překvapující. Zvláště proto, že Bartolus byl

182 Aristotelés se pojmem duše zabývá ve druhé knize spisu O duši: ARISTOTELÉS, O duši. Praha: P. Rezek, 1996, str. 50 an.

183 Viz např. SENECA, *Quaestiones naturales* 7.25.2: *Habere nos animum, cuius imperio et impellimur et reuocamur, omnes fatebuntur; quid tamen sit animus ille rector dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet quam ubi sit. Alius illum dicit spiritum esse, alius concentum quendam, alius uim diuinam et dei partem, alius tenuissimum animae, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo anime, non potest liquere de ceteris rebus ut adhuc ipse se quaerat.* (Nám všem je dáno mít vůli, jejímž příkazem jsme hnáni a zastavováni. Však ta vůle je vůdce a pán náš, takže ti nikdo neprospěje více než ona. Někdo říká, že je duchem, jiný že nějakým souzněním, další boží silou a božskou částicí, či nejtělejší duší, nebo nehmotnou mocí. Nechybuje ten, který říká, že je horkostí krve. Taková vůle nelze objasnit s ohledem na různé věci tak, jak se ohledně ní požaduje.)

184 GARFAGNINI, Gian Carlo. Tommaso d'Aquino. In: *In contributo italiano alla storia del Pensiero: Filosofia*. Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 2012.

185 Například AKVINSKÝ, Tomáš ST I, Q75, A1: *Respondeo dicendum quod ad inquirendum de natura animae, oportet praesupponere quod anima dicitur esse primum principium vitae in his quae apud nos vivunt; animata enim viventia dicimus, res vero inanimatas vita carentes...* (Odpovídám říkajíc, že k hledání přirozenosti duše, je třeba přednést, že duši se nazývá býti první předpoklad života toho, co mezi námi žije. *Animata* tedy označujeme živé, věci však postrádající život *inanimatas*. ...)

186 Viz např. GETTONI, Efrem. Anima.: In *Enciclopedia Dantesca*. In: *Enciclopedia Dantesca*. Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1970.

187 ALIGHIERI, Dante. *Il convivio*. 3.2.11: *Dico adunque che lo Filosofo nel secondo dell'Anima, partendo le potenze di quella, dice che l'anima principalmente hae tre potenze, cioè vivere, sentire e ragionare; e dice anche muovere; ma questa si può col sentire fare una, però che ogni anima che sente, o con tutti i sensi o con alcuno solo, si muove. Sì che muovere è una potenza congiunta col sentire.* (K tomu říkám, že Filosof ve druhé knize O duši, odlišující její síly, říká, že duše má zásadně tyto tři síly, konkrétně žít, cítit a myslet, a též říká hýbat se, ale ta může tvořit jednu s citěním, protože každá duše, která cítí, ať všemi smysly nebo jen jedním, se hýbe, takže pohyb je v jednu spojená s citěním.)

erudovaný nejen v oblasti práva, ale měl mimo jiné též znalosti teologie, a tedy musel být alespoň obeznámen i s myšlenkami obsaženými v Teologické sumě.¹⁸⁸ Při psaní *Tyberiadis*, respektive tvorby *figurae* pro část *De insula in flume nata*, mu navíc pomáhal františkánský¹⁸⁹ bratr Guido, který ho vyučoval geometrii. Také jej však Bartolus popisuje jako velkého univerzitního teologa, tudíž spolu mohli rozmlouvat i ohledně této netoliko právní či geometrické jako spíše filosofické otázky.

5.2.1.1. *Res inanimatis*

Bartolus nejprve vysvětluje, které věci *animae* nemají a co představuje jejich *formae substantialis*. Tou je vlastnost, od které se odvozuje jejich pojmenování. Pokud tuto konkrétní vlastnost ztratí, změní se v jinou věc, začnou se tak také jinak pojmenovávat.¹⁹⁰ Tak například kámen je zemí, dokud z ní není vytěžen,¹⁹¹ protože má její vlastnosti a ničím se od ní neliší. Jakmile se ale od ní oddělí, přestože jeho hmota zůstává pořád stejná, už se označuje jinak, protože nabyl takové vlastnosti, se kterými se pojí pojmenování „kámen“.¹⁹² Naopak žalud, když se zasadí do země, naopak přestane sám existovat a stane se její součástí. Toto Bartolus uvádí s odkazem na Ulpianův fragment o možnosti vlastníka pozemku se stromem posbírat jeho plody spadlé k sousedovi.¹⁹³ Přestože pojednává o kategorii justiniánské kodifikaci neznámé, nejspíše pro vyšší erudovanost výkladu se opírá o odkazy na její úryvky. Těžko však najít jinou souvislost mezi Bartolovým výkladem a obsahem Ulpianova fragmentu než pouze pouhou skutečnost, že se v obou případech jedná o výklad zahrnující výraz „žalud“.¹⁹⁴

Traktát *De alveo* se zvláště soustředí na zemi, a to zřejmě s ohledem na řečiště, neboť je

188 Jeho pozůstalost měla obsahovat knihovnu čítající 30 knih týkajících se právní problematiky, ať civilní či kanonické, a 34 knih teologických. Viz VON SAVIGNY, Carl Friedrich. Carl Friedrich. Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter. op. cit. str. 135.

189 CAVALLAR, Osvaldo. River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione). op. cit. str. 45.

190 U věci, které jsou řazeny jako *animatae* tomu tak být nemusí, jak je uvedeno také níže v textu, jelikož si mohou zachovat původní název s přívlastkem, jako v případě rostliny, která když uschne, nazývá se uschlou rostlinou.

191 Byť Bartolus předně poukazuje na skutečnost, kdy je kámen oddělen vytěžen, lze se setkat také s řešením toho, jaký je vztah kamene k zemi čili zda je jejím plodem či nikoli. Viz SCIALOJA, Vittorio. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume I. op. cit. str. 104 an.

192 Zde je možné hledat spojitost s myšlenkami Tomáše Akvinského, neboť v části ST I, Q16. A1 lze nalézt příklad, který se týká poznávání pravdy, a uvádí s odkazem na sv. Augustina, že kámen je skutečný, i když není vytěžen: *Augustinus enim, in libro Soliloq., reprobatur hanc notificationem veri, verum est id quod videtur, quia secundum hoc, lapides qui sunt in abditissimo terrae sinu, non essent veri lapides, quia non videntur.* (Augustin pak v knize Soliloq odmítá pravdivost toho tvrzení, že pravdou je to, co je vidět, protože podle něj kamení, které je v největších hlubinách země uschováno, není skutečně kamením.) Bartolus jde tedy ve svých právních úvahách proti tomuto teologickému pojetí pravdy, a tedy nerecipuje je dokonale.

193 Dig. 43.28.1 (Ulpianus lib. 71 ad ed.): *Ait praetor: „Glandem, quae ex illius agro in tuum cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat, vim fieri veto.“* (Praetor řekl: „Žaludy, které z onoho na tvůj spadnou, je dovoleno do tří dnů odtud posbírat a odnést, aniž tomu je násilím bráněno.“).

194 BONFANTE, Pietro. Corso di diritto romano. Vol. II., La proprietà. Roma: Attilio Sampaolesi, 1926, str. 162.

otázkou, proč tedy po ústupu vodního toku již nemá být ve vlastnictví původního vlastníka. To Bartolus vysvětluje analogií k vínu, ze kterého se stal ocet. Přestože hmota zůstala stejná, jistá nová vlastnost způsobila, že se již nazývá jinak. Tak tomu má být i v případě pozemku, ze kterého ustoupila řeka. Nejde tedy o to, že by se změnil pozemek jako takový, nýbrž o jeho kvalitu, která způsobuje jeho přeměnu v jinou věc, a tedy nemožnost původního vlastníka mít k němu nadále vlastnictví. Lze tedy konstatovat, že se Bartolus odchyloje od názoru Gaia, dle kterého pozemek, přes který daným způsobem přešla řeka, je již jiný, a vlastnictví se tedy původnímu vlastníku nevrací, protože toto relativizuje právě s odkazem na kvalitu pozemku. Následuje tak zřejmě interpolovaný závěr komentovaného fragmentu¹⁹⁵ (*sed vix est ut optineat*),¹⁹⁶ ze kterého plyne, že by bývalý vlastník měl onen pozemek znovu nabýt.

5.2.1.2. *Res animatis*

Přestože by vysvětlení ohledně půdy, jejíž povaha se pod vlivem řeky změní či alespoň změnit může, pro účely výkladu o opuštěném řečišti nejspíše stačilo, Bartolus pokračuje ve svém výkladu o věcech a jejich formě systematicky dále. Další kategorií věcí, kterou se traktát *De alveo* věnuje, zahrnuje ty řazené mezi *animatae*. Jejich zvláštností je *anima*, která není vidět, a rozeznává se pouze z vlastností, kterými se projevuje navenek. Zatímco u *inanimatae* jejich vlastnosti jsou pouze samy o sobě a maximálně slouží jako charakteristiku daných věcí, u této kategorie svědčí o přítomnosti *animae*. Ani u *animatae* však neukazuje na přítomnost *animae* každá vlastnost, ale pouze ty, kterými se projevuje život.¹⁹⁷ Podle toho, jakou podobu tyto projevy mají, Bartolus rozděluje věci, které jsou *animatae*, na ty, které mají *animam sensitiva* (vnímavou), *animam vegetativam* (živoucí) či *animam intellectivam* (rozumovou).¹⁹⁸ Toto rozdělení ale není jeho originární myšlenku, nýbrž pouze se od práva opět uchyluje k filosofickým kategoriím, které uvádí například Tomáš Akvinský v návaznosti na Aristotela.¹⁹⁹

195 VÁŽNÝ, Jan. *Vlastnictví a práva věcná*. Brno: Československý Akademický spolek Právník, 1937, str. 60.

196 Tato slova neobsahují justiniánské instituce, který komentovaný Gaiův fragment kopírují. Jejich výklad však není jednoznačný. Viz BONFANTE, Pietro. *Corso di diritto romano*. op. cit. str. 66.

197 Bylo by tedy též možné tuto kategorii v Bartolově traktátu překládat jako dělení věcí na živé a neživé, ale pro lepší vhléd do jejího filosofického východiska je zde užíván pojem *animatae* a *inanimatae*.

198 Teprve *anima rationali* je lidská duše. Tímto dělením již končí se svou inspirací v teologicko-filosofických kategoriích. K této kategorizaci lze nad to poznamenat, že její odraz má své místo v teologii doposud, a to především v oblasti morální antropologie, a to pod vlivem Romana Guardiniho a jeho díle *Člověk a svět*, ve kterém je silně patrná. Viz GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, str. 92–110.

199 Rozeznávání druhů *animae* bylo v 1. pol. 14. stol. zřejmě v povědomí společnosti rozšířené. Rozeznává je též Dante Alighieri ve svém méně známém nedokončeném díle *Il convivio*, kde se odvolává na Aristotelův spis *De anima* a uvádí: *Dico adunque che lo Filosofo nel secondo dell'Anima, partendo le potenze di quella, dice che l'anima principalmente hae tre potenze, cioè vivere, sentire e ragionare. E dice anche muovere. Ma questa si può col sentire fare una, però che ogni anima che sente, o con tutti i sensi o con alcuno solo, si muove. Si che muovere è una potenza congiunta col sentire.* (Říkám proto, že Filosof ve druhé O duši ohledně její moci říká, že duše má především tři moci, to je žít, vnímat a uvažovat. A také uvádí hýbat se. Ale to může tvořit jednu s vnímáním, protože každá duše, která cítí, ať všemi smysly či jen

Do první kategorie věcí, které mají *animam vegetativam* patří rostliny, přičemž v této souvislosti Bartolus rozlišuje dřeviny (resp. strom) a uvádí, co mezi ně má patřit (dřevnatý zakořeněný, popřípadě přesazený nezakořeněný strom nebo s odumírajícími kořeny),²⁰⁰ a co již nikoliv (poražený strom).²⁰¹ Obdobně také rostlina se má považovat za bylinu jako věc s *animam vegetativam* (tj. když je zasazena v zemi), ale když se označuje za suchou či uschlou, popřípadě nějak jinak, řadí se již mezi *inanimatae*, protože neprojevuje známky života.

Do kategorie věcí nadaných *animam sensitivam* Bartolus řadí zvířata, ale těmto nevěnuje příliš pozornosti a pouze konstatuje, že jich jsou různé druhy jako kůň či vůl a že ztrácí svou podobu smrtí. Poslední kategorií toho, co je *animatis*, tvoří věci nadané *animam intellectivam*, kam se řadí pouze člověk.²⁰² Bartolus přitom odhlíží od toho, že člověk je v zásadě osobou, a tedy subjektem práv²⁰³ a posuzuje jej jako věc/objekt hmotné povahy. Staví tak na stejnou úroveň kámen, strom, zvíře a člověka, a to člověka obecně, nikoli pouze otroka.²⁰⁴

---

jedním, se pohybuje. Takže hýbat se je jedna moc spojena s vnímáním.)

200 Významnou vlastností pro strom je tedy existence jeho kořenů v jakékoli podobě, dle kterých se ostatně posuzuje *accessio implantationem*. BONFANTE, Pietro. Corso di diritto romano. op. cit. str. 72.

201 V tomto kontextu se Bartolus odkazuje mimo jiné na Gaiův fragment z Digest o zasazeném vrbovém proutí Dig. 47.7.3.3 (Ulpianus lib. 42 ad Sab.): *Sed si quis saligneas virgas instituendi saliciti causa defixerit haeque, antequam radices coegerint, succidantur aut evellantur, recte Pomponius scripsit non posse agi de arboribus succis, cum nulla arbor proprie dicatur, quae radicem non conceperit.* (Ale pokud někdo zasadí vrbové proutí, aby z něj vyrostla vrba, a předtím, než vyraší kořeny, je poraženo nebo vyvráceno, správně Pomponius napsal, že nelze žalovat z poraženého stromu, když se říká, že není skutečně stromem, co nemá kořeny.). Nepodkládá tedy tímto své tvrzení, nýbrž pouze rozšiřuje téma výkladu o další situaci, kterou do svého textu nezahrnul.

202 Bartolus se tedy „drží při zemi“ a do svého právního traktátu nepřejímá teologickou nauku o *animae intellectivae* úplně. Ta totiž do této kategorie řadila nejen lidi, ale též anděly (Viz např. AKVINSKÝ, Tomáš. ST I, Q79). Vyjádření tohoto teologického dělení lze pozorovat též v Dantově vyjádření v II convivio. 3.2.14: *E quella anima che tutte queste potenze comprende, [ed] è perfettissima di tutte l'altre, è l'anima umana, la quale colla nobilitate della potenza ultima, cioè ragione, partecipa della divina natura a guisa di sempiterna Intelligenza. Però che l'anima è tanto in quella sovrana potenza nobilitata e dinudata da materia, che la divina luce, come in angelo, raggia in quella. E però è l'uomo divino animale dalli filosofi chiamato.* (A ta duše, jež všem těmto mocem rozumí a je nejdokonalejší ve všem umění, je duše lidská, která se vznešeností poslední moci, to je rozumu, se účastní na božské přirozenosti v masce věčného rozumu. Pokud však je duše taková, že je vznešená svrchovanou mocí a zbavena hmoty, boží světlo, jako v andělech, září v ní. Avšak člověk je filosofy nazýván božím tvorem.)

203 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. str. 23an.

204 Člověk je označen za hmotnou věc i v antických pramenech, jako je Gaiova učebnice (Inst. Gai. 2.13: *Corporales hae sunt, quae tangi possunt, velut fundus homo vestis aurum argentum et denique aliae res innumerabiles.*). Nicméně výraz pro člověka – homo, bývá překládán jako otrok (např. KINCL, Jaromír. Gaius: Učebnice ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 97.). Pakliže Gaius nemyslel ve své učebnici pouze otroka, ale člověka obecně, jelikož ten přeci jen má, nehledě na postavení subjektu, hmotnou povahu, Bartolus pouze následuje jeho vzor a staví jej vedle věcí jako oblečení či zlato. Pokud však výrazem „homo“ v kontextu věcí míní římskoprávní prameny skutečně otroka, uvedení člověka v rámci kategorizace věcí představuje jistě vychýlení náhledu na celý svět jako z věcí se skládající, které dnešním právním pohledem, pro který je nepředstavitelné označit za věc člověka a též zvířeti (pod vlivem § 494 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) je přiznáván zvláštní právní režim, působí svým způsobem extrémně. K obsahu pojmu *homo* v pramenech římského práva viz SCIALOJA, Vittorio. Teoria della proprietà nel diritto romano. op. cit. str. 31–36.

5.2.1.3. Člověk

Nejprve se Bartolus zabývá tím, kdo může být z pohledu *formae substantialis* považován za člověka a kdo nikoli. Podstatu člověka, od které se toto odvozuje, tvoří *anima intellectiva*, o jejíž absenci či přítomnosti se usuzuje z vnějších projevů člověka. Právě k tímto Bartolus pojí jediný odkaz na pramen kánonického práva, a to na *Clementinae*, které obsahuje *Corpus iuris canonici*.²⁰⁵

Pokud někoho stihne od narození taková zdravotní indispozice, že nevypadá jako člověk, dle Bartola právo presumuje, že jím není.²⁰⁶ Pokud se však narodí s více končetinami nebo má narušený růst, má za něho být právem považován. Navazuje tak na fragment Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sent.), na který neopomněl odkázat.²⁰⁷ Na rozdíl od antického právníka však zmiňuje též pokřivený růst. Kým je ten, kdo se narodil s takovou indispozicí, která způsobuje, že nemá být považován za člověka, text traktátu *De alveo* dále nerozvádí.

Na rozdíl od ostatních věcí, které se mohou označovat za *animatis*, se však Bartolus člověkem zabývá zevrubněji a rozděluje jej do dalších kategorií, na základě teze, že je člověk „*animal civile et politicum*“²⁰⁸ čili bytost soukromou a společenskou, a usuzuje, že zda se

---

205 Clem. 1.1.1.1: *Poro doctrinam omnem, seu positionem temere afferentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animae rationalis, seu intellectivae, vere ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam, ac veritati catholicae inimicam fidei, praedicto sacro approbante concilio reprobamus. Definientes, ut cunctis nota sit fidei sinceram veritas, ac praecludatur universis erroribus additus, ne subintrerit, quod quisquis deinceps afferere, defendere, seu tenere pertinaciter praesumpserit, quod anima rationalis, seu intellectiva non sit orna corporalis humani per se, & essentialiter tanquam haereticus sit censendus.* (Východiska celého učení, ať ukvapeně předneseného tvrzení, anebo předloženého v pochybnosti, že sama rozumová čili inteligenční podstata duše správně i sama o sobě není podobou lidského těla, jako jak chybné, tak i nepřátelské pravdě katolické víry dle schválení řečeného svatého koncilu neschvalujeme. Je určující, že všem je známá pravda skutečné víry, a tak je zamezeno přidávání všem chybám, aby se nezašlo tak daleko, že každý by si potom dovoloval přednášet a hájit čili ukvapeně zatvrzele by předpokládal, že rozumová duše čili inteligentní není sama o sobě podstatou lidství a v podstatě by tak byl jako domnělý kacíř.).

206 Tedy stejně jako v případě, že se dle římského práva narodilo *monstrum*. Viz BONFANTE, Pietro. *Institute del diritto romano*. Brno: Nákladem Čs. Akademického spolku Právnický, 1932. str. 40.

207 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): *Non sunt liberi, qui contra formam humani generis converso more procreantur. Veluti si mulier monstrosam aliquid aut prodigiosum enixa sit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliavit, aliquatenus videtur effectus et ideo inter liberos connumerabitur.* (Nejsou dětmi ti, kteří jsou narozeni proti zvyklosti v rozporu s podobou lidského druhu. Jako když nějaká žena porodí fyzicky či psychicky postiženého. Narozený však, který má lidské končetiny zvětšené, někdy je nazírán skutečně člověkem, a tak je mezi děti počítán.).

208 Jedná se o výraz, který vychází opět z Aristotelova díla, tentokrát *Politiky* a byl obecně přijímán až do 17. století, kdy byl popřen Thomasem Hobbesem (TOIVANEN, Juhana. *The Political Animal in Medieval Philosophy. A Philosophical Study of the Commentary Tradition c.1260c.1410*. Leiden: Brill, 2020, str. 2.). Bartolus též není jediným právníkem, který pracuje s tezí, že člověk je *animal civile et politicum*. Například se s ní lze setkat v díle o sto let mladšího Španěla Luíse de Moliny v díle *De iustitia et iure II.: Praeter societatem, aut societates explicatas, majori quadam indiget homo, ad quam suapte natura propendet naturali lumine intellectus eam docente, & ad illam hominem instigante, a qua civile & politicum animal nuncupantur.* (Podle společnosti či popisovaných společností, takový člověk potřebuje většinu, ke které jeho vlastní přirozenost inklinuje přirozeným světlem rozumem jemu daným a onoho člověka podněcujícím, kterou je volán tvorem občanským a politickým.). Viz DE MOLINA, Luís. *De justitia et iure*. Ženeva, M. Bosquet, 1733, str. 47. Dostupné online [2022-12-01]: http://digitale.beic.it/primo_library/libweb/action/search.do.

jedná o *politici* či nikoliv lze posuzovat na základě práva národů či římského občanského práva. Dle prvního z nich se pak lidé dělí na svobodné (*liberi*) a otroky (*servi*) a odvíjí se od formulace již výše zmíněného fragmentu Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sent.).²⁰⁹ Není bez zajímavosti, že otroka sice nepovažuje za *politicum*, ale označuje jej za *civile*. Takové vyjádření však nijak nepoukazuje na to, že by otrok 14. století měl lepší postavení nežli otrok v dřívějších dobách.²¹⁰ Pouze je tak vyjádřeno, že otrok je sám sobě, soukromě, pořád člověkem, ale jako takový ve společnosti, veřejně, nevystupuje. Ostatně, co se do trvání otroctví týče, opírá se Bartolus opět o fragmenty justiniánských Digest a Codexu, a uvádí především, že na propuštěného člověka se hledí jako na někoho jiného, a tak mu nelze přičítat to, co způsobil dříve, přičemž se odkazuje například na konstituci císaře Caracally z roku 215.²¹¹ Proč si text traktátu všimá jen a pouze této roviny plyne z toho, že účelem Bartolova dělení věcí je především ukázat na to, kdy určité věci změni svou podobu natolik, že se stanou jinou věcí. V tomto případě tedy nedostatek svobody je podstatnou náležitostí otroka, který, pokud ji nabyde, představuje jinou věc – změni se ve svobodného člověka. Svoboda však není podstatnou vlastností svobodného člověka, neboť tu již Bartolus považuje jen za *accidentalis*. Ne, že by traktát nesouzněl například s úryvkem justiniánských Institucí, dle kterých je mezi svobodnými lidmi rozdíl,²¹² ale tento rozdíl nespojuje se samotnou svobodou, ale dalšími vlastnostmi, která člověku mohou náležet.

V tomto smyslu tak text traktátu dále rozlišuje svobodné osoby, které jsou svého práva (*sui iuris*) a práva cizího (*alieni iuris*),²¹³ což uvádí za dělení dle římského občanského práva. Bartolus sám nezmiňuje, co to znamená a kdo je v čí moci, pouze odkazuje na Ulpianův fragment pojednávající o tom, kdo je *pater familias*²¹⁴ a i v této souvislosti si všimá především situace, kdy člověk přejde z jedné z těchto skupin do druhé čili se z osoby *alieni iuris* stane *sui iuris*, neboť tehdy dojde k jím rozebírané změně formy. Proto, pokud syn přestane být v moci svého otce, nelze mu připočítat dříve učiněná jednání. Toto Bartolus podkládá odkazem na fragment od Ulpiana, v kterém *praetor* umožnil *iudicium*, přestože byla smluvní strana stížena kapitisdeminucí.²¹⁵

209 Viz poznámka pod čarou č. 51. Na daný fragment odkazuje Bartolus i v této souvislosti.

210 PANERO, Francesco. La servitù tra Francia e Italia nei secoli IX-XIV: Un problema di storia comparata. In: Studi Storici, 1991, 32(4), str. 799-836.

211 Cod. 4.14.2 (Antoninus): *Creditoribus tuis, qui tibi in servitute pecuniam crediderunt, nulla adversus te actio competit, maxime cum peculium tibi non esse legatum proponas.* (Tvému věřiteli, kterému jsi dlužil peníze, když jsi upadl v otroctví, nenáleží proti tobě žádná žaloba, zvláště pokud nedisponuješ se svým peculiem).

212 Inst. Iust. 1.3.5: *In liberis multae differentiae sunt. Aut enim ingenui sunt aut libertini.* (Mezi svobodnými je mnoho rozdílů. Buď jsou *ingenui* nebo *latiny*).

213 Obdobně jako římské právo, viz BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. op. cit. str. 56.

214 Dig. 1.6.4 (Ulpianus lib. 1 instit.).

215 Dig. 4.5.2.1 (Ulpianus lib. 12 ad ed.): *Ait praetor: „Qui quaeve, posteaquam quid cum his actum*

V rámci pojednávání o člověku se sice traktát několikrát lehce dotýká také občanství, které by bylo možné očekávat jako dělicí kritérium, např. na dělení mezi občany a cizinci,²¹⁶ avšak opak je pravdou. Nicméně tomuto tématu se již jeho autor rozsáhleji věnoval v jiných svých dílech, například v *Tractatum repraesalium*,²¹⁷ tudíž možná nepokládal za nutné zabývat se jím v této souvislosti. Bartolus si nicméně všímá též dalších vlastností, které odlišují jednoho člověka od druhého, např. že je někdo vznešený a jiný nízkého původu nebo že někdo je členem určité rodiny, ale nespojuje s nimi žádné významné skutečnosti co do existence jako „věci“ v právním smyslu, avšak připouští, že mohou mít vliv na mnohé jiné záležitosti, a považuje je pro účely svého hledání, v čem spočívá forma věcí, jen za *accidentalialia* nikoli *essencialia*. Nasnadě je otázka, proč se text traktátu zaobírá oproti jiným věcem člověkem více. Rozsáhlejší exkurz na toto téma měl nejspíš tendenci nejen podat systematické pojednání o formě věcí, ale též třeba zodpovědět nějakou aktuální otázku, která byla v Perugii aktuální. Tímto způsobem Bartolus zakomponoval jiné aktuální otázky v dalších částech Tyberiadis.²¹⁸

5.2.1.4. *Věci umělé*

Člověk je také nejzazším bodem Bartolova dělení. Po pojednání o něm slavný komentátor opouští věci hmotné přirozené, které dále členil na *animatae* a *inanimatae*, a upírá svou pozornost na věci hmotné umělé. V jejich případě odvíjí *substantialia* z tvaru, který jim byl dán k plnění toho konkrétního účelu, pro který byly vytvořeny. Rozdíl mezi přirozenými hmotnými věcmi a uměle vytvořenými tedy představuje účel, který prvním dán z podstaty není, zatímco druhé definuje. Jako příklad takové věci slouží dům, jehož účel představuje obývání a kterým je od té chvíle, kdy toto jeho konstrukce umožňuje. Nabízí se proto domněnka, že jej považuje za zhotovený ve stejný okamžik jako Ulpianus, dle jehož fragmentu z Digest tomu tak je ve chvíli, kdy obsahuje vše, co je třeba k jejímu užívání.²¹⁹ Bartolus sice v *De alveo* na tento fragment neodkazuje,²²⁰ nicméně souzní též s Accursiovou

---

contractumve sit, capite deminuti deminutae esse dicentur, in eos easve perinde, quasi id factum non sit, iudicium dabo.“ (Praetor řekl: „Tomu či té, která byla stížena kapitisdeminucí poté, co se dopustila toto jednání či uzavřela smlouvu, umožním soudní řízení stejně, jako by k tomu nedošlo.)

216 Tak jak bývá činěno ohledně římského práva např. HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: J. Otto, 1910, str. 143an.

217 KIRSHNER, Julius. Civitas Sibi Faciat Civem: Bartolus of Sassiferrato's Doctrine of the Making of a Citizen. In: Speculum, 1973, 48 (4), str. 694–713.

218 CAVALLAR, Osvaldo. River of Law: Bartolus's Tyberiadis (De alluvione). op. cit. str. 61.

219 Dig. 50.16.139.1 (Ulpianus lib. 7 ad l. Iul. et Pap.): „*Perfecisse*“ *aedificium is videtur, qui ita consummavit, ut iam in usu esse possit.* (Za vyhotovenou stavbu je považována taková, která obsahuje vše, co je třeba k jejímu užívání.)

220 Odkazuje naopak především na fragmenty Digest týkající se odkazu stavby či práva k ní. Např. Dig. 7.1.53 (Iavolenus lib. 2 epist.): *Si cui insulae usus fructus legatus est, quamdiu quaelibet portio eius insulae remanet, totius soli usum fructum retinet.* (Pokud je někomu odkázáno poživací právo *insulae*, má poživací právo k celému pozemku, dokud zůstává nějaká část té *insulae*.) Dále také Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib.

glosou k němu.²²¹

Dům je v traktátu *De alveo* považován za věc, což může poukazovat na opuštění zásady *superficies solo cedit*, neboť při jejím respektování jej za ni bez dalšího nelze považovat.²²² Bartolovy úvahy se ale mohly nést pouze v rovině toho, co je přirozené a co umělé, kdy dům je bezpochyby skvělým zástupcem druhé z těchto kategorií, neboť se běžně považuje za umělý přírůstek pozemku.²²³ Slavný komentátor tak stejně jako u ostatních kategorií svého rozdělení věcí v traktátu *De alveo* soustředí pouze na aspekt klíčový pro své pojednání, a tedy v tomto případě demonstrovat umělost „věci“, takže úvahy ohledně povahou domu jako objektu práva nejsou na místě.

Bartolus se pozastavuje ještě u nádobí, respektive konkrétně u poháru, a uvádí, že je sám sebou, dokud může soužit své funkci, přičemž nezáleží na objemu, který pojme,²²⁴ ani na kvalitě materiálu, který byl k jeho výrobě použit, přičemž odkazuje na obecné míry. Podvádění a falešnou míru, ke kterým by zdánlivě mohl dávat své kladné stanovisko, jsou odmítnuty. Přitom míry a váhy se zohledňují také jako faktor, který neovlivňuje, zda daná věc je konkrétní věcí nebo nějakou jinou. Vedle domu a nádob již traktát více zástupců z kategorie hmotných umělých neuvádí a pokračuje k poslední skupině věcí, a to nehmotným.

5.2.1.5. Nehmotné věci

Tyto již zkraje své klasifikace Bartolus uvádí a dělí na přirozené (*naturale*) a myšlené (*mentale*), avšak blíže toto členění nevysvětluje ani nijak jinak nerozvádí, zřejmě protože v nich vidí analogii k dělení hmotných věcí na přirozené a umělé. Až konec textu věnovaný věcem se uvádí podrobnosti včetně jejich příkladů (což evidentně považoval v případě hmotných věcí za nepotřebné, jelikož uváděl pouze příklady v souvislosti s *formae substantialis*, nikoli s kategorií jako takovou), a tak podává tedy demonstrativní výčet, který obsahuje práva, služebnosti, žaloby a závazky. Jejich pojetí Bartolus chápe obdobně, jako

---

3 de leg. ad ed. praet.), Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plautium), Dig. 7.4.5.3 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.).

221 Accursius ve své glosse vztahuje tento fragment nikoli ke kompletnímu vyhotovení stavby se vším všudy, nýbrž k takové situaci, kdy může být užívána, přestože něco na ni je stále ještě nedokončené. – *Esse possit. scilicet ad quem paratur. nam omne aedificium potest esse ad aliquem usum etiam imperfectum. Licet aliquae picturae vel ornatus ei desint.* (Může být: znamená k tomu připraveno, tak celá stavba může být k nějakému užívání ještě nedokončená. Mohou chybět nějaké její obrazy či ozdoby.).

222 Jelikož římské právo chápal stavbu jako součást pozemku. Viz např. GROSSO, Giuseppe. Corso di diritto romano. Le cose con una nota di lettura di Filippo Gallo. In: Rivista di diritto romano., 2001. Dostupné [online, cit. 2022-11-21]: <https://www.ledonline.it/rivistadirittoromano/allegati/dirittoromano0102grosso.pdf>, str. 70.

223 Např. HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 375–380.

224 V této souvislosti Bartolus odkazuje na fragment z Digest o absenci či neúplnosti písemného pověření k jednání. Dig. 22.4.5 (Callistratus lib. 2 quaest.): *Si res gesta sine litterarum quoque consignatione veritate factum suum praebeat, non ideo minus valebit, quod instrumentum nullum de ea intercessit.* (Pokud byla ujednaná věc vyřízena bez dopisů či označení pravosti, není proto platná méně, protože žádný prostředek vůči tomu nezasáhl.).

tomu bylo v době antiky. Vždyť i Gaius v *Institutiones* uvádí jako příklad věcí nehmotných pozůstalost, *ususfructus* a závazky jakýmkoli způsobem uzavřené.²²⁵

S ohledem na účel svého dělení také u nich Bartolus hledá *formae substantialis*. U práv za ni označuje jejich přirozenost (*ipsius rei natura*). *Formae substantialis* žalob tvoří jejich *figura*, takže pokud se k ní něco přidá, má se jednat o jinou, a to s odkazem na Justiniánovy císařské konstituce zařazené v Codexu týkající se věna a užití *actionis rei uxoriae*.²²⁶ Bartolus si zřejmě uvědomoval, že jeho názor nemusí být obecně přijímaný, neboť uvádí, že bývá opakován i názor, který považuje za nesprávný, a to že je možné něco přidat, jako v případě trebelliánského nařízení senátu. Tato narážka se vyjasňuje v úryvku z justiniánských institucí, na který odkazuje, kde se hovoří mimo jiné o žalobách proti dědici a fideikomisaři na základě zmíněného právního předpisu.²²⁷ Toto připodobnění žaloby k normativnímu právnímu aktu může vyvolávat otázku, zda ho také nepovažuje za nehmotnou věc. Evidentně za ni považuje jak práva individuální, tak i právní normy, což podkládá Ulpianovým fragmentem o vztahu práva všem národům společného a civilním,²²⁸ dle kterého pokud se něco přidá k prvému, vzniká právo vlastní čili druhé uvedené. Vázanost obsahu a formy traktát *De alveo* dále zmiňuje také ve vztahu ke služebnostem. Stejně jako v případě stipulace přidání či ubrání něčeho v jejich případě znamená neplatnost či změnu v jiný druh. Jelikož římské právo spojovalo se stipulací²²⁹ i mancipačními služebnostmi²³⁰ nutnost formálního jednání, Bartolův příklon k formálnosti v jejich případě má svůj podklad a nepůsobí překvapivě.

Zvlášť se však Bartolus ve svém výkladu zabývá závazkem, u něž připouští jeho dělitelnost, čili naopak připouští možnost něco z něj minimálně ubrat, ale nikoli absolutně, pročež uvádí tři způsoby, jak o něm lze uvažovat. Nejprve může být na závazek nahlíženo

---

225 Inst. Gai 2.14: *Incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea quae iure consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae*. ... (Nehmotnou jsou takové, kterých se nelze dotknout, jako jsou ty, které spočívají v právu, jako pozůstalost, poživací právo a závazky různým způsobem uzavřené. ...). Totéž obsahují Inst. Iust. 2.2. a Dig. 1.8.1.1. (Gaius lib. 2 inst.).

226 Cod. 5.13.1.2a (Justinianus): *Et omnes quidem eventus, quos dos ex stipulatu habet, maneat pro sui natura exercens. Si quid autem optimum ex rei uxoriae actione invenimus, hoc in praesenti specialiter ei addimus, ut sit et nova ista ex stipulatu quam composuimus et non propria tantum, sed etiam veteris actionis pulchritudine decorata*. (A též všechno, co patří k věnu *ex stipulatu*, zůstávají ze své podstaty vykonávané. Jestliže však shledáváme nejlepším užití žaloby *ex rei uxoriae*, tak současně přidáváme to, co je a ty nové *ex stipulatu*, které jsme shromáždily, a nejen vlastní celku, ale též úspěchem staré žaloby získané.) Dále také Cod 5.13.1.7.(Justinianus).

227 Viz Inst. iust. 2.23.7.; blíže např. HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 1195–1196.

228 Dig. 1.1.6pr. (Ulpianus lib. 1 instit.): *Ius civile est, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit nec per omnia ei servit. Itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est civile efficitur*. (Právo občanské je takové, které se úplně neliší od přirozeného práva nebo práva národů, ani jim plně neodpovídá. A tak když něco přidáme nebo oddělíme společnému právu, vlastní vytvoříme právo, to je právo civilní.)

229 BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. op. cit. str. 495–501.

230 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 304–305.

z pohledu jeho splnění či prominutí, kdy připouští jeho rozdělení, pokud tak bude učiněno stejným způsobem, jako byl uzavřen. Traktát odkazuje v této souvislosti na fragment od Ulpianana o *insulae*, ve kterém se hovoří o prodlení.²³¹ Na závazek je možné dále nahlížet jako na celek, který obsahuje určitá práva a povinnosti. V takovém případě se Bartolus domnívá, že pokud se k němu přidá doložka času či podmínka, bude se již jednat o jinou věc. Za třetí nahlíží na závazek z pohledu plnění závazku, které může být navyšováno či snižováno, aniž by byla obligace změněna v jinou. Jeho podstatou, jejíž změna znamená jeho změnu jakožto věci v jinou, je primární objekt závazku.

Na závěr pojednání o věci v rámci traktátu *De alveo* se Bartolus zabývá ještě jurisdikcí, kterou také považuje za individuální nehmotnou věc. Nicméně to, co je její podstatou, už není nijak charakterizováno, a traktát se pouze krátce zmiňuje o tom, jak se určuje. Tato poslední kategorie zakončuje exkurz o kategorizaci věcí a jejich *formae substantialis*. Traktát se následně vrací zpět ke komentování Gaiova fragmentu, a to posledním slovům Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.).

5.2.2. *Sed vix est ut id obtineat*

Slova, jejichž význam není schopna objasnit ani moderní právní romanistika, bývají běžně chápána jako rozvolnění přísné úpravy Gaiova fragmentu, dle kterého ten, komu celý pozemek zabrala řeka, neměl možnost po jejím opětovném odklonu právo získat jej zpět, tudíž na základě daného dovětku se aplikovat v tomto případě nemusela.²³² Znění tohoto dovětku je navíc nejspíše důsledkem kompilátorských prací při sestavování Digest, jelikož justiniánské instituce ani Gaiovy instituce jej neobsahují. Navíc toto pravidlo uplatňující se pouze tehdy, když řeka zabere něčí pozemek celý, samo o sobě uvozuje, že platí z povahy věci *stricta racione*, což Bartolus toto staví do souvislosti se spojením „*vix est ut id obtineat*“. Ani toto spojení však není jeho vlastní myšlenou, neboť pouze navazuje na starší generace právníků, kteří se tímto textem zabývali, protože už Glossa říká, že tvrdost (*vix*), o které úryvek hovoří, nesouvisí se spravedlností (*de aequitate*), a tedy zjemněním tohoto pravidla, ale s tvrdostí práva (*de stricto iure*), které má být dodržováno.²³³ Azo se naproti tomu domnívá, jak vyjádřil ve svém díle s názvem *Summa Institutionum*, které se neproslavilo tolik

231 Dig. 45.1.72.2 (Ulpianus lib. 20 ad ed.): *Plane si „insulam fulciri“ quis stipulatus sit, non est expectandum, ut insula ruat, sic deinde agi possit. Nec „insulam fieri“, ut tantum temporis praetereat, quanto insula fabricari possit. Sed ubi iam coepit mora faciendae insulae fieri, tunc agetur diesque obligationi cedit.* (Jistě pokud někdo stipuloval „podporovat *insulam*“, není očekávané, že *insula* spadne, takže pak může být žalován, takže ani stipuloval-li „postavit *insulam*“, pokud celou dobu opomíjel, kolik mělo být z *insulae* vystaveno. Ale tam, kde se dostal do prodlení s výstavbou *insulae*, bude žalován a závazek se lhůtou postoupí.

232 SCIALOJA, Vittorio. Teoria della proprietà nel diritto romano. Volume II. op. cit. str. 66.

233 Glossa *Sed vix est* k Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *id est nullo modo de aequitate. Sed de stricto iure ...* (To není dle způsobu spravedlnosti, ale přísnosti práva ...).

jako *Summa Codicis*, v části pojednávající o titulu justiniánských Digest *De rerum divisione* (O rozdělení věci), v rámci které v podstatě komentuje část týkající se opuštěného řečiště, že dle přísného práva sice původní vlastník nabýt pozemek nemůže, nenáleží-li mu půda při břehu řečiště, ale dle spravedlnosti ho jen těžko nezíská.²³⁴ Bartolus vychází ve svém traktátu z těchto dvou pramenů a v podstatě je následuje oba. Na rozdíl od Glossy a Azonovy Summy autor nehovoří o přísnosti práva jako Gaiův fragment, ale uchyluje se ke slovnímu spojení „*de rigore iuris*“ (dle tvrdosti práva), což možná znamená autorův nesouhlas s tímto pravidlem, a to podporuje též skutečnost, že se následně pečlivě věnuje vymezení situací, na které již dle jeho názoru dopadat nemá. Jeho úvaha se zakládá na Azonově tvrzení, dle kterého dovětek fragmentu zjemňuje pravidlo *de rigore iuris* ve prospěch zhodnocení *de aequitate*.

Stojí za zmínku, že tímto tématem se zabýval Bartolomeo Cipolla ve svém traktátu O pozemkových služebnostech, který do značné míry kopíruje traktát *De alveo*, který v zásadě plně odmítal řešení situace podané Gaiovým fragmentem.²³⁵ Jeho text volně cituje totéž, co uvádí Bartolův žák Baldus ve svém komentáři k titulu Digest O dělení věci.²³⁶ Oba komentáři tedy nepovažují za spravedlivé, aby pozemek obsazený a znovu uvolněný řekou připadl sousedům. Jimi zastávaný názor se však nejspíše nevytvářel v generaci mladších právníků, než do které patřil Bartolus. Jak Baldus tak Bartolomeo Cipolla odkazují na komentář Digest od Dina Rossoni Mugellana, který působil v Boloni v 2. pol. 13. stol., kde se pod jeho vedením vzdělával Cinus z Pistoje, Bartolův učitel.²³⁷

Jak bylo výše řečeno, autor traktát *De alveo* čerpá v souvislosti s výkladem slov „*vix ut id obtineat*“ také z glossy, která je sice na prvním místě vysvětluje přísně, *de stricto iuris*, ale poté podává dvě další vysvětlení, které vymezují situace, na které nemá pravidlo dopadat.

---

234 AZO. *Summa Institutionum*.: ...*Sed ubi flumen mihi abstulit meum praedium per alvei constitutionem, deinde redit ad antiquum alveum, de iure stricto in praedio quondam meo nihil possum vindicare, cedit enim his, qui prope ripam habent praedia, de aequitate tamen vix hoc obtinet id est nullo modo obtinet...* (...Ale kde řeka zabrala můj pozemek vytvořením řečiště, poté, co se navrátila do původního, dle přísného práva si pozemek, který byl dříve můj, není možné uzmout, takže postupuje těm, kteří mají při břehu pozemky, dle spravedlnosti však je těžké toto nezískat, to znamená nenabýt žádným způsobem...).

235 CIPOLLA, Bartholomeo. *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum*. op. cit.: *Cum ergo flumen habeat quodammodo istud alveum pro derelicto, aequum est agrum restitutum ad suum dominum reverti, magis quam ex lucrativa causa circumcolentibus applicari. Arg. dict. leg. adeo. §. 1. & hanc opin. tenet Dyn. secus si paulatim, & vicino adjiciendo, quia tunc est alluvio. Ideo nihil recupero de rigore, vel aequitate, quod alterius factum est & ita tenet Bald.* ... (Když tedy řeka měla určitým způsobem řečiště za opuštěné, spravedlivé je navrátit obnovený pozemek spíše jeho vlastníkově než jej dát ze zjištěného důvodu sousedům, na základě Dig. 41.1.7pr. (Gaius lib. 2 rer. cott. sive aur.) a tento názor má Dinus, naopak pokud postupně ustupuje, přibývá k sousednímu pozemku, jelikož tehdy je náplavou. Tak nezískám zpět z přísnosti nebo spravedlnosti nic, co je ve skutečnosti druhého. Tak má za to Baldus...).

236 DE UBALDIS, Baldus. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1. Rubrica De div. rer. 27.*

237 Bohužel Dinův komentář Digest se evidentně nedočkal na rozdíl od jeho komentáře *Regulae iuris* či traktátu o škodě (*De interesse*), které jsou jednoduše dohledatelné v tištěné podobě z 15. století, velké obliby, protože se dochoval pouze v několika manuskriptech.

Zprv se pozemek vrátí původnímu vlastníkov, pokud poté, co řeka opustila své řečiště, zůstal zachován v nezměněné jakosti.²³⁸ Zadruhé se přísné pravidlo z Gaiova fragmentu nemělo uplatnit, pokud se voda spěšně vrátila do svého původního řečiště nazpět.²³⁹ Na základě těchto výjimek uvedených Glosou a uplatňování daného pravidla dle Azonem uváděné spravedlnosti Bartolus vytvořil v traktátu *De alveo* formou podmínek jakýsi návod na posouzení, zda se má pozemek rozdělit sousedům dle Gaiova fragmentu, či se má vrátit původnímu vlastníkov. Nejprve se má zkoumat, zda se voda spěšně vrátila a pokud ano, situace se bude posuzovat spíše jako náplava. Zadruhé se posuzuje, zda si pozemek po ustoupení řeky podržel svou podobu, pokud ano, vrátí se původnímu vlastníkov. Zatření pozemek nebude rozdělen sousedům, pokud to je spravedlivé. Konkrétně za takovou situaci Bartolus považuje, pokud řeka někudy protékala jen deset let mezi přítomnými či dvacet mezi nepřítomnými, protože se domnívá, že za takovou dobu se řečiště nevytvořilo.

Na prvý pohled je evidentní, že za východisko posloužila úprava mimořádného vydržení, neboť lhůty, které uvádí, jsou tytéž, které stanovovali císařské reskripty pro získání vlastnictví k pozemkům v provinciích dle *prescriptio longi temporis*.²⁴⁰ V Bartolově pojetí tak řeka musela nejen změnit podobu pozemků, přes které protékala, ale také je pomyslně vydržet, aby řečiště, které po sobě případně zanechá, mohlo být předmětem akcese sousedních pozemků. Proč se má uplatnit zrovna tato lhůta a ne jiná, třeba kratší, vysvětluje traktát tím, že dle této mohl vydržet dle práva národů kdokoli. Tento názor jeho autora zřejmě plynul z toho, že se *prescriptio longi temporis* vztahovalo i na cizince, nikoli pouze na římské občany. Text traktátu podkládá toto tvrzení fragmentem od Tryphonina pojednávajícím o otrokovi vykoupeném ze zajetí někým, kdo věděl, komu dříve patřil.²⁴¹ Bartolus tedy nabízí analogii mezi otrokem v zajetí a pozemkem obsazeným řekou a účinky postliminia, tedy obnovy všech předchozích právních vztahů, jichž byl dříve předmětem,²⁴² při jeho návratu s opuštěným řečištěm. Nicméně myšlenka, že by řeka pomyslně vydržela své koryto, snese označení za poněkud neortodoxní názor. Ostatně například Baldus se vůči ní vymezil, když uvedl

---

238 Glossa Sed vix est k Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): ...*Alii dicunt, ut si quoquo modo qualitas primi appareat, restituatur primo domino, alias non...* (Jiní tvrdí, že pokud nějakým způsobem je zjevná původní jakost, navrácí se prvému vlastníku, jinak ne.).

239 Glossa Sed vix est k Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): ...*Tertii dicunt, an recessit aqua cum impetu...* (Třetí říkají, jestliže se voda navrátila spěšně nazpět.).

240 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 368. BĚLOVSKÝ, Petr. Usucapio: Vydržení v římském právu. Praha: Auditorium, 2018, str. 42an.

241 Dig. 49.15.12.7 (Tryphoninus lib. 4 disput.): *Si quis servum captum ab hostibus redemerit, protinus est redimentis, quamvis scientis alienum fuisse. Sed oblato ei pretio quod dedit postliminio redisse aut receptus esse servus creditur.* (Pokud někdo vykoupí otroka padlého do zajetí, je jeho vlastnictvím, přestože věděl, že byl jiného, ale pokud mu je nabídnuta ta cena, kterou zaplatil, otrok je považován za vykoupeného nebo navráceného z postliminia.).

242 HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. op. cit. str. 310.

ve svém komentáři k *Libri feudorum*, že řeka nemůže nic vydržet, protože je *res inanimata*.²⁴³

Dále již Bartolus v souvislosti se souslovím „*sed vix est, ut id obtineat*“ vyčerpává svůj výklad několika poznámkami, kterými zjemňuje na základě zásady spravedlnosti dopad v podstatě celého rozsahu pravidla obsaženého v Gaiově fragmentu. Má se k ní přihlížet i v případě pouhé části pozemku, tedy i v případě, že se nejedná o opuštěné řečiště, ale o náplavu. Bartolus následně pokračuje svou závěrečnou částí traktátu *De alveo*.

5.3. Třetí část traktátu

Třetí část traktátu *De alveo* se věnuje záplavě (*inundatio*), která je pro zaměnitelnost úzce spjata s opuštěným řečištěm, které se ostatně Bartolus dotýkal již v první části v souvislosti s otázkou, zda řeka, která se brzy vrátila zpět do svého původního koryta (*recessit cum impetu*), vytvoří opuštěné řečiště. Základem pro závěr traktátu již neposkytuje Dig. 41.1.7.5 (Gaius lib. 7 rer. cott. seve aur.), ale následující fragment téhož Gaiova výkladu začínající slovy „*aliud sane*“ (zajisté jiné).²⁴⁴ Záplava však na rozdíl od opuštěného řečiště již není způsob nabytí vlastnictví, naopak se v jejím případě právní režim pozemku nemění, a tak jí nevěnuje příliš prostoru ani komentovaný fragment, ani Bartolův text.

Traktát se zastavuje u slova „*speciem*“ (druh), ale pouze osvětluje, že se jím myslí v druhé části podrobně osvětlovaná *forma*. Více prostoru traktát věnuje výkladu v souvislosti se slovním spojením „*non mutat*“ (nezmění). Bartolus vysvětluje, že záplava znamená zakrytí pozemku na nějakou dobu a odkazuje na fragmenty od Pomponia a Ulpiana, které pojednávají o vlivu veřejného vodního toku na soukromém pozemku.²⁴⁵ Na jejich základě by bylo možné získat představu jejího charakteru, ale také se domnívat, že tyto odkazy upozorňují na dočasně získanou veřejnou povahu zaplaveného pozemku, který na nějakou dobu získá stejný právní

243 DE UBALDI, Baldus. In usus feudorum commentaria. Ad LF 1.4.5: *Sed nunquid aqua per se ipsam defluens possit inducere praescriptionem vel consuetudinem. dic quod non, quia non est res animata, & per rem inanimatam nihil nobis acquiritur.* (Ale zajisté voda sama od sebe plynoucí nemůže přivodit vydržení nebo zvyk. Říkám, že ne, protože není *res animata* a skrze *res inanimatam* není možné nic získat.)

244 Dig. 41.1.7.6 (Gaius lib. 7 rer. cott. seve aur.): *Aliud sane est, si cuius ager totus inundatus fuerit. Namque inundatio speciem fundi non mutat et ob id, cum recesserit aqua, palam est eiusdem esse, cuius et fuit.* (Je zajisté něco jiného, když bude celý pozemek zaplaven. Protože záplava nezmění druh pozemku, a tak když voda plně opadla, je téhož, komu náležela předtím.)

245 Dig. 41.1.30.3 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Alluvio agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit. itaque si ager, qui inter viam publicam et flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset, sive paulatim occupatus est sive non paulatim, sed eodem impetu recessu fluminis restitutus, ad pristinum dominum pertinet. Flumina enim censorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant et ex publico in privatum. Itaque sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus esset, fuisset publicus, ita nunc privatus eius esse debet, cuius antea fuit.* (Náplava pozemku se vrátí tomu, komu ho celý odnesl říční příval. Též pokud byl pozemek, který se nacházel mezi veřejnou cestou a pozemkem, obsazen říční záplavou, ať byl obsazen pozvolna nebo ne, též bude navrácený po ustoupení říčního toku náležet původnímu vlastníku. Řeky totiž působí obdobně jako censoři, když přidávají ze soukromého majetku k veřejnému a z veřejného k soukromému. Tak jako ten pozemek, když je vytvořeno říční koryto, bude veřejným, tak nyní musí být soukromý toho, čí byl předtím.). Dále viz Dig. 43.12.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.).

režim jako sama voda, po jejímž ustoupení se vrátí ke své předchozí soukromoprávní povaze. S tímto pojetím se však Bartolus ztotožňuje pouze v případě nového řečiště, nikoli v případě záplavy, jak svědčí následující text traktátu i v něm uvedený odkaz na Dig. 41.2.3.17 (Paulus lib. 54 ad ed.) o ztrátě držby pozemku při jeho záplavě,²⁴⁶ a tak to zřejmě představuje důvod jejího zvláštního vyčlenění z výkladu o opuštěném řečišti. Držitel pozemek sice ztratí nejen v tomto případě, ale i při vzniku nového řečiště. Postavení vlastníka se však v těchto dvou situacích liší a představuje nejvýznamnější rozdíl mezi záplavou a novým řečištěm. Vlastnictví zaplaveného pozemku na rozdíl od zabraného novým řečištěm stále trvá. Spolu s držbou dočasně pro nemožnost výkonu zanikají záplavou i všechna majetková práva k takovému pozemku, např. poživací právo, a mohou se obnovit poté, co se obnoví možnost ho držet. Vlastníkovi pozemku tedy při záplavě zůstává holé vlastnictví, zatímco jiná práva k pozemku, jejichž výkon se neobejde bez držby, jsou alespoň dočasně ztracena. Ostatně traktát se též zmiňuje, že vydržení pozemků při břehu řeky je v případě záplavy, které znamenají přerušení držby, čili se díky nim zmaří doba držby, v podstatě nemožné. K tomuto tvrzení se váže třetí a poslední z poznámek Tommassa Diplovatazzia, které se vyskytují ve vydáních traktátu *De alveo*. Odkaz, který obsahuje, zmiňuje pouze konsilium od Alessandra Tartagniho, které se zabývá dědickým právem, ale nemá v podstatě žádnou relevanci k tématu Bartolova textu.²⁴⁷

Názor, dle kterého se při záplavě ztrácí držba, ale nikoli vlastnictví, není v pramenech římského práva stoprocentně zastoupen. Sám Bartolus upozorňuje i na fragment od Pomponia, dle kterého se s ní ztrácí i vlastnictví a jen právo rybařit jako právo poživací může přetrvat záplavu pozemku, ke kterému se vztahuje.²⁴⁸

Vedle vzniku řečiště se traktát zmiňuje ještě o jedné situaci, kdy původní právní stav nebude obnoven, a tím je to, co voda při svém ústupu dosud neopustila, a tedy *de facto* není možné vykonávat dané právo v celé původní míře. Výklad traktátu se v tomto případě opírá o glossu Gaiova fragmentu, která hovoří výslovně o poživacím právu, které může takto

---

246 Dig. 41.2.3.17 (Paulus lib. 54 ad ed.): *Labeo et Nerva filius responderunt desinere me possidere eum locum, quem flumen aut mare occupaverit.* (Labeo a syn Nervy odpověděli, že ztrácím držbu toho místa, které zabrala řeka nebo moře.)

247 TARTAGNI, Alessandro. *Consiliorum Seu Responsorum. Liber Sextus.* Venezia: Felice Valgrisi, 1590, str. 103 (cons. CLXXI).

248 Dig. 7.4.23 (Pomponius lib. 26 ad Quin. Muc.): *Si ager, cuius usus fructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur usus fructus, cum etiam ipsa proprietatis eo casu amittatur. Ac ne piscando quidem retinere poterimus usum fructum. Sed quemadmodum, si eodem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietatis, ita et usum fructum restituendum dicendum est.* (Pokud byl pozemek, jehož poživací právo nám náleželo, zaplaven řekou nebo mořem, je poživací právo ztraceno, protože jeho vlastnictví je v tom případě ztraceno, pakliže nemůžeme mít poživací právo rybaření. Ale v případě, že voda rychle odešla, jak přišla, je navráceno vlastnictví, a tak se říká, že poživací právo je obnovené.)

skončit a již se neobnovit.²⁴⁹ Bartolus navíc odkazuje v této souvislosti také na fragment od Iavolena, který mluví o poživacím právu k zahradě, která byla zaplavena řekou²⁵⁰ a jeho glossu, která jen podporuje, že až když voda skutečně opustí pozemek, obnoví se k němu poživací právo. Tím nejslavnější z komentátorů završuje nejen třetí část traktátu *De alveo*, ale i traktát sám o sobě.

---

249 Glossa *Speciem* k Dig. 41.1.7.6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): ...*Item in usufru. videtur contra, scilicet quod amittatur. Ut j.eo.l. si ager. & l. cum usufruct.in princ. Sed per hoc non est contra, sed dic amittur. scilicet quantum ad commodum fruendi. & post restituitur quatenus de facto interim perit.* (...Též ohledně poživacího práva se nahlíží obráceně, tedy že je ztraceno, jako dle zákona „*si ager*“ a „*cum usufructum*“ na začátku. Takto naopak není, ale říká se, že je ztraceno, tzn. co do uchování požívání a později je obnoven, pokud skutečně odešla.)

250 Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.): *Cum usum fructum horti haberem, flumen hortum occupavit, deinde ab eo recessit. Ius quoque usus fructus restitutum esse Labeoni videtur, quia id solum perpetuo eiusdem iuris mansisset. Ita id verum puto, si flumen inundatione hortum occupavit. Nam si alveo mutato inde manare coeperit, amitti usum fructum existimo, cum is locus alvei publicus esse coeperit, neque in pristinum statum restitui posse.* (Když jsem měl poživací právo k zahradě, obsadila ji řeka a následně z ní ustoupila. Labeo míní, že poživací právo k ní bude obnoveno, protože ten pozemek zůstal stále téhož práva. Tak to popravdě předpokládám, pokud řeka obsadila řeku záplavou. Tak pokud změnou řečiště začne tudy téci trvale, myslím, že poživací právo je ztraceno, když to místo začalo být veřejné skrze řečiště, protože nemůže být navráceno v předchozí stav.)

Závěr

Drobný traktát *De alveo* od Bartola de Saxoferrato svým obsahem kopíruje dva fragmenty z justiniánských digest od Gaia Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.) zabývající se opuštěným řečištěm a záplavou pozemku. Samotný text traktátu je svou formou spíše jeho komentářem než obecným pojednáním na dané téma, jak by bylo možné v případě traktátu očekávat. Bartolus podkládá svůj text především odkazy na justiniánská Digesta, Kodex a Instituce, ale též *Novellae*. Také *Corpus iuris canonici* má však v traktátu zastoupení, a to opakovaným odkazem na začátek Klementin. Bartolus dále jako podklad svého traktátu použil glosu, Azonovi *Summae* a zmiňuje také Hugguciovo dílo.

De alveo, které tvoří nejkratší ze tří částí Bartolova díla věnovaného změnám říčního koryta s názvem *Tyberiadis*, se sám skládá také ze tří částí. První se věnuje situaci, kdy řeka opustila své řečiště a začala téci jinudy. Konkrétně se věnuje otázkám vymezení vůči náplavě a tomu, kdy lze řečiště považovat za opuštěné. Avšak nejdelší text první části se věnuje vysvětlení právně relevantních významů pojmů *incipit* (začíná) a *desinit* (končí), konkrétně ve vztahu ke skutečnostem, času, místu, podstatě a moci. Druhá část traktátu se věnuje situaci, kdy řeka opustila své nově vzniklé řečiště a začala téci jinudy. V souvislosti s tvrzením, že takto opuštěný pozemek již není týmž, Bartolus vysvětlil, co to znamená, že již takovým není, tedy že změnil svou formu, k čemuž došlo změnou jeho podstaty. Právě vysvětlení, co tvoří podstatu různých věcí, které převzaté z řecké filosofie předkládala scholastika, představuje nejrozsáhlejší část pojednání. Třetí, nejkratší část se opírajíc o Azona a glossu věnuje vymezení rozdílu mezi záplavou a opuštěným řečištěm.

De alveo lze nalézt v souhrnném vydání Bartolova díla s názvem *Consilia, questiones et tractatus* v podobě vydané v roce 1530 v edici Thomassa Diplovatazzia, který jej doplnil o poznámky s odkazy na úryvky z jiných textů, ať samotného Bartola, či jiných právníků, a to Alessandra Tartagniho, Angela Gambioniho, Giovanniho de Imola, Iasona de Mayno, Johannese Fabera a Balda de Ubaldis, nicméně jejich vztah k obsahu traktátu je spíše povrchní. Nicméně Bartolův traktát *De alveo* rezonoval v práci některých z mladších autorů, i když nikdy v komentáři k témuž Gaiovu fragmentu z Digest. Baldus de Ubaldis se vymezoval vůči tomuto dílu svého učitele ve svém komentáři k prvnímu titulu Digest. Největší inspirací však *De alveo* bylo nejspíše Bartolomeu Cipollovi, který o sto let později v části svého díla nazvaného *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum*, v podstatě Bartolovo dílo, až na pasáže, ve kterých se kloní k Baldovu komentáři Digest, kopíruje.

Zdroje

- ABBONDANZA, Roberto. Arsendi, Raniero. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 4. Roma: Treccani, 1962.
- AKVINSKÝ, Tomáš. The Summa Theologica. New York: Benziger Bros., 1947.
- ALBUQUERQUE, Juan Miguel. Reflexiones en tema de derivaciones de aqua de un río público (D. 43.12.2). In: Anuario de Faculdade de Direito da Universidade da Coruña (7). Coruña: 2003, str. 861–867.
- ALBERTARIO, Emilio. Corso di diritto romano. Il possesso. Milano: Dott. A. Giuffré, 1939.
- ALIGHIERI, Dante. Il convivio. Dostupné [online, cit. 2022-10-12]: <http://www.danteonline.it/english/opere.asp?idope=2>.
- ARISTOTELÉS. Fyzika. Praha: Petr Rezek, 1996.
- ARISTOTELÉS, O duši. Praha: P. Rezek, 1996.
- ASCHERI, Mario. I manoscritti giuridici tardomedievali: alcune ricerche recenti, alcune priorità. In: A Ennio Cortese I. Roma: 2001, str. 15–41.
- AZO. Summa Azonis, locupes iuris civilis thesaurus. Venetiis: Gaspare Bindoni, 1581.
- BANNON, Cynthia. Fresh Water in Roman Law: Rights and Policy. In: The Journal of Roman Studies (107). Cambridge: Cambridge University Press, 2017, str. 60–89.
- BANNON, Cynthia. A Short Introduction to Roman Water Law. In: Memoirs of the American Academy in Rome, vol. 66. Michigan: University of Michigan Press, 2021, str. 1–18.
- BANNON, Cynthia. Seasonal Drought on Roman Rivers: Transport vs. Irrigation. In: Erdkamp, Paul; Manning, Joseph G.; Verboven, Koenraad. Climate Change and Ancient Societies in Europe and the near East: Diversity in Collapse and Resilience. Cham: Springer International Publishing, 2021.
- BARRA, A. Gli incrementi fluviali in diritto romano. Fattamaggiore: Istituto di studi atellani, 1998.
- BARTHAS, Jérémie. Bartole, le Diable et le Tibre. Un cas de libertinage juridique. In: Les Dossiers du GRIHL, 2019. Dostupné [online, cit. 2023-11-10] z <https://journals.openedition.org/dossiersgrihl/4509?lang=en#text>.
- BARTOLI LANGELI, Attilio; PANZANELLI, Maria Alessandra. L'ambasceria a Carlo IV di Lussemburgo. In: Atti del L Convegno storico internazionale. Bartolo da Sassoferrato nel VII centenario della nascita: Diritto, politica, società. Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 2014, str. 271–332.
- BARTOLUS. Tractatus de insigniis et armis. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků Ostrava DK ROH VŽSKG, 1989.
- BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981.
- BECKNER, Hans Jürgen. Calderini, Giovanni. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 16. Roma: Treccani, 1973.
- BĚLOVSKÝ, Petr. In vino veritas: Víno v římském právu. str. 47–48. In: BĚLOVSKÝ, Petr.; STLOUKALOVÁ, Kamila. (ed.) Caro amico. 60 kapitol pro Michala Skřejpka. Praha: Auditorium, 2017.
- BĚLOVSKÝ, Petr. Uscapio: Vydržení v římském právu. Praha: Auditorium, 2018.
- BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. Institutiones Iustiniani/Justiniánské instituce. Praha: Karolinum, 2010.
- BRAMBILLA AGENO, Franca (ed.). Convivio. Firenze: Casa Editrice Le Lettere, 1995.
- BOËTHIUS, Anicius Manlius Severinus. Teologické traktáty. Praha: Krystal OP, 2004.
- BOËTHIUS; STEWART, Hugh Fraser (ed.). Theological Tractates and the Consolation of Philosophy. London, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, William

- Heinemann Ltd., 1918. Dostupné [online, cit. 202-02-06] z <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0677%3Aloebline%3D5>.
- BONFANTE, Pietro. Corso di diritto romano. Vol. II., La proprietà. Roma: Attilio Sampaolesi, 1926.
- BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. Brno: Nákladem Čs. Akademického spolku Právnick, 1932.
- BONO, F. Adluvionum ea natura est, ut sempre incerta possessio sit: Picturing and Regulating alluvial Lands in Nov. Theod. 20. In: HORSTER, M.; HÄCHLER, N. The Impact of the Roman Empire on Landscapes. Leiden: Brill, 2022.
- BONOLIS, Guido. Clementine, Costituzioni. In: Enciclopedia Italiana: 1931.
- BORSA, Paolo. „Sub nomine nobilitatis“: Dante e Bartolo da Sassoferrato. In: BERRA, Claudia; MARI, Michele (ed.). Studi dedicati a Gennaro Barbarisi. Milano: Cuem, 2007, str. 59–121.
- BRUGI, Biagio. Delle alluvioni e dei cambimenti nel letto dei fiumi secondo i libri dei gromatici veteres col Digesto. Catania: Tipografia del Corriere di Catania, 1885.
- CALASSO, Francesco. Bartolo da Sassoferrato. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 6. Roma: Treccani, 1964.
- CAPELLI, Adriano. Lexicorum abbreviaturarum. Leipzig: J. J. Weber, 1928.
- CAPRIOLI, Severino. Belvisi, Giacomo. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 8. Roma: Treccani, 1966.
- CAVALLAR, Osvaldo. River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione). In: MARINO, John A.; KUEHL, Thommas. (ed.) A Renaissance of Conflicts: Visions and Revisions of Law and Society in Italy and Spain. Svazek 3. Toronto: Centre of Reformation and Renaissance Studies, 2004.
- CAVALLAR, Osvaldo. The Wheels of Watermills and the Wheel of Fortune. In: Rechtsgeschichte 13, 2008, str. 80–116.
- CICERO. Topica. Dostupné [online, cit. 2023-02-06] z <http://thelatinlibrary.com/cicero/topica.shtml>
- Corpus iuris civilis iustiniani cum comentariis Accursii, scholiis contii, et D. Gothofredi lucubrationibus ad Accursium, in quibus Glossae obscuriores explicantur, similes et contrariae asseruntur, vitiosae notantur. Lyon: Barlet, 1627.
- CIPOLLA, Bartholomeo. Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum. Kolín nad Rýnem: Micahelis Bousquet, 1737.
- ČERNÝ, Miroslav. Právnick a básník Cinus z Pistoje aneb od glosátorů ke komentátorům. In: Právnické listy, 2: 2020, str. 3–10.
- DU PLESSIS, Paul Jacobus. An Annotated Translation of Bartolus' Tractatus de Fluminibus Seu Tyberiadis (Book 1). Potchefstroom: Potchefstroom University, 1999.
- ERMINI, Giuseppe. Butrigario, Iacopo. In: Enciclopedia Italiana. Roma: Treccani, 1930.
- FABER, Johannes. In institutiones Iustinianas comentarii. Lugdunum: Philippus Tinghi, 1580.
- FROVA, Carla. Le traité de fluminibus de Bartolo da Sassoferrato (1355). In: Médiévales. 36. Paris: Presses Universitaires de Vincennes, 1999.
- FRUTHOVÁ, V.; NOVÁK, M. Originární způsoby nabývání vlastnictví v římském právu a dnes. Praha: Auditorium, 2018, str. 97.
- GARCÍA, Ana Zaera. Superficies solo cedit. In: Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña (12). A Coruña: Universidade da Coruña, 2008.
- GAMBIGLIONI, Angelo. Lectura super Institutionibus. Venezia: Andrea Muschio, 1571.
- GARFAGNINI, Gian Carlo. Tommaso d'Aquino. In: In contributo italiano alla storia del Pensiero: Filosofia. Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 2012.
- GETTONI, Efrem. Anima.: In Enciclopedia Dantesca. In: Enciclopedia Dantesca. Roma:

- Instituto dell'Enciclopedia Italiana, 1970.
- GHISALBERTI, Fausto. Uguccione da Pisa. In: Enciclopedia Italiana. 1937.
- GIRARD, P. F. Manuel elementaire de droit romaine. Paris: Rousseau et Cie, 1918.
- GROSSO, Giuseppe. Corso di diritto romano. Le cose con una nota di lettura di Filippo Gallo. In: Rivista di diritto romano., 2001.
- GRULICHOVÁ, Sylvie. Kategorizace věcí dle Bartola de Saxoferrato. In: Revue církevního práva 2 (91), 2023, str. 63–79.
- GUARDINI, Romano. Svět a osoba. Svitavy: Trinitas, 2005.
- HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: J. Otto, 1910.
- HULOT, H. (ed.) Corpus Iuris Civilis. Traduction française d'Henry Hulot. Dostupné [online, cit. 2023-09-21] z http://www.histoiredudroit.fr/corpus_iuris_civilis.html.
- CHIODI, Giovanni. Lo ius civile: glossatori e commentatori. In: Il Contributo italiano alla storia del Pensiero: Diritto. Roma: Treccani, 2012.
- IMOLA, Johannes de. Lectura super prima parte Digesti novi. Lugdunum: Vincentus de Porotnariis, 1517.
- JIREČEK, Hermenegild. Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století. Praha: nákladem autorovým, 1903.
- KINCL, Jaromír. Gaius: Učebnice ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- KIRSHNER, Julius. Civitas Sibi Faciat Civem: Bartolus of Sassoferrato's Doctrine of the Making of a Citizen. In: Speculum, 48 (4). Chicago: The University of Chicago Press, 1973.
- KNUUTTILA, Simo; LEHTINEN, Anja Inkeri. Change and Contradiction: A Forteenth-Century Controversy. In: Synthese, vol. 40-1. Berlin: Springer, 1979, str. 189–207.
- LUCRETIUS. De rerum natura. Dostupné [online, cit. 2023-02-06] z <http://thelatinlibrary.com/lucretius/lucretius1.shtml>.
- LINDER, Nikolaus. Bartolus on the Beach: Rivers as Legal Persons, Now ... and Then. In: DUTTGE, Gunnar; JUN, Ji-Yun (eds.). Comparative Law in a Changing World: Historical Reflections and Future Visions. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2019, str. 9–28.
- LONGO, G. Diritto romano. Volume IV. Diritti reali. Roma: Società Editrice del Foro Italiano, 1941.
- MAFFEI, Paola. Gambiglioni, Agnelo. In: Dizionario Biografico degli Itagliani. vol 52. 1999.
- MAIOLO, Francesco. Bartolus of Saxoferrato. In: SGARBI, Marco. Encyclopedia of Renaissance Philosophy. Berlin: Springer Nature, 2022, str. 334–338.
- MAYNO, Iason. In primam Digesti novi partem commentaria. Venezia: Lucantonio, Giunta, 1579.
- MAZZACANE, Aldo. Diplovatazzio, Tommaso. In: Dizionario Biografico degli Italiani. vol. 40. 1991.
- MASI DORIA, Carla. Droit et nature: inundatio, mutatio alvei et inritus rei. Un cas entre ius romanorum et tradition du droit romain. In: Espaces intégrés et ressources naturelles dans l'Empire romain. Besançon: Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité, 2004. str. 201–218.
- MOLINA, Luís de. De justitia et iure. Ženeva, M. Bosquet, 1733, str. 47.
- MÖLLER, Cosima. Time as an argument in Roman water law. In Water History 15. Springer: 2023, str. 67–80.
- MOMMSEN, Theodor.; BLUHME, Friedrich; LACHMANN, Karl; RUDOLFF, Adolf A. F. (ed.) Die Schriften der römischen Feldmesser – Svazek 1. Berlin: G. Reimer, 1848.
- MOMMSEN, Theodor., KRÜGER, Paul. (ed.) Corpus iuris civilis. Dostupné [online, cit. 2021-04-24]: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/corppjurciv.htm>.
- MONTANOS FERRÍN, Emma. Insula quae in mari nascitur e insula in flumine nata. Instrumentos operativos en la sustentación jurídica justiniana de Bartolo de Sassoferrato.

- In: Wasser – Wege – Wissen auf der iberischen Halbinsel. Berlin: Nomos Verlagsgesellschaft, 2018, s. 87–120.
- NIELSEN, Lauge Olaf. Thomas Bradwardine's treatise on incipit and desinit. In: Cahiers de l'institut du Moyen Âge grec et latin, vol. 42. Copenhagen: Université de Copenhagen, 1982, str. 1–83.
- PADOA-SCHIOPPA, Antonio. A History of Law in Europe From the Early Middle Ages to the Twentieth Century. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Bartolo in tipografia: il Quattrocento. In: TREGGIARI, Fernando (ed.). Conversazioni bartoliane in ricordo di Severino Caprioli. Saxoferrato: Istituto internazionale di Studi Piceni „Bartolo da Sassoferrato“, 2018, str. 105–144.
- PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Le prime edizioni a stampa dei trattati di Bartolo (1472–1500). In: CRINELLA, Galliano (ed.). Bartolo da Sassoferrato e il Trattato sulla tirannide. Saxoferrato: Istituto internazionale di studi piceni „Bartolo da Sassoferrato“, 2020, str. 59–88.
- PANERO, Francesco. La servitù tra Francia e Italia nei secoli IX-XIV: Un problema di storia comparata. In: Studi Storici, 32(4). Roma: Fondazione Istituto Gramsci, 1991.
- PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. Praha: C. H. Beck, 2022 či z pohledu římského práva HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: J. Otto, 1910.
- PIASCIUTA, Beatrice. El diablo en el Paraíso. Derecho, teología y literatura en el Processus Satane. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid, 2017, str. 62.
- PITHOU, Pierre (ed.) Corpus iuris canonici 2. Francofurtum ad Moenum: Fratres Durenium, 1748. str.
- PROCACCI, Giuliano. Dějiny Itálie. Praha: LNL, 1997.
- QUAGLIONI, Diego. Politica e diritto nel Trecento italiano: il „De tyranno“ di Bartolo da Sassoferrato (1314-1357), con l'edizione critica dei trattati De Guelphis et Gebellinis, De regimine civitatis e De tyranno. Florencie: Leo S. Olschki, 1983.
- QUAGLIONI, Diego. Sassoferrato, Bartolo di (1313/14–1357) MARTEL, Gordon (ed.). The Encyclopedia of Diplomacy. New York: John Wiley & Sons, 2018.
- QUINTILIAN. Institutio oratoria. Dostupné [online, cit. 2023-02-06] z <http://www.thelatin-library.com/quintilian/quintilian.institutio5.shtml>.
- RODGER, Alan. The Rise and Fall of Roman Law. In: Legal history review. (55) Leiden: Brill, 1987, str. 19-29.
- RUFFINO Onofrio. Cerniti, Pietro. In: Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 23. Roma: Treccani, 1979.
- SACASE, Jean-François. De l'usage et de la propriété des eaux courantes. In: Revue de législation et de jurisprudence. Tome III. Paris: Corbeil, 1853, str.310–339.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. Consilia, questiones et tractatus Bartoli Saxoferratensis. Venetia: Battista Torti, 1530. Dostupné [online, cit. 24-11-2022] z https://preserver.beic.it/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE2094763.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. De fluminibus seu Tyberiadis. Roma: Riessinger, Sixtus & Herolt, Georg, 1483.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. Consilia Domini Bartoli de Saxoferrato. Lyon: Johann Siber, 1495.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. Consilia, quaestiones & tractatus. Venetia: Baptista de Tortis, 1495.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. Consilia, quaestiones & tractatus. Basileae: Episcopus, 1588.
- SAXOFERRATO, Bartolus de. Consilia, quaestiones & tractatus. Lyon: Thomas Berthelier, 1547.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Tractatus de Fluminibus*. Bononia: Iohanes Roscius, 1576.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1*. Benátky: Baptista de Tortis, 1526.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum infortiatum 1*. Lyon: Thomas Bertellus.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 1*. Lyon: Thomas Bertellus.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 2*. Lyon: Thomas Bertellus, 1547.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in primam Codicis partem*. Turino: neznámé nakladatelství, 1589.

SAXOFERRATO, Bartolus de. *Commentaria in secundam Codicis partem*. Lyon: Thomas Bertellus, 1547.

SAVIGNY, Friedrich Carl von. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Band 5. Heidelberg: J. C. B. Mohr, 1850.

SAVIGNY, Friedrich Carl von. *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*. Band 6. Heidelberg: J. C. B. Mohr, 1850.

SCIALOJA, V. *Teoria della proprietà nel diritto romano*. Volume II. Roma: Anonima romana editoriale, 1933.

SENECA. *Quaestiones naturales*. Dostupné [online, cit. 2023-02-06] z <http://thelatinlibrary.com/sen/sen.qn7.shtml>.

SIDNEY WOOLF, Cecil N. *Bartolus of Sassoferrato: His Position in the History of Medieval Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

SIGISMONDI, Francesca Laura. *Alessandro Brugiotti e il diritto fluviale: note in tema di acque nel tardo diritto comune*. In: *Historia et ius* (16). Roma: 2019.

SIMMERMACHER, Danaë; BUNGE, Kristin, FUCHS, Marko J.; SPINDLER, Anselm. *The Concept of La (lex) in the Moral and Political Thought of the „School of Salamanca“*. Leiden: Brill, 2016.

SIMONCELLI, Domenico. *Lo Stato e la proprietà dell'alveo abbandonato*. In: *Il Foro Italiano* (53). Roma: 1934, str. 91–108.

SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray, 1875.

STELLA, Attilio. *The Libri Feudorum (the Books of Fiefs)*. In: *Medieval Law and Its Practice* 38. Publikováno online: Brill, 2023.

ŠIMEK, František. *Staročeský Soud Astarotův a jeho předloha*. In: *Listy filologické/Folia philological*, 65–2/3: 1938, str. 157–177.

TARTAGNI, Alessandro. *Consiliorum Seu Responsorum. Liber Sextus*. Venezia: Felice Valgrisi, 1590, str. 103 (cons. CLXXI).

TARTAGNI, Alessandro. *Consilia seu responsorum. Liber. 7*. Venezia: Felix Valgrisi, 1590, str. 8. (cons. IX).

TARTAGNI, Alessandro. *Commentaria in primam et secundam Digesti novi partem*. Venezia: Lucantolio Giunta, 1595.

TERRAZAS PONCE, Juan David. *La tutela jurídica del agua en el derecho romano*. In: *Rivista Chilena de Derecho* (39/2). Santiago de Chile: Pontificia Universidad Católica de Chile, 2012, str. 371–409.

TOBALDUTII, Claudio. *La Tiberiade di Bartoli da Sassoferrato del modo di dividere l'Alluvione. l'Isole, e gl'Alvei*. Roma: Giovanni Gigliotto, 1587.

TOIVANEN, Juhana. *The Political Animal in Medieval Philosophy. A Philosophical Study of the Commentary Tradition c.1260c.1410*. Leiden: Brill, 2020.

TREGGIARI, Ferdinando. *Ubaldi, Baldo degli*. *Dizionario Biografico degli Italiani – Volume*

97. Roma: Treccani, 2020.

TREGGIARI, Ferdinando. Sulle edizioni dei Consilia, quaestiones et tractatus di Bartolo da Sassoferrato. In: *Rivista Internazionale di Diritto Comune* 27, 2016, str. 159–184.

UBALDIS, Baldus de. *Commentaria in primam digesti veteris partem*. Venetia: Società dell'aquila che si rinnova, 1599.

UBALDI, Baldus de. *In usus feudorum commentaria*. Venezia: Lucantonio Giunta, 1580.

VÁŽNÝ, Jan. *Vlastnictví a práva věcná*. Brno: Československý Akademický spolek Právnick, 1937.

VIGNALI, Giovanni. *Corpo del diritto, Digesto, Volume primo*. Napoli: Vincenzo Pezzuti, 1856.

WALLINGA, Tammo. *Authenticum and Authenticae – What's in a Name: References to Justinian's Novels in Medieval Manuscripts*. In: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review* 77, 2009, str. 43–60.

WARMELO, Paul van. *Bartolus de Saxoferato*. In: *De Rebus Procuratoriis*. Pretoria: 1977, str. 142–144.

WATSON, A. (ed.) *The Digest of Justinian, Volume 1*. Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2009.

WATSON, A. (ed.) *The Digest of Justinian, Volume 2*. Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2009.

WATSON, A. (ed.) *The Digest of Justinian, Volume 3*. Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2009.

WATSON, A. (ed.) *The Digest of Justinian, Volume 4*. Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2009.

Přehled pramenů

Aristotelés

Fyzika 8.8.263b

Lucretius

De rerum natura 1.298–304

Quintilianus

Institutio oratoria 5.10.116

Cicero

Topica 5.26–27.

Seneca

Quaestiones naturales

Hyginus Gromaticus

De generibus controversiarum

Sextus Iulius Frontinus

De controversis

Institutiones Gai

Inst. Gai 2.14

Inst. Gai.2.12

Inst. Gai 2,70

Inst. Gai 3.31

Boëthius

Contra Eutychos et Nestorium

Institutionis Iustiniani

Inst. Iust. 1.3

Inst. Iust. 2.1.48

Inst. Iust. 2.20

Inst. Iust. 2.23.7

Codex Iustiniani

Cod. 2.58.1.8a (Justinianus)

Cod. 3.1.14pr. (Justinianus)

Cod. 4.14.2 (Antoninus)

Cod. 5.13.1.7 (Justinianus)

Cod. 5.13.12a (Justinianus)

Cod. 5.13.1.7.(Justinianus)
Cod. 6.29.5 (Diokletianus)
Cod. 7.41.1 (Gordianus)
Cod. 7.41.2 (Arcadius, Honorius, Theodosius)
Cod. 7.41.3pr.–2 (Theodosius, Valetianus)
Cod. 7.41.31–2 (Theodosius, Valetianus)
Cod. 10.72.9pr. (Valentinianus, Theodosius, Arcadius)
Cod. 11.61.1 – 3

Digesta Iustiniani

Dig. 1.1.4 (Ulpianus lib. 1 institut.)
Dig. 1.1.6 (Ulpianus lib. 1 institut.)
Dig. 1.5.1.4 (Paulus lib. 4 sentent.)
Dig. 1.5.2 (Hermogenianus lib. 1 iur. epit.)
Dig. 1.1.6pr. (Ulpianus lib. 1 institut.)
Dig. 1.6.4 (Ulpianus lib. 1 institut.)
Dig. 1.8.1.1. (Gaius lib. 2 inst.)
Dig. 1.8.2.1 (Marcianus lib. 3 inst.)
Dig. 2.2.1.1 (Ulpianus lib. 3 as ed.)
Dig. 2.12.8 (Paulus lib. 13 ad Sab.)
Dig. 2.14.5 (Ulpianus lib. 4 ad ed.)
Dig. 3.3.15pr. (Ulpianus lib. 8 ad ed.)
Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.)
Dig. 4.3.18.3 (Paulus lib. 11 ad ed.)
Dig. 4.5.2.1 (Ulpianus lib. 12 ad ed.)
Dig. 4.8.27pr. (Ulpianus lib. 13 ad ed.)
Dig. 5.1.76 (Alfenus lib. 6 dig.)
Dig. 6.1.5.1 (Ulpianus lib. 16 ad ed.)
Dig. 6.1.34 (Iulianus, lib. 7 Dig.)
Dig. 6.2.11 (Ulpianus lib. 16 ad Ed.)
Dig. 7.1.12 (Ulpianus 17 lib. as Sab.)
Dig. 7.1.33.1 (Papinianus lib. 17 Quest.)
Dig. 7.1.53 (Iavolenus lib. 2 epist.)
Dig. 7.2.1.1 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.)
Dig. 7.4.5.3 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.)

Dig. 7.4.23 (Pomponius lib. 26 ad Quin. Muc.)
Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.)
Dig. 7.9.3.1 (Ulpianus lib. 79 as ed.)
Dig. 8.3.33.1 (Africanus lib. 9 quest.)
Dig. 8.3.34pr. (Papinianus lib. 7 quest.)
Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.)
Dig. 12.1.3 (Pomponius lib. 27 ad Sab.)
Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.)
Dig. 12.7.3 (Iulianus lib. 8 dig.)
Dig. 13.1.14pr. (Iulianus lib. 22 digest.)
Dig. 18.1.6pr. (Pomponius lib. 9 ad Sab.)
Dig. 18.1.9 (Ulpianus lib. 28 as Sab.)
Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plaut.)
Dig. 21.2.15pr. (Paulus lib. 5 ad ed.)
Dig. 21.2.64.1 (Papinianus lib. 5 ad Sab.)
Dig. 22.4.5 (Callistratus lib. 2 quaest.)
Dig. 23.5.16 (Tryphoninus lib. 11 disput.)
Dig. 25.4.1pr. (Ulpianus lib. 24 ad ed.)
Dig. 25.4.1.10 (Ulpianus lib. 24 ad ed.)
Dig. 27.1.11 (Paulus lib. 1 de excu. tutor.)
Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.)
Dig. 28.2.25pr. (Paulus lib. 12 resp.)
Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.)
Dig. 28.5.4.2 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.)
Dig. 28.7.28 (Papinianus lib. 13 quaest.)
Dig. 30.4pr. (Ulpianus lib 5 ad Sab.)
Dig. 30.55 (Pomponius lib. 9 ad Sab.)
Dig. 31.21 (Celsus lib. 20 digest.)
Dig. 31.49pr. (Paulus lib. 5 ad leg Iul et Pap.)
Dig. 32.55pr. (Ulpianus lib. 25 ad Sab.)
Dig. 33.2.8 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. prov.)
Dig. 33.6.9pr. (Ulpianus lib. 23 ad Sab.)
Dig. 33.6.9.1 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.)
Dig. 33.6.9.2 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.)

Dig. 34.2.6.2 (Marcellus lib. 1 resp.)
Dig. 34.2.19 (Ulpianus lib. 20 ad Sab.)
Dig. 34.4.27 (Paulus lib. 21 quaest.)
Dig. 35.1.pr.–1 (Poponius lib. 3 ad Quin. Muc.)
Dig. 35.1.96pr. (Paulus lib. 1 ad Nerat.)
Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg.ad ed. praet.)
Dig. 39.1.23 (Iavolenus lib. 7 epist.)
Dig. 39.1.5.2 (Ulpianus lib. 52 ad ed.)
Dig. 39.1.21.3 (Ulpianus lib. 80 ad ed.)
Dig. 39.2.18.11 (Paulus lib. 48 ad ed.)
Dig. 39.3.17 (Paulus lib. 15 ad Plaut.)
Dig. 49.15.12.7 (Tryphoninus lib. 4 disput.)
Dig. 41.1.5.5 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.)
Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.)
Dig. 41.1.7.7 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.)
Dig. 41.1.12pr. (Callistratus liv. 2 inst.)
Dig. 41.1.30.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.)
Dig. 41.1.30.3 (Pomponius lib. 34 ad Sab.)
Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig a Paul. epit.)
Dig. 41.1.55.1 (Proculus lib. 2 epistularum)
Dig. 41.1.65 (Labeo lib. 6 pith. a Paul. epit.)
Dig. 41.1.303 (Pomponius lib. 34 ad Sab.)
Dig. 41.2.3pr. (Paulus lib. 54 ad ed.)
Dig. 41.2.3.17 (Paulus lib. 54 ad ed.)
Dig. 41.2.8 (Paulus lib. 65 ad ed.)
Dig. 41.3.4.26 (Paulus lib. 24 ad ed.)
Dig. 41.3.30pr. (Pomponius lib. 30 ad Sab.)
Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)
Dig. 43.12.1.2 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)
Dig. 43.12.1.5 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)
Dig. 43.12.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)
Dig. 43.12.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.)
Dig. 43.13.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)
Dig. 43.20.1.2 (Ulpianus lib.70 ad ed.)

Dig. 43.20.1.15 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)
Dig. 43.20.1.33 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)
Dig. 43.20.1.36 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)
Dig. 43.20.3.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.)
Dig. 43.28.1 (Ulpianus lib. 71 ad ed.)
Dig. 44.3.1 (Ulpianus 74 as ed.)
Dig. 44.7.44.1 (Paulus lib. 74 ad ed. praet.)
Dig. 45.1.1.3 (Ulpianus lib. 48 ad Sab.)
Dig. 45.1.1.4 (Ulpianus lib. 48 ad Sab.)
Dig. 45.1.54 (Iulianus lib. 22 dig.)
Dig. 45.1.72.2 (Ulpianus lib. 20 ad ed.)
Dig. 45.1.112pr. (Pomponius lib. 15 ad Quint. Muc.)
Dig. 45.1.137.6 (Venonius lib. 1 stipulati.)
Dig. 46.1.7 (Iulianus lib. 53 dig.)
Dig. 46.2.14 (Ulpianus lib. 7 disput.)
Dig. 46.3.16 (Pomponius lib. 15 ad Sab.)
Dig. 46.4.13 (Ulpianus lib. 50 ad Sab.)
Dig. 47.2.4 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.)
Dig. 47.7.3pr. (Ulpianus lib. 42 ad Sab.)
Dig. 47.7.4 (Gaius lib. ad leg. duod. tab.)
Dig. 47.10.1.3 (Ulpianus lib. 56 ad ed.)
Dig. 48.19.16.5 (Claudius Saturninus lib. 1 de poen. pag.)
Dig. 48.24 – titul
Dig. 49.15.127 (Tryphoninus lib. 4 disput.)
Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.)
Dig. 50.16.30pr. (Gaius lib. 7 ad ed. prov.)
Dig. 50.16.31 (Ulpianus lib. 18 ad ed.)
Dig. 50.16.94 (Celsus lib. 20 digest.)
Dig. 50.16.124 (Proculus lib. 2 epist.)
Dig. 50.16.125 (Proculus lib. 5 epist.)
Dig. 50.16.135 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.)
Dig. 50.16.139.1 (Ulpianus lib. 7 ad l. Iul. et Pap.)
Dig. 50.17.32 (Ulpianus lib. 43 ad Sab.)
Dig. 50.17.209 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.)

Novellae iustiniani

Novell. 82.3

Azo

Summa Codicis. lib. 7

Summa Institutiorum

Tomáš Akvinský

ST I, Q16, A1

ST I, Q75, A1

ST I, Q79

ST I, Q161

Clementinae

Clem. 1.1.1.1

Dante Aleghieri

Il convivio. 3.2.11

Il convivio. 3.2.14

Bartolus de Saxoferrato

Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1.

Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum infortiatum 1.

Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 1.

Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum novum 2.

Commentaria in primam Codicis partem.

De fluminibus seu Tyberiadis

Baldus de Ubaldis

Commentaria in corpus iuris civilis. Digestum vetus 1. Rubrica De div. rer. 27.

In usus feudorum commentaria. Ad LF 1.4.5.

Angelo Gambiglioni

Lectura super Institutionibus.

Johannes Faber

In institutiones Iustinianaeas comentarii.

Johannes de Imola

Lectura super prima parte Digesti novi.

Alessandro Tartagni

Commentaria in primam et secundam Digesti novi partem.

Consiliorum Seu Responsorum. Liber Sextus

Iason de Mayno

In primam Digesti novi partem commentaria.

Luís de Molina

De justitia et jure.

Bartholomeo Cipolla

Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum.

Seznam příloh

1. Úvod Tyberiadis
2. Traktát De alveo

Příloha 1: Úvod Tyberiadis

Začíná pojednání o řekách čili Tyberis pana Bartola de Saxoferrato

Tyberis²⁵¹ je oblast nacházející se v okolí řeky Tibery. Zahrnuje též samu řeku Tiberu a představuje významnou část Itálie. Prochází městem Řím, které je hlavním městem a učitelem všech měst, a na území tohoto města se vlévá do moře, je v něm také splavná a po celou délku k moři si zachovává své jméno. Říká se též Tyberis římskému císaři Tiberiovi, díky kterému máme některé důležité zákony a pod jehož jménem se ta řeka v našich zákonech mnohokrát označuje.

Ta řeka též obtéká ony obdivuhodné hory, ve kterých se nachází město Perugia, a skrz její území protékajíc míjí rozsáhlé oblasti planin, vrchů a dalších míst. Též jsou kolem ní k pěkně k vidění mnohé obydlené a krásně zdobené stavby a velmi úrodné a chuti libé sady. Když tedy jsem měl volno od výuky, přijel jsem za odpočinkem do jedné vily poblíž Perugia nacházející se nad Tiberou.

Začal jsem rozjímat nad plynoucí Tiberou, náplavami, v řece vzniklými ostrovy a změnami řečiště. Začal jsem různě uvažovat nad mnoha nejasnostmi, které se objevovaly a jinak mě napadaly při pohledu na řeku, ohledně toho, co bylo v jejich případě právem, neodvažuje se však přikročit k tomu, abych narušil odpočinek, kvůli kterému jsem přijel.

Jedné noci nad ránem jsem spal, když tu jsem spatřil, že ke mně přišel nějaký muž, jehož vzhled mi byl příjemný, a řekl: „To, nad čím jsi začal uvažovat, sepiš a vytvoř k tomu nákresy, protože to vyžaduje vizuálního náhledu. Tady jsem ti přinesl rákosové pero k měření a kreslení kruhů a pravítko k zakreslení přímek a tvorbě nákresů.“

Řekl jsem mu: „Ušetři mě toho, abych to, co náleží k právu, zakreslil v nákresech. Pokud to totiž udělám, mnohem více bude těch, co se tomu vysmějí než těch, kteří to docení.“

Tehdy onen hledíce se zneklidněným pohledem řekl: „Bartole, zjišťuji, že se málo bojíš Boha, zato se bojíš zesměšnění své práce, což odporuje životu Krista a všech svatých. Činí dobře ten, kdo se nestará o urážky, posměšky a potupná slova.“

Málo máš dobrého mravu. Však tento strach, kterým ustupuješ od dobrého, je postaven naproti oné morální cnosti, která se nazývá odvahou. Pro tebe je dobré se tím zabývat, ne však svými úsudky o tom, co kdo řekne.“

Nato jsem zahanbeně řekl: „Máš pravdu.“

---

²⁵¹ Řeka Tibera se v českém jazyce sice píše s „i“, ale v Bartolově latinském textu jediná s „y“. Přestože tento překlad užívá českého názvu této italské řeky, v názvu sbírky tří traktátů o řekách, kterým se zde označuje také její povodí, je respektován latinský pravopis „Tyberis“.

Tak vedený prvním hnutím, odpověděl jsem na výše řečené dotazem, jaká bude další cesta toho zamýšleného díla.

On řekl: „Začni v klidu, protože Pán bude při vytváření toho díla při tobě a vyjeví ti mnohé, co ti je neznámé.“ Nadaný tak vírou s díky tomu, kdo přislíbil, že se mnou bude při tvorbě, jsem zahájil práci na onom dílem a celé jsem je pojmenoval Tyberiadis, protože není jen o samotné Tibeře, ale také o mnohém jiném, co se v oblasti Tibery děje. O tom je pojednáno rozvažujíc tak, aby jako jsou všechna práva původem od města Říma, tak též aby to, co je o řece Tibeře řečené Římany, se užívalo na všechny řeky, a kvůli tomu je dílo rozdělené do tří částí.

V první se pojednává o náplavě, ve druhé o ostrově vzniklém v řece a ve třetí o říčním korytu.

Velmi hluboce jsem uvažoval o té třetině první knihy, která obsahuje nákresy, sestavil jsem je dohromady a popsal je. A pak jsem začal s nákresy druhé knihy, kolem kterých se mi ale naskytly určité nejasnosti. Těm složitějším jsem porozuměl, když mě navštívil jistý bratr Kvido z Perugie, velký teolog všeznalý toho, co jsem potřeboval, a který byl mistrem geometrie. Nezamýšlel tam se mnou setrvat, ale přišel tehdy velký déšť, takže u mě přenocoval a setrval po celý den. Tehdy jsem mu řekl: „Skutečně rozumím tomu, co mi bylo řečeno ohledně vypracování tohoto díla.“ Pak jsem mu vylíčil onen výše uvedený příběh, sestavil jsem nákresy druhé knihy a měl jsem mnoho duchovní radosti z duchovních rozhovorů s ním. Co je řečené v třetí knize jsem měl připraveno rozmyšlené a když jsem se vrátil do Perugie s tím vším, sepsal jsem to, sestavil knihu v níže psané podobě a tu jsem doručil naší univerzitě.

Léta Páně 1355

Příloha 2: Traktát De alveo

Začíná pojednání pana Bartola o řečišti

Zůstává, abychom pověděli následující pořadí, dle kterého je *iurisconsultum* rozdělené, o řečišti. Nejdřív však uvádím slova, o nichž budeme hovořit, která uvádí Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.) a která jsou tato:

Pokud celá řeka přirozeně opustí řečiště a začne téci jinudy, právě dřívější řečiště případně zajistě tomu, kdo drží pozemek při břehu v takové šíři, v jaké je šíře jeho břehu, a nové řečiště nabyde téže právní povahy, jakou má samotná řeka, tzn. veřejnou dle práva národů. Pokud se řeka po nějakém čase navrátila do původního řečiště, to nové řečiště případně tomu, kdo drží půdu při břehu. Pokud nicméně nové obsadilo celý pozemek, jestliže se následně řeka navrátila k původnímu řečišti, nemůže rozumně náležet tomu, kterému patřil, protože onen pozemek, který existoval, zanikl, když pozbyl svou podobu, a když nemá žádný sousední pozemek, nelze mít na základě sousedství žádnou část řečiště, ale je těžké najít takový případ.

Je však jiné, když bude celý pozemek zaplaven. Záplava totiž nezmění druh pozemku, a tak když voda plně opadla, je téhož, komu náležela předtím.

Tato slova jsou psána v řečeném zákoně Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.). Pohovořme tedy o slovech, která věru říká zákon.

Si toto. Říká cele proto, protože pokud se již z části řečiště uvolnilo, přechází tak do vlastnictví toho, kdo drží půdu u té části řečiště, kterou řeka opouští. Nabyde se jí tím způsobem jako při náplavě, o níž jsme již hovořili výše. Náplava není pouze to, když řeka něco přináší, ale také když pozvolna ustupuje, aniž by něco přinášela. Tak uvádí glossa fragmentu Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig. a Paul. epit.),²⁵² kde se říká, že je nevhodné tehdy mluvit o náplavě, ale Azo ve své *Summē codicis* v rubrice o záplavě²⁵³ uvedl, že je to

252 Glossa *Alluvione* k Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig. a Paul. epit.): *Improprie hic ponitur alluvio. Ut supra eodem l. ergo. §. alluvio. quia paulatim & minutatim recessit.* (Tady je náplava nevhodně vysvětlována dle Dig. 41.1.30 (Pomponius lib. 34 ad Sab.), protože ustupuje pozvolna a postupně.).

253 AZO. *Summa Codicis*. lib. 7 rubrica *De alluvionibus, pascuis, & paludibus ad alium statum & usum translatis: Diximus qualiter alterius res alteri applicetur per praescriptiones, nunc videamus qualiter adiiciatur per alluviones, vel sic. Audivimus qualiter res acquirat civiliter, nunc quemadmodum naturaliter, ut alluvionem. Videndum ergo quid sit alluvio, in quid locum habeat quis effectus. Postea dicemus de paludibus, & pascuis ad alium statum translatis, id est, ad frugum fertilitatem, ... Est autem alluvio accretio, vel decretio latens. Nam ita paulatim additur, vel detrahitur, ut intelligere non possit quantum quoquo momento temporis adiiciatur vel detrahatur...* (Hovořili jsme o tom, jak se věc jiného stane někoho dalšího skrze vydržení. Nyní se podívejme, jak se nabyvá skrze náplavu nebo tak podobně. Slyšeli jsme, jak se věc nabyvá dle občanského práva, nyní se podívejme, jak způsobem dle přirozeného práva, náplavou. Hledí se tedy na to, co je náplava a kde jak působí. Dále budeme mluvit o bažině a pastvině změněné v jiný stav, tedy v úrodný. ... Náplavou tak je nevnímaný nárůst nebo úbytek. Proto

skutečně náplava, jak si také myslím s ohledem na fragment Dig. 41.1.30.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.).²⁵⁴ Nicméně když je opuštěno celé řečiště, jedná se o zvláštní přechod vlastnictví, neboť ono není ani náplavou ani ostrovem, jak říká ohledně slova „cele“ glossa.²⁵⁵

Naturali. Přirozené řečiště se říká takovému, které je obvyklé, jak uvádí fragment Dig. 43.12.1.5 (Ulpianus lib. 68 ad ed.)²⁵⁶ a k němu poznamenávám,²⁵⁷ že přirozené koryto se lépe rozpozná v zimě než v létě, jak říká fragment Dig. 43.13.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.).²⁵⁸ Řečiště, které není přirozené, se skutečně označuje za záplavu, jak to je uvedeno ke konci tohoto traktátu, nebo se mluví o přirozeném řečišti jako o tom, které je staré, k odlišení od nového, o čemž je pojednáno níže.

---

přibývá nebo ubývá pozvolna, takže nelze rozeznat, kolik je v nějakém časovém úseku přidáváno nebo ubíráno. ...).

- 254 Dig. 41.1.30.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Tribus modis insula in flumine fit, uno, cum agrum, qui alvei non fuit, amnis circumfluit, altero, cum locum, qui alvei esset, siccum relinquit et circumfluere coepit, tertio, cum paulatim colluendo locum eminentem supra alveum fecit et eum alluendo auxit. Duobus posterioribus modis privata insula fit eius, cuius ager propior fuerit, cum primum extitit. Nam et natura fluminis haec est, ut cursu suo mutato alvei causam mutet. Nec quicquam intersit, utrum de alvei dumtaxat solo mutato an de eo, quod superfusum solo et terrae sit, quaeratur, utrumque enim eiusdem generis est. Primo autem illo modo causa proprietatis non mutatur.* (Třemi způsoby vzniká ostrov v řece. Zaprvé z půdy, která nebyla řečištěm, kterou tok obtéká, jinak z místa, které bývalo řekou, které opustila a jala se obtékat, za třetí tak, že řeka pozvolným odnášením vytvořila místo vyvýšené nad řečištěm, které navýšila jeho omýváním. Ve dvou posledních případech bude soukromým ostrovem toho, jehož půda byla nejbliže, když vznikl. Jistě je přirozeností řeky, že mění tok svého proměnlivého řečiště. A nic nemění, zda se změnilo samotné řečiště nebo zda z toho, že se navýšil povrch, který ho pokrývá, protože obojí je téhož druhu. U prvního způsobu se pak vlastnictví nemění.)
- 255 Glossa *Quod si toto* k Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig. a Paul. epit.): „*Alia accessio ad superiori. Quia alveus vetus qui accedit, nec est alluvio, nec insula.*“ (Jiný přírůstek oproti předcházejícímu, protože staré řečiště, které ustoupí, není náplavou ani ostrovem.)
- 256 Dig. 43.12.1.5 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Ripa autem ita recte definitur id, quod flumen continet naturalem rigorem cursus sui tenens. Ceterum si quando vel imbris vel mari vel qua alia ratione ad tempus excrevit, ripas non mutat. Nemo denique dixit nilum, qui incremento suo aegyptum operit, ripas suas mutare vel ampliare. Nam cum ad perpetuam sui mensuram redierit, ripae alvei eius muniendae sunt. Si tamen naturaliter creverit, ut perpetuum incrementum nactus sit, vel alio flumine admixto vel qua alia ratione, dubio procul dicendum est ripas quoque eum mutasse, quemadmodum si alveo mutato alia coepit currere.* (Břeh bude nicméně správně určen podle toho, kde řeka stále přirozeně zůstává držíc svůj směr toku. Pokud se pak vlivem deště, moře nebo z jiného důvodu dočasně rozlila, břeh se nezmění. Nikdo zkrátka neuvedl o Nilu, jenž se rozlévá Egyptem, že mění nebo rozšiřuje své břehy. Když se pak řeka vrátí do své trvalé šíře, břehy jejího řečiště jsou opraveny. Pokud se však přirozeně zvedne tak, že je její průtok trvale změněn, protože se slije s jinou řekou nebo z nějakého jiného důvodu, nepochybně se říká, že její břehy jsou změněny tak moc, že změněné řečiště začne téci jinudy.)
- 257 Bartolův komentář k Dig. 43.12.1.5 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Nota quid est ripa de quo j. eode. l. pe. & fin.* (Vysvětlení, co je břeh, o tom předposlední a poslední fragment Dig. 43.13.1 (Ulpianus lib. 68 ad ed.).)
- 258 Dig. 43.13.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Is autem hoc interdicto tenetur, qui aliter fecit fluere, quam priore aestate fluxit. Et idcirco aiunt praetorem priorem aestatem comprehendisse, quia semper certior est naturalis cursus fluminum aestate potius quam hieme. Nec ad instantem aestatem, sed ad priorem interdictum hoc refertur, quia illius aestatis fluxus indubitator est. Aestas ad aequinoctium autumnale refertur. Et si forte aestate interdicetur, proxima superior aestas erit intuenda. Si vero hieme, tunc non proxima hieme aestas, sed superior erit inspicienda.* (Tento interdikt se užije též proti tomu, kdo změnil tok řeky jinak, než protékala předchozího léta. A proto říkají, aby praetor přihlížet ke stavu dřívějšího léta, protože vždy je přirozený tok řeky zřejmější v létě než v zimě. Interdikt se nevztahuje k současnému létu, ale k minulému, protože onoho léta je koryto nezpochybnitelnější. Léto je posuzováno k podzemní rovnodennosti. A pokud je případně interdikt užit v létě, zohlední se nejbližší předchozí léto. Pokud se užije v zimě, tehdy nebude rozhodováno podle nadcházejícího léta, ale bude zjišťován stav předchozího.)

Alveo. Řečiště není vlastní útrobou řeky dle Huguccia.

Relicto. Tehdy, když je řečiště úplně opuštěné, případně souseďm. Že je úplně opuštěné, se zjišťuje v zimě. Řečiště se tedy nezjišťuje skrze říční koryto v létě, když je méně vody, tudíž dle argumentu od většího k menšímu není obsazeno tolik z prostoru zabíraného řekou, takže je ho mnohem více zabráno v zimě. Co je opuštěné, se potvrzuje v zimě dle argumentu od menšího k většímu, pokud takové místo není v zimě obsazeno, ale opuštěno. Takže tím spíš bude takové místo, které skutečně už více není řekou a jelikož jí není, musí být řečiště obsazeno zabráním, opuštěné i v létě, když není obsazené, ale opuštěné v zimě. Mnohem spíše tedy bude řečiště opuštěno v létě. A že se toto posuzuje v zimě, platí, protože někdy v létě řeky také pravidelně vysychají jako dle Dig. 43.12.1pr. (Ulpianus lib. 68 ad ed.).²⁵⁹ Také opuštěným rozumím ještě takové, kdy voda v nějakém množství teče původním řečištěm, pokud je řeka již tak změněna, že se její jméno zapomnělo, takže se dle mínění okolí nyní liší. Jako dle Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 68 ad ed.),²⁶⁰ pokud voda opravdu vyvěrá, ještě se nejedná o řeku, tudíž ono místo není korytem řeky. Rovněž rozumím opuštěným řečištěm takové, není-li naděje, že by se řeka navrátila. Co však, pokud řeka opouští cestu řečištěm proto, že se voda žene na mlýn? Soukromé řečiště se nevytváří, když se jím voda vede, aby se navrátila ve své řečiště, a tak stačí, že řečištěm může téci a nemusí jím protékat podle Dig. 43.20.1.2 (Ulpianus lib.70 ad ed.).²⁶¹ Též k tomu patří situace, když voda v říčním korytu fakticky není takovým způsobem, že řeka, jejíž jméno je nejisté, po sedm let tekla a na sedm let zmizela, a tak po ní toho času skutečně není památky. Považuje se říční koryto v takové situaci za opuštěné řečiště? Po nějaký jistý čas, po který zmizela, se nepovažuje řečiště za opuštěné pro případ, že by měla řeka ve zvyku se vracet podle Dig. 41.1.5.5 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.).²⁶² To, co platí o řece, platí též pro jezero, rybník, potok a strouhu,

259 Dig. 43.12.1.2 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): 43.12.1.2 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Item fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia. perenne est, quod semper fluat, aenaos, torrens ho xeimarrous. Si tamen aliqua aestate exaruerit, quod alioquin perenne fluebat, non ideo minus perenne est.* (Některé řeky jsou také stálé, některé vysychají. Stálá je taková, která stále plyne, řeky *aenaos*, vysychající se řeky nazývá *ho xeimarros*. Pokud však některá řeka v létě vyschla jen do té míry, že stále plynula, pak není o nic méně stálou.)

260 Dig. 43.12.1.1 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Flumen a rivo magnitudine discernendum est aut existimatione circumcolentium.* (Řeka se od potoka liší mohutností nebo dle úsudku okolí.)

261 Dig. 43.20.1.2 (Ulpianus lib.70 ad ed.): *Cottidiana autem aqua non illa est, quae cottidie ducitur, sed ea, qua quis cottidie uti, si vellet. Quamquam cottidianam interdum hieme ducere non expedit, etsi possit duci.* (Běžná voda není ta, která se přivádí běžně, ale ta, kterou někdo běžně užívá, pokud chce. Však někdy v zimě není vhodné běžnou vodu přivádět, i když může být přivedena.)

262 Dig. 41.1.5.5 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.): *Pavonum et columbarum fera natura est nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et revolare solent. Nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas eant et redeant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus, quae consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est, ut eo usque nostra esse intellegantur, donec revertendi animum habeant, quod si desierint revertendi animum habere, desinant nostra esse et fiant occupantium. Intelleguntur autem desisse*

které jsou veřejného práva, jak bylo již řečeno dříve.

Alias. Krátce je psáno o příslovci určení místa, to je „jinudy“. Účelem příslovce je také určení času jako „jindy“. To znamená jiného času dle Dig. 4.8.27pr. (Ulpianus lib. 13 ad ed.),²⁶³ nebo to znamená „někdy“, a když se v jedné řeči něco vícekrát opakuje, jako dle Dig. 12.7.3 (Iulianus lib. 8 dig.),²⁶⁴ začátku Dig 45.1.54 (Iulianus lib. 22 dig.)²⁶⁵ a Dig. 7.2.1.1 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.).²⁶⁶ Účelem příslovce je také určení způsobu, jako „jiné“. To znamená jinak nebo jiným způsobem, jako dle Dig. 43.20.1.15 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)²⁶⁷. Jeho účelem vskutku je také určení příčiny a také znamená, že není jako dle Dig. 3.5.34pr.

---

revertendi animum habere tunc, cum revertendi consuetudinem deseruerint. (Přirozenost pávů a holubic je divoká a nezáleží na tom, že mají ve zvyku odlétat a přilétat zpět. A tak činí i včely, jejichž přirozenost se shledává být divokou. Též někteří mají ochočených jelenů, kteří do lesa jdou a vracejí se zpět a jejichž divokou přirozenost nikdo nepopírá. Ohledně těchto zvířat, která mají obvykle ve zvyku odcházet a navracet se, je schvalováno takové pravidlo, že jsou považována být našimi tak dlouho, dokud mají smysl se navracet, protože pokud ho přestanou mít, přestávají být našimi a stanou se okupovatelnými.).

263 Dig. 4.8.27pr. (Ulpianus lib. 13 ad ed.): *Diem proferre vel praesens vel per nuntium vel per epistulam potest*. (Odložit na jiný den může přítomný, skrze posla nebo dopisem.).

264 Dig. 12.7.3 (Iulianus lib. 8 dig.): *Qui sine causa obligantur, incerti conditione consequi possunt ut liberentur. Nec refert, omnem quis obligationem sine causa suscipiat an maiorem quam suscipere eum oportuerit, nisi quod alias conditione id agitur, ut omni obligatione liberetur, alias ut exoneretur*. (Kteří jsou bezdůvodně zavázáni, se mohou řídit nejasnou podmínkou nebo se závazku zprostit. Nezáleží ani na tom, zda ten podstupoval bezdůvodně celý závazek, či podstupoval více, než měl, aniž je někdy žalováno námitkou, kterou se osvobozuje od celého závazku, jindy se zprošťuje.).

265 Dig 45.1.54 (Iulianus lib. 22 dig.): *In stipulationibus alias species, alias genera deducuntur. Cum species stipulamur, necesse est inter dominos et inter heredes ita dividi stipulationem, ut partes corporum cuique debebuntur. Quotiens autem genera stipulamur, numero fit inter eos divisio. Veluti cum Stichum et Pamphilum quis stipulatus duos heredes aequis partibus reliquit, necesse est utrique partem dimidiam Stichi et Pamphili deberi. Si idem duos homines stipulatus fuisset, singuli homines heredibus eius deberentur*. (Při stipulaci se někdy vymezují konkrétní věci, někdy jejich druhy. Pokud se stipulují individuálně určené věci, je nutné, aby se mezi vlastníky a mezi dědici stipulací rozdělili tak, že každému náleží částí věci. Zatímco pokud stipulujeme věci určitého druhu, se rozdělí mezi ně. Tak když Sticha a Pamphila někdo stipulující zanechá dvěma dědicům s rovnými podíly, je nutné, aby náležel oběma rozděleným stranám Stichus i Paphilus. Pokud však jsou stipulováni dva lidé, jeden člověk bude náležet každému tomu dědici.).

266 Dig. 7.2.1.1 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.): *Intendum ... Sed in usu fructu hoc plus est, quia et constitutus et postea amissus nihilo minus ius ad crescendi admittit. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt et, ut Celsus et Iulianus eleganter aiunt, usus fructus cottidie constituitur et legatur, non, ut proprietatis, eo solo tempore quo vindicatur. Cum primum itaque non inveniet alter eum, qui sibi concurrat, solus utetur in totum, nec refert, coniunctim an separatim relinquatur*. (Zamýšlené...Ale při užívání je navíc to, že ustavené a později ztrácené umožňuje právo přírůstku. Tak se na tom shodli všichni autoři dle Plautia a, jak Celsus a Iulianus pěkně řekli, požívání je denně ustavováno a odkazováno, ne, jako vlastnictví, pouze tehdy, když je žalováno. Takže jakmile nenajde nikoho, kdo by mu konkuroval, cele jej sám užívá, aniž záleží, zda bylo zanecháno společně nebo samostatně.).

267 Dig. 43.20.1.15 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Illud tamen hic intellegendum est eodem modo praetorem duci aquam iussisse, quo ducta est hoc anno. Proinde neque amplioris modi, neque alia permisisse potest videri. Quare si alia aqua sit, quam quis velit ducere, quam hoc anno duxit, vel eadem, per aliam tamen regionem velit ducere, impune ei vis fiet*. (V potaz se však musí brát to, že praetor nařizuje vést vodu stejným způsobem, jako v tom roce. Nelze se tedy domnívat, že se může vést ve větším množství či jiným průtokem. Proto pokud je to jiná voda, než chtěl a než vedl toho roku, nebo též pokud ji chtěl vést jinudy, bude potrestán.).

(Scaevola lib. 1 quest.)²⁶⁸ a Dig. 47.10.1.3 (Ulpianus lib. 56 ad ed.).²⁶⁹ Účelem je dáno nadto zvláštního významu řečeného výrazu, tedy „mimo ně“, jak jasně říká Dig. 35.1.pr.–1 (Poponius lib. 3 ad Quin. Muc.).²⁷⁰

Fluere ceperit. Je to minulý konjunktiv, který znamená minulou událost, jako v Dig. 2.2.1.1 (Ulpianus lib. 3 as ed.)²⁷¹ a Dig. 45.1.112pr. (Pomponius lib. 15 ad Quint. Muc.).²⁷² Je tedy nutné, aby bylo staré řečiště opuštěno a aby řeka protékala cele jinudy, a to proto, že se běžně stává, že řečiště neopustila ani jiné neobsáhla. Ale co když se řeka skryla, aniž by tekla jinudy? Též bude platit, že pokud bylo řečiště opuštěno, bude patřit tomu, kdo

---

268 Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.): *Divortio facto negotia uxoris gessit marito. Dos non solum dotis actione, verum negotiorum gestorum servari potest. Haec ita, si in negotiis gestis maritus dum gerit facere potuit. Alias enim imputari non potest, quod a se non exegerit. Sed et posteaquam patrimonium amiseric, plena erit negotiorum gestorum actio, quamvis si dotis actione maritus conveniatur, absolvendus est. Sed hic quidam modus servandus est, ut ita querellae locus sit „quantum facere potuit, quamvis postea amiseric“, si illo tempore ei solvere potuit. Non enim e vestigio in officio deliquit, si non protinus res suas distraxit ad pecuniam redigendam. Praeterire denique aliquid temporis debebit, quo cessasse videatur. Quod si interea priusquam officium impleat, res amissa est, perinde negotiorum gestorum non tenetur, ac si numquam facere possit. Sed et si facere possit maritus, actio negotiorum gestorum inducitur, quia forte periculum est, ne facere desinat.* (Pokud manžel spravoval manželčiny záležitosti, po rozvodu může být věno vymáháno nejen věnnou žalobou, ale též z nepřikázaného jednatelství. Avšak tato z nepřikázaného jednatelství může být užita jen, dokud manžel spravuje její záležitosti. Jinak nemůže být uplatněna, protože nemůže být obviňován, když za ně nebude odpovídat. Ale poté co majetek ztratí, bude žaloba z nepřikázaného jednatelství plně uplatnitelná, pokud je však manžel žalován věnnou žalobou, je jí zproštěn. Ale tady je třeba dodržet jistý způsob, aby byl prostor pro querellu „kolik mohl učinit, ačkoli později ztratil“, pokud to mohl v oné době splnit. Nejen překračuje krok povinnosti, pokud ihned neoddělal své věci jejich zpeněžením. Konečně musí uplynout nějaký čas, který se považuje za prodlžený. Pokud předtím, než splní povinnost, je věc ztracena, stejně není dáno nepřikázané jednatelství, jako pokud nic nemohl učinit. Ale pokud manžel mohl jednat, je žaloba nepřikázaného jednatelství uplatněna, protože je silné nebezpečí, že od jednání upustí.).

269 Dig. 47.10.1.3 (Ulpianus lib. 56 ad ed.): *Item aut per semet ipsum alicui fit iniuria aut per alias personas. Per semet, cum directo ipsi cui patri familias vel matri familias fit iniuria. Per alias, cum per consequentias fit, cum fit liberis meis vel servis meis vel uxori nuruive. Spectat enim ad nos iniuria, quae in his fit, qui vel potestati nostrae vel affectui subiecti sint.* (Urážka je též způsobena buď skrze samotnou osobu nebo skrze jiné osoby. Skrze samotnou osobu, když je urážka způsobena přímo na samotném otci nebo matce rodiny. Skrze jiné, když je způsobena následkem, a to je na mém dítěti, otroku nebo manželce nebo snaše. Při naší urážce se přihlíží k tomu, zda je namířena proti těm, kteří jsou v naší moci nebo jsou podřízeni našemu zájmu.).

270 Dig. 35.1.pr.–1 (Poponius lib. 3 ad Quin. Muc.): *Legatis quae relinquuntur aut dies incertus aut condicio adscribitur aut, si nihil horum factum sit, praesentia sunt, nisi si vi ipsa condicio insit. Cum dies certus adscriptus est, quamvis dies nondum venerit, solvi tamen possunt, quia certum est ea debitu iri.* (Odkazům, které jsou opuštěny nebo je v nich uveden nejasný den nebo podmínka nebo pokud nic takového není učiněno, jsou účinné, aniž by ona podmínka byla platností zahrnuta. Když je v nich uveden nejasný den, mohou být splněny v kterýkoli den, který ještě nenadešel, protože jistý je zánik toho dluhu.

271 Dig. 2.2.1.1 (Ulpianus lib. 3 as ed.): *„Qui magistratum potestatemve habebit, si quid in aliquem novi iuris statuerit, ipse quandoque adversario postulante eodem iure uti debet. Si quis apud eum, qui magistratum potestatemque habebit, aliquid novi iuris optinuerit, quandoque postea adversario eius postulante eodem iure adversus eum decernetur.“ Scilicet ut quod ipse quis in alterius persona aequum esse credidisset, id in ipsius quoque persona valere patiatur.* (Kdo bude mít úřad nebo jinou moc, pokud někomu ustaví nové právo, musí být užito téhož práva vůči němu, když to jeho protivník žádá. Pokud před tím, než bude mít úřad či jinou moc, dosáhne nějakého nového práva, když poté jeho protivník žádá, totéž právo se vůči němu užije. To znamená, že se stejně to právo poměří vůči jiné osobě, to je jinou osobou strpěno použít stejně.).

272 Dig. 45.1.112pr. (Pomponius lib. 15 ad Quint. Muc.): *Si quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum, utrum ipse vellet. Quem elegerit, petet et is erit solus in obligatione. An autem mutare voluntatem possit et ad alterius petitionem transire, quaerentibus respiciendus erit sermo stipulationis, utrumne talis sit, „quem*

drží blízký pozemek. Též se domnívám, že pokud se v soudním řízení prokazuje, že je pozemek opuštěným řečištěm, není možné neprokázat, že řeka začala téci jiným místem. Takže žalujícímu k nabytí stačí, aby dokázal prvé. Pokud se to stane, rozumí se tím, že vzniklo opuštěné řečiště. Jestliže se vskutku stane pouze to druhé, to znamená, že začala téci jinudy, takže se může stát, že řeka zabírá a protéká dvěma místy, kterémukoli zůstává jméno řeky, jak se přihodilo u Pádu poblíž Ferrary, jak předkládá Dig. 41.2.8 (Paulus lib. 65 ad ed.)²⁷³ a tam je poznamenáno.

Prior. Právě „dřívější“ je uvedeno ve vztahu k následujícím slovům jako v Dig. 43.20.1.33 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)²⁷⁴ též pokud se řeka ztratila. Opuštěné řečiště se nestalo dřívějším řečištěm, přece však byl tento zákon na místě, jak je řečeno a je vysvětleno v Dig. 43.20.1.36 (Ulpianus lib. 70 ad ed.)²⁷⁵

Alveus. „Řečiště“ označuje takové, které již není, ale doposud bylo, jako v Dig. 41.1.55.1 (Proculus lib. 2 epistularum)²⁷⁶ a Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.)²⁷⁷ Tak ho označuje také Titiův syn před notáři a svědky, když, zemřel-li Titius, dosvědčují, že je po právu vlastníkem takových nebo jiných pozemků, které zdědil, tak, jak se uvádělo dříve, protože pozemky se budou rozkládat při břehu.

Quid sit prope ripam predia possidere. „Co je držba pozemku při břehu“ je vysvětlováno tak, jak se uvádí v předcházejících knihách. Je však potřeba dbát na to, že ty nehovoří o situaci na obou stranách řeky. Může se uplatnit to, co se uvádí v předchozí knize ohledně toho pozemku, k jehož břehu může patřit ostrov, který má řeku z obou stran, takže, pokud z jedné strany ustoupí, z jedné strany může zůstat řečiště. Avšak když je ovšem řečiště opouštěno pozvolna, nabývá se dle práva náplavy podle Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig

---

voluero“ an „quem volam“. Nam si talis fuerit „quem voluero“, cum semel elegerit, mutare voluntatem non poterit. Si vero tractum habeat sermo illius et sit talis „quem volam“, donec iudicium dictet, mutandi potestatem habebit. (Pokud je někomu stipulován Stichus nebo Pamphilus, ať chce kteréhokoli z nich. Kteréhokoli z nich si vybere, jedině ten bude zahrnut závazkem, ze kterého žaluje. Zda se však může rozmyslet a žalobou žádat druhého, je nutné zkoumat slova stipulace, která uvedl ten, který požaduje změnu, zda zněla „kterého pak budu chtít“ či „kterého budu chtít“. Pokud byla „kterého pak budu chtít“ a jednou si vybere, rozmyslet se nemůže. Pokud však uvedl ta slova, která jsou „kterého budu chtít“, má možnost se rozmyslet, dokud se vede řízení.).

273 Dig. 41.2.8 (Paulus lib. 65 ad ed.): *Quemadmodum nulla possessio adquiri nisi animo et corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est.* (Jako nelze nabýt tržbu bez animu a korpu, tak nemůže být opuštěna, aniž je v opačném jednání obojího.)

274 Dig. 43.20.1.33 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Priorem aestatem ex comparatione duarum aestatum accipi.* (Dřívějšího léta je míněno v porovnání mezi dvěma léty.)

275 Dig. 43.20.1.36 (Ulpianus lib. 70 ad ed.): *Qui hac aestate duxit, non superiore, utile interdictum habet.* (Kdo vedl toho léta, ne dříve, má podobný interdict.)

276 Dig. 41.1.55.1 (Proculus lib. 2 epistularum): *... Intellego, ut et cum ex altera parte insulae alveus fluminis exaruerit, desisse insulam esse, sed quo facilius res intellegetur, agrum, qui insula fuerat, insulam appellant.* (...Myslím, že když říční koryto z druhé strany ostrova vyschne, pozemek přestal být ostrovem, ale ke zjednodušení situace ať se rozumí pod názvem ostrov pozemek, který byl ostrovem.)

277 Dig. 3.5.34pr. (Scaevola lib. 1 quest.): Viz pozn. pod čarou č. 17.

a Paul. epit.),²⁷⁸ jak jsem již uvedl. Pokud vskutku řeka opustí koryto naráz, nabývá se opuštěné řečiště. Dle tohoto ustanovení se rozdělí tehdy, jestliže je tedy celé řečiště z jedné strany opuštěno, mezi ty, kteří z jedné strany drží pozemky, jenž se rozkládají při břehu, podle jejich rozlohy, jak se v dané chvíli nachází. To zjišťujeme stejným způsobem, kterým to dokazuje u náplavy. Pokud je vskutku řečiště opuštěno tak, že jsou pozemky z obou stran, tehdy proběhne dělení mezi těmi, kteří je drží z různých stran, právem sousedství a blízkosti. To se provádí středem, jako bylo řečeno ohledně ostrova a tam je zkoumáno, kdy někdo nemůže získat pozemek z práva sousedství a tak podobně. Mezi těmi, kteří drží pozemky z obou stran, bude řečiště rozdělené podle rozlohy, jak je řečeno v případě náplavy. Tímto způsobem se však liší rozdělení po právu, protože tamto bylo právem náplavy, zatímco toto je právem opuštěného řečiště.

Pro modo predii cuiusque latitudinis, que latitudo prope ripam sit. Tato slova ohledně rozlohy znamenají vlastní šíři a jsou vyložena v předcházejících knihách.

Novus. „Nové řečiště“ se říká k odlišení od starého. Označuje se tak, jestliže zůstává na místě po mnoho let, až dokud řeka nepřejde do jiného nového řečiště, jako v Dig. 33.2.8 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. prov.)²⁷⁹ a v tom, co poznamenává Dig. 12.1.3 (Pomponius lib. 27

---

278 Dig. 41.1.38 (Alfenus Varus lib. 4 dig a Paul. epit.): *Attius fundum habebat secundum viam publicam. Ultra viam flumen erat et ager Lucii Titii: fluit flumen paulatim primum omnium agrum, qui inter viam et flumen esset, ambedit et viam sustulit, postea rursus minutatim recessit et alluvione in antiquum locum rediit. Respondit, cum flumen agrum et viam publicam sustulisset, eum agrum eius factum esse, qui trans flumen fundum habuisset: postea cum paulatim retro redisset, ademisse ei, cuius factus esset, et addidisse ei, cuius trans viam esset, quoniam eius fundus proximus flumini esset. Id autem, quod publicum fuisset, nemini accessisset. Nec tamen impedimento viam esse ait, quo minus ager, qui trans viam alluvione relictus est, attii fieret: nam ipsa quoque via fundi esset.* (Attius měl pozemek vedle veřejné cesty. Za cestou byla řeka a pozemek Lucia Titia. Řeka tekla postupně celým prvním pozemkem, který byl mezi cestou a řekou, pohlcoval a zabral cestu, poté pozvolna ustoupil zpět a vrátil se náplavou na původní místo. Odpověděl, že když řeka překryla pozemek a veřejnou cestu, ten pozemek bude toho, kdo míval pozemek za řekou. Později, když se pozvolna vrátila zpět, navrátí se tomu, komu patřil, a přidá se tomu, jehož byl za cestou, protože jeho pozemek byl nejbližší řece. Ten však, který byl veřejným, nikomu nepřibude. Ani však neřekl, že by cesta byla překážkou pro pozemek, který přes cestu je opuštěn náplavou, aby se stal Attiův. Tak právě sama cesta byla pozemku.)

279 Dig. 33.2.8 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. prov.): *Si usus fructus municipibus legatus erit, quaeritur, quousque in eo usu fructu tuendi sint: nam si quis eos perpetuo tuetur, nulla utilitas erit nudaе proprietatis semper abscedente usu fructu. Unde centum annos observandos esse constat, qui finis vitae longissimus esset.* (Pokud bude municipiím odkázáno poživací právo, je otázkou, jak dlouho jsou k tomu poživacímu právu oprávněna. Tak pokud někdo je oprávněn na vždy, nebude mít vlastník z holého vlastnictví žádný užitek, pokud bude poživací právo vždy odděleno. Takže se uvádí, že trvá po sto let, které jsou délkou nejdelšího života.)

ad Sab.).²⁸⁰ Jinak se také nový říká ve významu, že trvají zároveň, jako v Cod. 3.1.14pr.²⁸¹ a Dig. 25.4.1pr. (Ulpianus lib. 24 ad ed.).²⁸² Též se toto slovo užívá i v jiných významech, o nichž hovořil Dig. 39.1.23 (Iavolenus lib. 7 epist.).²⁸³

Eius incipit iuris esse. V tomto textu se slovo „začíná“ užívá ve významu vícera právních znalců. Též slovo „přestává“ se užívá různě, jak se hned níže uvádí, kdy něco přestalo být atd. Mezi Dialektiky jsem viděl různou náplň významu těchto slov, u níž však byl její smysl rozvrácen, byla-li zredukována naším právním smyslem. Vysvětlujeme proto, co ona slova znamenají, podle právního učení. K tomu je třeba vědět, že tato slova spatřujeme spojená někdy se skutečností, která má děj nebo určitou posloupnost, někdy jsou spojená s časem, někdy s místem, někdy s podstatnými náležitostmi nějaké věci a někdy s něčí mocí.

Nejprve se podívejme na situace, kdy se pojí se skutečností, a tehdy existují tři způsoby, jak je vykládat. První z nich je široký a nevhodný, kdy se říká, že začíná, když se připravuje k tomu, aby začala, jako v případě uvedeném v Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.),²⁸⁴ kde někdo veřejně vynaložil nástroje nebo náklady na něco. Jinak však nejsou takové

280 Dig. 12.1.3 (Pomponius lib. 27 ad Sab.): *Cum quid mutuum dederimus, etsi non cavimus, ut aequae bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriorem rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum pro vetere: nam in contrahendo quod agitur pro cauto habendum est, id autem agi intellegitur, ut eiusdem generis et eadem bonitate solvatur, qua datum sit.* (Pokud dáme někomu zápůjčku, přestože jsme ji neposkytli k tomu, aby nám byl vrácen stejný majetek, není dovoleno dlužníkovi vrátit horší věc téhož druhu, jako nové víno za staré. Takže je-li žalováno ze smlouvy, pro záruku platí, že se též miní žalovat to, aby bylo plněno téhož druhu a téže kvality, která je dána.)

281 Cod. 3.1.14pr. (Justinianus): *Rem non novam neque insolitam adgredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam, cum vero contempta sit, non leve detrimentum causis inferentem. Cui enim non est cognitum antiquos iudices non aliter iudiciale calculum accipere, nisi prius sacramentum praestitissent omnimodo sese cum veritate et legum observatione iudicium esse disposituros.* (Neřídíme se ani novou, ani nezvyklou skutečností, ale dohodou starých legislativců, která je skutečně promyšlena, nikoli přínosem lehké odchylky případů. Kdo nezná staré soudce, kteří nemohli řešit soudní spor, aniž by nejprve složili přísahu, že budou za všech okolností rozhodovat podle pravdy a v souladu se zákony?)

282 Dig. 25.4.1pr. (Ulpianus lib. 24 ad ed.): *Temporibus divorum fratrum cum hoc incidisset, ut maritus quidem praegnatam mulierem diceret, uxor negaret, consulti Valerio Prisciano praetori urbano rescripserunt in haec verba: „Novam rem desiderare Rutilius Severus videtur, ut uxori, quae ab eo diverterat et se non esse praegnatam profiteatur, custodem apponat, et ideo nemo mirabitur, si nos quoque novum consilium et remedium suggeramus. ...* (Za časů božských bratrů se stalo to, že manžel označil manželku za těhotnou, což žena popřela. Bylo odpovězeno právní radou Valeriu Priscianu, městskému praetorovi, těmito slovy: „Zdá se, že Rutilius Severus žádá o něco nového, když ženě, která se s ním rozvedla a která tvrdí, že není těhotná, chce ustavit opatrovníka, a tak není překvapující, pokud mu dáme novou radu a prostředek...“)

283 Dig. 39.1.23 (Iavolenus lib. 7 epist.): *Is, cui opus novum nuntiatum erat, vendidit praedium: emptor aedificavit: emptorem an venditorem teneri putas, quod adversus edictum factum sit? Respondit: cum operis novi nuntiatio facta est, si quid aedificatum est, emptor, id est dominus praediorum tenetur, quia nuntiatio operis non personae fit et is demum obligatus est, qui eum locum possidet, in quem opus novum nuntiatum est.* (Ten, komu byl dán zákaz stavby, prodá pozemek. Kupec ji postaví. Míniš, aby byl považován kupec či prodejce za toho, kdo postupoval proti ediktu? Odpovídá: pokud je dán zákaz stavby, když něco je vystavěno, kupec, to je vlastník pozemku, je tak považován, protože zákaz stavby není osobní a ten tedy je zavázán, kdo drží to místo, v kterém je zákaz stavby.)

284 Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.): *Coepisse sic accipimus, si fundamenta iecit vel locum purgavit. Sed et si locus illi petenti destinatus est, magis est, ut coepisse videatur. Item si apparatus sive impensam in publico posuit.* (Chápeme tak, že začíná, pokud základy položí nebo místo vyčistí. Ale pokud je k tomu ono místo určeno na základě žádosti, spíše se hledí jako na začátek právě na ni. Též pokud dá

přípravy označovány jako začátek něčeho, jako v Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.)²⁸⁵ a Dig. 3.3.15pr. (Ulpianus lib. 8 ad ed.)²⁸⁶ Druhého způsobu se užívá právě tehdy, když se začíná to, co má být vykonáno, konat, jako dle zákona „pokud udělá základy“ a podobně, tak i dle jiných příkladů uvedených ve zmíněném fragmentu Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.),²⁸⁷ Dig. 39.1.5.2 (Ulpianus lib. 52 ad ed.)²⁸⁸ a Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.).²⁸⁹ A právě dle tohoto způsobu říkáme, že soudní řízení začíná litiskontestací, protože tehdy začíná projednávání toho, co tvoří podstatu sporu.

Třetím způsobem výkladu oněch slov se označuje za začínající to, co začíná nejen pouhým jedním úkonem, ale mnohými až s mnohými dalšími, které se blíže vztahují k tomu počátečnímu. Slovo „začíná“ se tak neváže při stavbě domu k prvnímu kameni, který je položen, ale k těm mnohým dalším, které jsou později přidány, aby byly s prvním. Jako v Dig. 39.1.21.3 (Ulpianus lib. 80 ad ed.)²⁹⁰ též se říká, že práva z křivého obvinění, jež se dosvědčují až po litiskontestaci a která vznikají právě až po ní, byla na počátku sporu jako v Cod. 2.58.1.8a.²⁹¹ Totéž platí o slově „končí.“ Prve říkáme „končit“, když něco směřuje k tomu, aby skončilo jako v Dig. 27.1.11 (Paulus lib. 1 de excu. tutor.)²⁹² a Dig. 39.2.18.11

---

na to veřejné místo přístroje nebo na ně vydá náklady.)

285 Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.): *Si pecuniam ideo acceperis, ut capuam eas, deinde parato tibi ad proficiscendum condicio temporis vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficisceris, an condici possit, videndum: et cum per te non steterit, potest dici repetitionem cessare. Sed cum liceat paenitere ei qui dedit, procul dubio repetetur id quod datum est, nisi forte tua intersit non accepisse te ob hanc causam pecuniam.* (Proto pokud přijmeš peníze, abys šel do Kapue, a poté, když jsi uchystán na cestu, ti počasi nebo zdravotní překážky neumožní ji uskutečnit, je k uvážení, zda mohou být žádány zpět. A pokud ses nezastavil sám, lze říci, že vrácení peněz nepřisluší. Ale protože je možné, aby tě ten, kdo poskytl peníze, zastavil, nejsou pochybnosti, že se v takovém případě vrací to, co je dáno, pokud naopak nebylo důvodem pro poskytnutí peněz to, aby ti byly k prospěchu.)

286 Dig. 3.3.15pr. (Ulpianus lib. 8 ad ed.): *Si defunctus sit dominus ante litem contestatam, iudicatum solvi stipulatione pro suo procuratore data, procurator compellendus est ad iudicium accipiendum: ita tamen si hoc dominus sciente procuratore et non contradicente fecit. Quod si aliter actum est, inscium quidem procuratorem teneri satis incivile est, committitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula.* (Pokud vlastník zemře před liteskontestací, je mu stipulací určen zástupce, aby bylo soudní řízení rozhodnuto. Zástupce je osloven, aby se ujal soudního řízení, ten, koho vlastník znal a neprotivil se mu. Protože bylo-li by jednáno tak, že b zástupce byl neznalý sporu, bylo by to v rozporu s občanským právem. Je to též umožněno ohledně nehájené věci dle podmínek stipulace.)

287 Dig. 50.12.1.3 (Ulpianus lib. 1 de off. cur. rei pub.). Výše uvedený v poznámce č. 32.

288 Dig. 39.1.5.2 (Ulpianus lib. 52 ad ed.): *Nuntiationem autem in re praesenti faciendam meminisse oportebit, id est eo loci, ubi opus fiat, sive quis aedificet sive inchoet aedificare.* (Na činěné prohlášení se bude muset pamatovat také v současné věci, to znamená ohledně toho, kdo staví nebo začíná stavět na tom místě, kde se dílo tvoří.)

289 Dig. 12.4.5pr. (Ulpianus lib. 2 disp.): viz pozn. pod čarou č. 33.

290 Dig. 39.1.21.3 (Ulpianus lib. 80 ad ed.): *Opus autem factum accipimus non, si unum vel alterum cementum fuit impositum, sed si proponatur instar quoddam operis et quasi facies quaedam facta operis.* (Dílo však nepovažujeme za hotové, pokud bude položen jen jeden nebo nějaký další kámen, ale jestliže se jeví jako určitě dílo a vypadá jako uskutečněné.)

291 Cod. 2.58.1.8a (Justinianus): *Antiqua itaque calumnia quiescente et eius ambagibus constitutio nostra dilucida et compendiosa in terris clareat omnibus et sit maximum dirimendarum causarum remedium.* (A též staré setrvávající obvinění a jeho nejednoznačnosti ať naše jasná a souhrnná konstituce všem v zemi vyjasní a je plnou nápravou způsobeného.)

292 Dig. 27.1.11 (Paulus lib. 1 de excu. tutor.): *Et non tantum ne incipiant, sed et a coepta excusari debent.* (A

(Paulus lib. 48 ad ed.).²⁹³ Též se užívá slova „končit“ v přípravě věci, která není úplně skončena, ale začíná se končit, jako v Dig. 7.1.12 (Ulpianus 17 lib. as Sab.)²⁹⁴ a Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plaut.).²⁹⁵

Zadruhé jsem uvedl, že tato slova se někdy významově pojí s časem. Pokud je jich tak užito, mají například v souvislosti s počítáním dne tři významy. Říkáme o něm, že začíná ránem a končí čili přestává být, večer jako v Dig. 2.12.8 (Paulus lib. 13 ad Sab.)²⁹⁶ a k tomu mnou poznamenané a v Novell. 82.3.²⁹⁷ Zrána se rozumí před rozbřeskem, když se začíná

---

ne tak pozdě, aby začali, ale museli být omluveni od přijetí.).

293 Dig. 39.2.18.11 (Paulus lib. 48 ad ed.): *Stipulatione damni infecti interposita Sabini sententia vera est existimantis, ut, si, dum aedificatur intra diem stipulationi comprehensum, supra parietem meum domus deciderit eumque vitiaverit, licet post diem stipulationis paries decidat, possim agere, quia damnum iam tunc acceperim, cum paries vitiosus factus sit. Nec quicquam obstare, quo minus etiam antequam decidat agi possit: et, si ita concussus sit paries, ut nulla ratione recipi possit ideoque deponendus est, non minoris litem aestimandam, quam si decidisset.* (Sabinem uváděné tvrzení ohledně stipulace ze způsobené škody je vskutku správné, takže pokud zatímco stavím v době určené ve stipulaci spadne sousední dům na zeď mého a poničí ji, mohu žalovat, stejně tak i když zeď spadne po době stipulací určené, protože jsem škodu připouštěl tehdy, když byla zeď nebezpečná. Ani nic nebrání dokonce tomu, abych mohl žalovat předtím, než spadne. A pokud je zeď tak poničená, že nemůže být nijak opravena, takže musí být stržena, vyčíslená hodnota nemůže být nižší, než kdyby spadla.)

294 Dig. 7.1.12.5 (Ulpianus 17 lib. as Sab.): *Iulianus ... Verum est enim conditionem competere proprietario. Cum autem in pendenti est dominium (ut ipse Iulianus ait in fetu qui summittitur et in eo quod servus fructuarius per traditionem accepit nondum quidem pretio soluto, sed tamen ab eo satisfacto), dicendum est conditionem pendere magisque in pendenti esse dominium.* (Julianus ... Vlastník je vskutku oprávněn k námitce. Když vlastnictví trvá (jak sám Julianus řekl ohledně narozeného zvířete, který je přidán ke stádu namísto zemřelých, a ohledně otroka, který je předmětem požívacího práva, který něco, za co ještě nebyla zaplacená cena, ale byla dána záruka), říká se, že trvající podmínka je významnější než vlastnictví, ke kterému se váže.)

295 Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plaut.): *Domum emi, cum eam et ego et venditor combustam ignoraremus. Nerva Sabinus Cassius nihil venisse, quamvis area maneat, pecuniamque solutam condici posse aiunt. Sed si pars domus maneret, Neratius ait hac quaestione multum interesse, quanta pars domus incendio consumpta permaneat, ut, si quidem amplior domus pars exusta est, non compellatur emptor perficere emptionem, sed etiam quod forte solutum ab eo est repetet: sin vero vel dimidia pars vel minor quam dimidia exusta fuerit, tunc coartandus est emptor venditionem adimplere aestimatione viri boni arbitrato habita, ut, quod ex pretio propter incendium decrescere fuerit inventum, ab huius praestatione liberetur.* (Koupil jsem dům, aniž bychom já či prodejce věděli, že shořel. Nerva, Sabinus a Cassius řekli, že se smlouva neuzavřela, přestože pozemek zůstal, a zaplacené peníze lze získat žalobou z bezdůvodného obohacení. Ale pokud část domu přetrvala, Neratius řekl, že je pro tuto otázku významné, jak velká část odolala pohlcení požárem, takže pokud je větší část domu spálena, kupec nejen není nucen být z koupě vázán, ale též mu budou zaplaceny s tím spojené možné výdaje. Pokud je však spálena polovina či méně než polovina, pak musí být kupec z koupě zavázán a spolu s prodejcem musí nechat provést ohodnocení dobrým člověkem, dle kterého se z ceny odečte částka, o níž bude závazku zproštěn.)

296 Dig. 2.12.8 (Paulus lib. 13 ad Sab.): *More Romano dies a media nocte incipit et sequentis noctis media parte finitur. Itaque quidquid in his viginti quattuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus et luce media, actum est, perinde est, quasi quavis hora lucis actum esset.* (Dle římského zvyku den začíná uprostřed noci a uprostřed následující noci končí. A tak cokoli je učiněno v těch čtyřadvaceti hodinách, to znamená ve dvou polovinách noci a za bílého dne uprostřed, se považuje za učiněné jako kdykoli za denního světla.)

297 Novell. 82.3: *Sedebunt autem hi pedanei continue in regia basilica in quibus et nunc domunculis iudicant, matutino mox et meridie et vespere audientes causas, non solum quae post legem movendae sunt apud eos, sed etiam alias quaecumque apud alios quidem non secundum antiquum motae schema, nunc autem a nobis ad eos mutari praeceptae sunt.* (Ti soudci budou tedy sedět nepřetržitě v královské basilice, v jejíž síni budou nyní soudit naslouchající případům brzy ráno, v poledne a večer, a to nejenom těm, které jsou před nimi po účinnosti zákona, ale též jakékoli jiné, nejen podle starého způsobu řízení, a které jsou od nás

rozednívat, jako v Dig. 28.2.25pr. (Paulus lib. 12 resp.),²⁹⁸ protože říkáme, že začíná den. V tu chvíli však den ještě není, ale za okamžik bude. Tento výrok však není vhodný. Dle druhého způsobu se říká, že ráno začíná v tu chvíli, když vychází slunce. Tehdy se správně uvádí, že začíná den, když je slunce nad zemí a je den, jako v Dig. 50.16.124 (Proculus lib. 2 epist.).²⁹⁹ Třetí způsob, dle kterého říkáme, že začíná den, hovoří pro dobu po východu slunce, ale uvádíme, že tento způsob není správný, přesto je nutné ho znát, protože je vlastní svědkům a mnohým lidem. Týmž způsobem se rozumí, že den končí, když je skoro po západu slunce, když skutečně zapadá a když je nějakou chvíli po západu, podle výše uvedeného, jak jsem řekl dle Dig. 48.19.16.5 (Claudius Saturninus lib. 1 de poen. pag.).³⁰⁰ Tyto tři významy „začíná“ a „končí“ se stejně uplatní pro rok, ale o něco se liší, neboť v době předtím, než začal, a v samotném začátku platí pro den i měsíc totéž, ale poté, co začne, následuje různá doba trvání. Vždyť rok a měsíc jsou delšími časovými úseky. Delší dobu trvá ten časový úsek, o němž říkáme, že řádně začíná po jednom dni a že možná začíná na mnoho měsíců nebo let dle Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.)³⁰¹ a co se k němu uvedl a dále uvádím ke slovu „končí.“ Obdobně platí pro slovo „končí“, neboť se jedná o prvý časový úsek, kterým začíná končit. Když se říká, že končí, bude to za delší dobu za rok, než za den. Někdy doba končí uplynutím celého posledního dne jako v Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.).³⁰² O roce a

vám určeny k posouzení.).

- 298 Dig. 28.2.25pr. (Paulus lib. 12 resp.): *Lucius Titius cum suprema sua ordinaret in civitate et haberet neptem ex filia praegnatem rure agentem, scripsit id quod in utero haberet ex parte heredem: quaero, cum ipsa die, qua Titius ordinaret testamentum in civitate hora diei sexta, eodem die albescente caelo rure sit enixa Maevia masculum, an institutio heredis valeat, cum, quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit verba quidem testamenti ad eum pronepotem directa videri, qui post testamentum factum nasceretur: sed si, ut proponitur, eadem die qua testamentum factum est neptis testatoris antequam testamentum scriberetur enixa esset, licet ignorante testatore, tamen institutionem iure factum videri recte responderi.* (Lucius Titius, když ze své moci napsal závěť ve městě, přičemž měl na enkově těhotnou vnučku od své dcery, a v ní uvedl, že ten, kterého má ve svém bříše, má být z části jeho dědicem. Ptám se, když v ten den, kdy Titius pořídil závěť ve městě za šesté hodiny ranní, téhož dne za rozednění porodila Maevia mužského potomka, zda pořízení pro případ smrti platí, když v tu chvíli, kdy napsal závěť, už bylo dítě narozeno. Paulus odpověděl, že se hledí na slova závěti, které se na to právnoučce přímo vztahují, jako by se narodil po pořízení závěti. Je odpovězeno, že ale pokud, jak bylo předloženo, toho dne, co je závěť pořízena vnučka porodila předtím, než byla závěť pořízena, i kdyby to zůstavitel ignoroval, tak je považováno pořízení pro případ smrti za souladné s právem.).
- 299 Dig. 50.16.124 (Proculus lib. 2 epist.): *Haec verba „ille aut ille“ non solum disiunctiva, sed etiam subdisiunctivae orationis sunt. Disiunctivum est, veluti cum dicimus „aut dies aut nox est“, quorum posito altero necesse est tolli alterum, item sublato altero poni alterum. ...* (Ta slova „ono nebo ono“ jsou nejen disjunktivní, ale též subdisjunktivního významu. Disjunktivní je, když říkáme „buď je den, nebo noc“, přičemž uvedením jednoho je nutné vyloučit druhé. ...).
- 300 Dig. 48.19.16.5 (Claudius Saturninus lib. 1 de poen. pag.): *Tempus discernit emansorem a fugitivo et effractorem vel furem diurnum a nocturno.* (Doba odlišuje dočasně nepřítomného od uprchlého a lupiče či zloděje denního od nočního.).
- 301 Dig. 47.2.3 (Ulpianus lib. 41 ad Sab.): *Fur est manifestus, quem Graeci ep' autofwrrw appellant, hoc est eum, qui deprehenditur cum furto...* (Lupič je zjevný, kterého Řekové nazývají ep' autofwrrw, to je ten, který je chycen s kradenou věcí...).
- 302 Dig. 28.1.5 (Ulpianus lib. 6 ad Sab.): *A qua aetate testamentum vel masculi vel feminae facere possunt, videamus. Verius est in masculis quidem qu quartum decimum annum spectandum, in feminis vero duodecimum completum. Utrum autem excessisse debeat quis quartum decimum annum, ut testamentum*

o dni platí totéž co v druhém významu slova „začíná“. Stejně tak se rok shoduje s rokem v prvním významu „začíná“ a neshoduje ve třetím, ale ve slově „končí“ se neshoduje v prvním a souzní ve dvou zbylých.

Zatřetí jsem uvedl, že uvedená slova jsou někdy významově spojována s místem a tehdy má slovo „začíná“ následujících dvou významů. První patří takovému místu, kde něco začíná, jako když na začátku nějaké knihy stojí nadpis, který říká: začíná kniha první nebo druhá. Druhý význam se váže k tomu, pokud říkáme „začíná“, když od nějakého místa něco začíná napříč nějakým prostorem, jako je řečeno výše. O tom, co nějaká oblast obsahuje a zahrnuje, dle obecného zvyku řádně říkáme, že území onoho státu začíná takovým hradem nebo usedlostí, od které zabírá rozlehlý prostor, a že taková provincie začíná takovým státem. O tom, co předchází místo, kterým začíná, se skutečně slovo „začíná“ neužívá. O slově „končí“ říkám, že se užívá dvěma způsoby opačně k předchozímu, neboť říkáme, že nějaké území končí dříve, než je dosaženo toho posledního místa, kterým končí. Též o onom místě, kterým končí, se dále neužívá slovo „končí“ v přítomnosti, ale „končí“ v minulosti. Toto se samo o sobě zdá dostatečné.

Začtvrté jsem uvedl, že se tato slova někdy významově pojí s podstatnou náležitostí nějaké věci, anebo když jsou její podstatou nebo vlastností. Něco skutečně „začíná“ být věcí, když se svým dokončením přijímá svou podobu jako v Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.).³⁰³ Věc naopak přestává být sama sebou tím okamžikem, kterým ztrácí svou podobu., Kdy ale ztratila svou opouštěnou podobu, se nezdá být jednoznačné, jak stojí zde v textu, když říkáme, že věc začíná být právem toho, kterého je řeka. Její charakteristika se zakládá a

facere possit, an sufficit complesse? Propone aliquem kalendis ianuariis natum testamentum ipso natali suo fecisse quarto decimo anno. An valeat testamentum? Dico valere. Plus arbitrator, etiamsi pridie kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Iam enim complesse videtur annum quartum decimum, ut Marciano videtur. (Podívejme se, od kterého věku mohou muži či ženy pořídit závěť. Skutečnější je ohledně mužů 14 zaznamenaných let, ohledně žen 12. Zdali tedy musí 14 let překročit, aby mohl pořídit testament, nebo stačí jejich dovršení? Představ si, že někdo, kdo se narodil na lednové kalendy, pořídl závěť ve svých 14 letech. Je závěť platná? Říkám, že platná je. Domnívám se dokonce, že pokud by závěť pořídl předchozího dne v šest večer, bude platná. Jako bylo považováno Marcianem, tak tedy je považováno za dovršených 14 let.).

303 Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.): *Quaedam legata divisionem non recipiunt, ut ecce legatum viae itineris actusve. Ad nullum enim ea res pro parte potest pertinere. Sed et si opus municipibus heres facere iussus est, individuum videtur legatum. Neque enim ullum balineum aut ullum theatrum aut stadium fecisse intellegitur, qui ei propriam formam, quae ex consummatione contingit, non dedit. Quorum omnium legatorum nomine, etsi plures heredes sint, singuli in solidum tenentur. Haec itaque legata, quae dividualitatem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. Sed potest heredi hoc remedio succurri, ut aestimatione facta legati denuntiet legatario, ut partem aestimationis inferat, si non inferat, utatur adversus eum exceptione doli mali.* (Některé odkazy nesnesou rozdělení, jako odkaz cesty, stezky či průhonu. Takový věc nemůže nikomu náležet z části. Takže pokud je dědic zavázán vystavět dílo pro municipium, odkaz je považován za nedílný. Nerozumí se věru zhotovením ani nějakých lázní, divadla nebo stadionu, pokud neobdrželi tu svoji podobu, které dosáhne dokončením V případě všech těchto druhů odkazů, jeli více dědiců, je držen celek nerozdílně. Tyto odkazy, které nesnesou rozdělení, náleží cele odkazovníku. Ale tento prostředek může dědici pomoci, když odkazovník oznámí skutečnou hodnotu odkazu a část její hodnoty vydá. Pokud ji nevydá, užije se proti němu námitka z podvodu.).

ztrácí takovým způsobem, že kdykoliv něco v nějakém okamžiku vzniká, něco zaniká, jako v Cod. 6.29.5 (Diokletianus),³⁰⁴ Dig. 46.2.14 (Ulpianus lib. 7 disput.),³⁰⁵ Dig. 46.3.16 (Pomponius lib. 15 ad Sab.)³⁰⁶ a ve výše k tomu uvedeném. Říkat ale, že něco začíná a končí takovým způsobem, je popravdě nesprávné, a to z následujícího důvodu. Kdykoli se totiž říká, že něco je nebo trvá, jedná se o skutečnost, která má následky, takže nelze tvrdit, že něco končí, jestliže nekončí to, co již bylo, jako v Dig. 35.1.96pr. (Paulus lib. 1 ad Nerat.).³⁰⁷ Nevhodný případ uvádí Dig. 7.9.3.1 (Ulpianus lib. 79 as ed.).³⁰⁸

Za páté jsem řekl, že slova „začíná“ a „končí“ se někdy významově pojí se schopností, jako když někdo začíná nebo přestává moci něco vykonat. Tehdy mají řečená slova jediný význam. Říkáme, že někdo začíná být něčeho schopen, když se sejde vše, co je potřebné k tomu, aby to mohl vykonat, jako v Dig. 44.3.1 (Ulpianus 74 as ed.)³⁰⁹ a Dig. 50.16.125

304 Cod. 6.29.5 (Diokletianus): *Uxoris abortu testamentum mariti non solvi, postumo vero praeterito, quamvis natus ilico decesserit, non restitui ruptum iuris evidentissimi est.* (Manželčím potratem není manželova závěť zrušena, ale smrtí pohrobka, přestože zemřel ihned po narození, se zrušení nezhojí, jak je dle práva nade vše jasné.)

305 Dig. 46.2.14 (Ulpianus lib. 7 disput.): *Quotiens quod pure debetur, novandi causa sub condicione promittitur, non statim fit novatio, sed tunc demum, cum condicio extiterit. Et ideo si forte Stichus fuerit in obligatione et pendente condicione decesserit, nec novatio continget, quia non subest res eo tempore, quo condicio impletur. Unde Marcellus et si post moram Stichus in condicionalem obligationem deductus sit, purgari moram nec in sequentem deduci obligationem putat.* (Kdykoli, když je jednoduše dluženo, z důvodu novace je slíbeno pod podmínkou, není novace okamžitá, ale až tehdy, když bude podmínka splněna. A též, pokud náhodou Stichus bude předmětem závazku a zemře v průběhu běžící podmínky, ani novace nenastane, protože věc nebude v tu chvíli, ve kterou se naplní podmínka, existovat. Podle Marcella, pokud Stichus, který byl předmětem podmíněného závazku, zemřel v době prodlení, je prodlení omluveno, aniž by následně zemřelý byl součástí závazku.)

306 Dig. 46.3.16 (Pomponius lib. 15 ad Sab.): *Sub condicione debitori si acceptum feratur, postea condicione existente intellegitur iam olim liberatus. Et hoc etiam si solutio re fiat, accidere Aristo dicebat. Scripsit enim, si quis, qui sub condicione pecuniam promisit, dedit eam ea condicione, ut, si condicio exstitisset, in solutum cederet, existente condicione liberari eum nec obstare, quod ante eius pecunia facta est.* (Pokud je uznání dlužníka učiněno pod podmínkou, později trvající podmínka se považuje za již dříve splněnou. A to se uplatní, i když se jedná o splnění závazků, jejichž předmětem jsou věci, jak řekl Aristo. Napsal také, že pokud někdo, kdo slíbil pod podmínkou peníze, a následně byla daná podmínka již splněna, tyto peníze poslouží ke splnění a podmínka, která se naplnila, bude naplněna. A to není překážka tomu, aby na něj předtím přešlo vlastnictví peněz.)

307 Dig. 35.1.96pr. (Paulus lib. 1 ad Nerat.): *Titio usus fructus servi legatus est et, si ad eum pertinere desisset, libertas servo data est. Titius vivo testatore decessit. Libertas non valet, quia condicio nec initium accepit. Paulus. Ergo et si viveret Titius et capere non potest, idem dicendum est. Desisse enim non videtur, quod nec incipit.* (Titiovi je odkázáno poživací právo k otrokovi. Pokud by mu přestal patřit, je otrokovi dána svoboda. Titius skonal za života zůstavitele. Osvobození neplatí, protože podmínka se ani nezačala plnit. To uvedl Paulus. Takže pokud by Titius žil a nemohl se ho ujmout, platí totéž. K tomu, že přestane patřit, se nepřihlíží, neboť mu ani patřit nezačal.)

308 Dig. 7.9.3.1 (Ulpianus lib. 79 as ed.): *Desinere pertinere usum fructum accipiemus etiam si nec coeperit pertinere, quamvis legatus sit, et committetur nihilo minus stipulatio, quasi desinat pertinere quod nec coepit.* (Zánikem poživacího práva jsme též minili, pokud ani nikomu náležet nezačalo, přestože bylo odkázáno, a nebude provedeno nic než stipulace, jako kdyby zaniklo, když se ho neujal.)

309 Dig. 44.3.1 (Ulpianus 74 as ed.): *Quia tractatus de utilibus diebus frequens est, videamus, quid sit experiundi potestatem habere. Et quidem in primis exigendum est, ut sit facultas agendi. Neque sufficit reo experiundi secum facere potestatem, vel habere eum qui se idonee defendat, nisi actor quoque nulla idonea causa impediatur experiiri. Proinde sive apud hostes sit sive rei publicae causa absit sive in vinculis sit aut si tempestate in loco aliquo vel in regione detineatur, ut neque experiiri neque mandare possit, experiundi potestatem non habet. Plane is, qui valetudine impeditur, ut mandare possit, in ea causa est, ut experiundi*

(Proculus lib 5 epist.),³¹⁰ a přestává být schopným, když jeho končí veškerá naděje pro uplatnění jeho schopnosti. Někdy to je s posledním duchem života a někdy od nějaké dřívější chvíle, jako v Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.)³¹¹ a Dig. 28.5.4.2 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.)³¹² a jak jsem o tom jasně k Dig. 28.7.28 (Papinianus lib. 13 quaest.).³¹³ Předkládané skutečnosti ohledně slov „začíná“ a „končí“ jsou uvedeny v přítomném čase, nicméně tehdy, když jsou uvedena v minulém čase, mají stejný význam.

Cuius & ipsum flumen. Toto je překvapivá poznámka, neboť cokoli je jinak položeno na povrch, ustupuje půdě. Tato půda však ustupuje vodě, to znamená tomu, co se rozkládá

---

habeat potestatem. Illud utique neminem fugit experiundi potestatem non habere eum, qui praetoris copiam non habuit. Proinde hi dies cedunt, quibus ius praetor reddit. (Protože je často diskutováno o užitečných dnech, podívejme se, které jsou dány k uplatnění moci využít svého práva. A skutečně nejprve je dáno, aby měl možnost žalovat. Nestačí však, aby žalovaný měl sám dánu moc se hájit nebo měl někoho, kdo ho řádně hájí, ani aby žalobci bylo bráněno účastnit řádně jednat v řízení. Takže pokud je někdo v zajetí u nepřátel nebo nepřítomný kvůli státním záležitostem nebo ve vězení či je držen na nějakém místě či v nějakém kraji bouří, takže se nemůže ani hájit, ani jím nikoho pověřit, nemá moc se hájit v řízení. Odlišné platí v případě, že toho, kdo je zneschopněn nemocí, takže může někoho pověřit, takže má moc se hájit. Všichni ví, že kdo nemá možnost objevit se před praetorem, nemá moc se hájit. Tak se počítají ty dny, ve které praetor vykládá právo.)

310 Dig. 50.16.125 (Proculus lib 5 epist.): *Nepos Proculo suo salutem. Ab eo, qui ita dotem promisit: „cum commodum erit, dotis filiae meae tibi erunt aurei centum“, putasne protinus nuptiis factis dotem peti posse? Quid si ita promississet: „cum potuero, doti erunt?“ quod si aliquam vim habeat posterior obligatio, „possit“ verbum quomodo interpretaris, utrum aere alieno deducto an extante? Proculus: cum dotem quis ita promisit: „cum potuero, doti tibi erunt centum“, existimo ad id quod actum est interpretationem redigendam esse. Nam qui ambigue loquitur, id loquitur, quod ex his quae significancur sensis. Propius est tamen, ut hoc eum sensisse existimem „deducto aere alieno potero“. Potest etiam illa accipi significatio „cum salva dignitate mea potero.“ Quae interpretatio eo magis accipienda est, si ita promissum est „cum commodum erit“, hoc est „cum sine incommodo meo potero“.* (Synovec zdraví Procula. Myslíš, že je možné od toho, kdo takto slíbil věno „když to bude vhodné, sto zlatých ti bude věnem mé dcery“ vymáhat věno hned po sňatku? Co když bylo slíbeno „když budu moci, bude věnem“? Pokud je předchozí závazek vymahatelný, jak vykládat slovo „může“? Bude to předtím nebo poté, co budou dluhy splněny? Proculus: Když někdo slíbil věno „Budu-li moci, bude ti věnem sto.“, myslím, že musí být jejich výklad jasný. Tak co je řečeno nejednoznačně, je vykládáno tak, že miní to, co ta slova znamenají. Myslíš, že je správnější, aby to pro něj znamenalo „dovozují, že budu moci po zcizení zlata“. Může též mít význam „když budu moci zachovávat svou čest“. Ta interpretace, kterou je tedy vhodnější brát v potaz, pokud je slíbeno „když to bude možné,“ je „když budu moci bez svého nepohodlí“.)

311 Dig. 28.5.4.1 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.): *Puto recte generaliter definiri. Utrum in potestate fuerit condicio an non fuerit, facti potestas est: potest enim et haec „si Alexandriam pervenerit“ non esse in arbitrio per hiemis condicionem: potest et esse, si ei, qui a primo miliario Alexandriae agit, fuit imposta: potest et haec „si decem Titio dederit“ esse in difficili, si Titius peregrinetur longinquo itinere. Propter quae ad generalem definitionem recurrendum est.* (Myslím, že je obecně řádně vymezeno, že zda je či není podmínka možná, je otázka samotné možnosti. Může tedy pro tuto podmínku „pokud půjde do Alexandrie“ nebýt rozhodující zima a může být, pokud ten, komu je uložena, žije jednu míli od Alexandrie. A může tato „pokud dá Titiovi deset“ působit obtíže, pokud Titius je poutníkem na dlouhé cestě. Kvůli tomu je potřeba obecného vymezení.)

312 Dig. 28.5.4.2 (Ulpianus lib. 4 ad Sab.): *Sed et si filio sub condicione, quae in eius potestate est, herede instituto nepos sit substitutus sive extraneus, puto vivo filio non exstaturum heredem substitutum, post mortem vero exstaturum, nec necessariam a substituto filii exheredationem, cum et, si fuerit facta, frustra est. post mortem enim filii facta est, quam inutilem esse alias ostendimus. Opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea condicione et sit in eius potestate, non indigere exheredatione a sequentibus gradibus. Alioquin et a coherede indigebit.* (Ale pokud je synovi pod podmínkou, která je v jeho moci, určen jako náhradní dědic vnuk nebo někdo cizí, myslím, že náhradník nemůže být ustanoven dědicem živého syna, ale až po jeho smrti, a že není nutné, aby syn byl vyděděn v náhradnictví a pokud je, pak marně. Po synově smrti se tak stane, jak vyjasňujeme jinde. Míníme ale, že syn, pokud je ustanoven pod tou podmínkou a je

na ní, a je to v případě řeky, moře a dalších vodních ploch, o nichž říkáme v první knize, že se k nim vztahuje právo náplavy, ojedinelé.

Id est. Toto je vysvětlující spojení. Jsou další jako „*scilicet*“ (rozumí se), „*videlicet*“ (je patrné), „*verbi gratia*“ (například), „*hoc est*“ (toto je), jak je různé zákony opakuji.

Publicis iuregentium. Všechny národy užívají onoho práva, neboť veřejnými jsou různá místa a myslím, že jsou ve vlastnictví toho, kdo nad nimi drží svou moc, což se projevuje zákony, kterými je dovoleno a na jejichž základě je dovoleno nakládat s císařskou půdou, jako v Dig. 45.1.137.6 (Venonius lib. 1 stipulati.),³¹⁴ Dig. 18.1.6pr. (Pomponius lib. 9

---

v jeho moci, není zasažen vyděděním v následujících stupních. Jinak musí být vyděděn ustanovením spoludědice.)

313 Dig. 28.7.28 (Papinianus lib. 13 quaest.): *Si filius sub condicione heres erit et nepotes ex eo substituantur, cum non sufficit sub qualibet condicione filium heredem institui, sed ita demum testamentum ratum est, si condicio fuit in filii potestate, consideremus, numquid intersit, quae condicio fuerit adscripta, utrum quae moriente filio impleri non potuit, veluti „si Alexandriam ierit, filius heres esto“ isque Romae decessit, an vero quae potuit etiam extremo vitae momento impleri, veluti „si Titio decem dederit, filius heres esto“, quae condicio nomine filii per alium impleri potest. Nam superior quidem species condicionis admittit vivo filio nepotes ad hereditatem, qui si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres exstiterit, argumentoque est, quod apud servium quoque relatum est. Quendam enim refert ita heredem institutum, si in Capitolium ascenderit, quod si non ascendisset, legatum ei datum, eumque antequam ascenderet mortem obisse. De quo respondit servius condicionem morte defecisse ideoque moriente eo legati diem cecidisse. Altera vero species condicionis vivo filio non admittit nepotes ad hereditatem, qui substituti si non essent, intestato avo heredes existerent. Neque enim filius videretur obstitisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur, quemadmodum si exheredato eodem filio nepotes, cum filius moreretur, heredes fuissent instituti. (Pokud bude syn dědicem ustanoveným pod podmínkou a vnuci jsou jeho nástupci, pak nestačí ustavit syna dědicem pod jakoukoli podmínkou, ale závěť je konečně potvrzená, pokud je podmínka je v synových možnostech. Zvažujeme, zda má vliv podmínka, která napsána, nemůže být naplněna při úmrtí syna, jako „pokud půjde do Alexandrie, bude syn dědicem“ a ten zemře v Římě, nebo která vskutku může být splněna posledním momentem života, jako „pokud Titiovi odkáže deset, bude syn dědicem“, která může být splněna někým jiným synovým jménem. Tak první z druhů podmínek připouští vnuka k dědictví za života syna, který, pokud neměl žádného náhradníka, když zemřel, se stal otcovým zákonným dědicem, a je dáno, že je dle Servia s tím spojeno, když někdo určený pod podmínkou, pokud vyjde na Kapitol, když tam nevyšel, že mu má být dán odkaz, a dědic zemřel dříve, než na něj vyšel. Na to Servius odpovídal, že podmínka smrti dědice zanikla a dnem smrti přešel odkaz. Jiný druh podmínek nepřipouští k pozůstalosti za života syna vnuky, kteří, pokud nemají být náhradníky, by byli intestátními dědici děda. Nehledí se na syna, který by jim stál v cestě, když po smrti otce nebude mít závěť váhu, jako kdyby ten syn byl vyděděn ve prospěch vnuků. Když syn zemře, budou určeni za dědice.)*

314 Dig. 45.1.137.6 (Venonius lib. 1 stipulati.): *Cum quis sub hac condicione stipulatus sit, si rem sacram aut religiosam Titius vendiderit vel forum aut basilicam et huiusmodi res, quae publicis usibus in perpetuum relictae sint. Ubi omnino condicio iure impleri non potest vel id facere ei non liceat, nullius momenti fore stipulationem, proinde ac si ea condicio, quae natura impossibilis est, inserta esset. Nec ad rem pertinet, quod ius mutari potest et id, quod nunc impossibile est, postea possibile fieri. Non enim secundum futuri temporis ius, sed secundum praesentis aestimari debet stipulatio. (Když někdo stipuluje pod touto podmínkou: „pokud Titius prodá svatou či posvátnou věc, nebo fórum či baziliku“, a jakékoli věci jsou zanechány navždy k veřejnému užívání, kdy není možné, aby byla celá podmínka v souladu s právem splněna, či to není dovoleno učinit, stipulace není v žádnou chvíli platná, ledaže ta podmínka, která je přirozeně nemožná, byla nejistá. Ani nezáleží na tom, že právo může být změněno a to, co je nyní nemožné, později možné být může. Stipulace tedy musí být vykládána podle současného, nikoli budoucího práva.)*

ad Sab.)³¹⁵ a Dig. 43.12.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.).³¹⁶

Quod si. Výše jsem hovořil o tom, kdy je opuštěno staré řečiště. Tady začíná druhá část traktátu o tom, kdy je opuštěno nové řečiště. A tato část je rozdělena do tří okruhů. Zaprvé se pojednává o tom, když po dobu obsazení novým řečištěm nebyl cele obsazen žádný pozemek. Zadruhé o tom, když nějaký pozemek bude cele obsazen, jak se uvádí dle přísného práva. Zatřetí, co dle spravedlnosti znamená „po nějakém čase“, tj. vyjádření „po čase“, což není nic významného a postupuje se stejně, jako jsem uvedl v předchozí části.

Ad priorem alveum. K původnímu řečišti znamená obecně skutečnost, kdy se do něj vodní tok vrátí. Nicméně na říční koryto se nahlíží stejně, jestliže řeka začala téci jiným místem, mimo staré i nové řečiště.

Reversum. Navrácena znamená vrácená zpět čili znovu naopak jako v Dig. 31.21 (Celsus lib. 20 digest.)³¹⁷ a Dig. 50.16.94 (Celsus lib. 20 digest.).³¹⁸ Další slova, která ve fragmentu následují, jsou vysvětlena v předcházejících částech.

Si cuius. Pokud někoho, to znamená kohokoliv.

Stricta ratione. Striktní rozumností se označuje ta, která se předkládá níže, protože onen pozemek a další se rozumně rozpoznávají podle své podoby. Nabytí opuštěného řečiště je záležitostí, pro kterou je rozhodné sousedství, ale tomu, kdo žádný pozemek nemá, nemůže žádná část opuštěného řečiště ze sousedství náležet. Já spolu s dalšími jsme usoudili, že mu žádný pozemek nepatří, protože ten, který měl, přestal existovat, když opustil svou podobu. Z toho plyne, že když je zničena podoba věci, sama věc přestává existovat, podobně jako

---

315 Dig. 18.1.6pr. (Pomponius lib. 9 ad Sab.): *Sed Celsus filius ait hominem liberum scientem te emere non posse nec cuiuscumque rei si scias alienationem esse. Ut sacra et religiosa loca aut quorum commercium non sit, ut publica, quae non in pecunia populi, sed in publico usu habeatur, ut est Campus Martius.* (Ale Celsus syn řekl, že nelze koupit tobě známého svobodného člověka, ani nějakou věc, pokud víš, že je zcizená, jako svatá či posvátná místa nebo ta, co nejsou předmětem obchodu, jako veřejné, které nejsou ve vlastnictví lidu, ale jsou ve veřejném užívání, například Martovo pole.)

316 Dig. 43.12.2 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Quominus ex publico flumine ducatur aqua, nihil impedit (nisi imperator aut senatus vetet), si modo ea aqua in usu publico non erit. Sed si aut navigabile est aut ex eo aliud navigabile fit, non permittitur id facere.* (Nikdo nezabrání (nerozhodne-li tak císař nebo senát), aby nebyla voda odváděna z veřejné řeky, ledaže ta voda není ve veřejném užívání. Pokud ale je splavná nebo je splavná díky ní nějaká jiná řeka, není dovoleno to činit.)

317 Dig. 31.21 (Celsus lib. 20 digest.): *Cum quidam uxori suae dotem reddidisset, quadraginta ei legare voluisset et quamquam sciret dotem redditam, hoc tamen praetextu usus esset, quasi dotis reddendae nomine eam summam legaret, existimo deberi quadraginta. Etenim reddendi verbum quamquam significationem habet retro dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.* (Když někdo vrátil manželce její věno a chtěl jí odkázat 40, přestože věděl o vrácení věna, tak přesto bude užito dříve řečené, jako by odkázal onu sumu na základě vrácení věna, myslím, že 40 má být dáno kvůli slovům „navrácení“. Přestože má význam dání nazpět, má však také význam dání samo o sobě.)

318 Dig. 50.16.94 (Celsus lib. 20 digest.): *Verbum „reddendi“ quamquam significatum habet retro dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.* (Slovo „navrácení“ přestože má význam dání zpět, má sám o sobě význam dání.)

v Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.)³¹⁹ a Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.).³²⁰

Amissa propria forma. Uvádí se, že když je zničena podoba věci, je zničena sama věc. To platí ale pouze tehdy, pokud je zničena vlastní podoba věci. Podívejme se tedy, co je to vlastní podoba. Jak je známo, určitá podoba je jednak podstatná, jednak nahodilá. Není možné poznat vlastní povahu z nahodilostí, protože je možné, že je věc průběžně mění. Proto co bylo včera bílé, dnes je černé, kdo byl včera mladým, dnes je stár a kdo byl včera malý, dnes je velký, čímž nepřestávají být stále týmž, jako v Dig. 5.1.76 (Alfenus lib. 6 dig.)³²¹ a Dig. 25.4.1.10 (Ulpianus lib. 24 ad ed.).³²² A též říkáme, že když je něčeho více či méně

319 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): *Non sunt liberi, qui contra formam humani generis converso more procreantur. Veluti si mulier monstrosum aliquid aut prodigiosum enixa sit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliavit, aliquatenus videtur effectus et ideo inter liberos connumerabitur.* (Nejsou dětmi ti, kteří jsou narozeni proti zvyklosti v rozporu s podobou lidského druhu. Jako když nějaká žena porodí fyzicky či psychicky postiženého. Narozený však, který má lidské končetiny zvětšené, někdy je nazírán skutečně člověkem, a tak je mezi děti počítán.)

320 Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.): *Sed si quis in rem deteriore exhibuerit, aequae ad exhibendum eum teneri Sabinus ait. Sed hoc ibi utique verum est, si dolo malo in aliud corpus res sit translata, veluti si ex scypho massa facta sit. Quamquam enim massam exhibeat, ad exhibendum tenebitur, nam mutata forma prope interemit substantiam rei.* (Sabinus říká, že pokud ale někdo předloží věc v horším stavu, stejně bude žalován na předložení. Ale toto je stejně tak tehdy pravdivé, pokud je hmota věci ve zlém úmyslu v něco jiného přeměněna, jako když se z číše vytvoří ingot. Nicméně když předloží ingot, když je žalován na předložení, tak změnou podoby odstraní podstatu věci.)

321 Dig. 5.1.76 (Alfenus lib. 6 dig.): *Proponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse inque eorum locum alios esse sumptos, et quaerebatur, singulorum iudicium mutatio eandem rem an aliud iudicium fecisset. Respondi, non modo si unus aut alter, sed et si omnes iudices mutati essent, tamen et rem eandem et iudicium idem quod antea fuisset permanere. Neque in hoc solum evenire, ut partibus commutatis eadem res esse existimaretur, sed et in multis ceteris rebus. Nam et legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alii subiecti essent. Et populum eundem hoc tempore putari qui abhinc centum annis fuissent, cum ex illis nemo nunc viveret. Itemque navem, si adeo saepe refecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret quae non nova fuisset, nihilo minus eandem navem esse existimari. Quod si quis putaret partibus commutatis aliam rem fieri, fore ut ex eius ratione nos ipsi non idem essemus qui abhinc anno fuisset, propterea quod, ut philosophi dicerent, ex quibus particulis minimis constiteremus, hae cottidie ex nostro corpore decederent aliaeque extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.* (Byl předložen dotaz ohledně soudního řízení, které se vedlo ohledně téže věci, aniž by byla záležitost vyslechnuta, byli soudci omluveni, a na jejich místo byli uvedeni jiní, a je otázkou, zda došlo ke změně jednoho soudního řízení oné věci v jiné soudní řízení. Odpovídám, nejen pokud jeden nebo další z nich, ale také pokud by všichni soudci byli vyměněni, tak věc a soudní řízení budou týmž, protože dřívější bude trvat. Njen pouze v takovémto případě se stává, že setrvává být touž věcí, když se změní části, ale ohledně mnoha dalších. Tak tatáž legie, ze které zemřeli mnozí, jejichž místa byla nahrazena jinými, setrvá. A tentýž lid tohoto času je míněn, který byl před sto lety, když z něho nikdo již nežije. Stejně tak loď, pokud byla tak často opravována, že žádné prkno nevydrželo od té doby, když byla nová, stále bude považována za tutéž loď. Pokud někdo myslí, že s výměnou částí se věc stane jinou, jeho úvahou bychom mi sami nebyli týmž, jako před rokem, protože, jak říkají filosofové, sestáváme se z malinkých částí, které se každodenně z našeho děla oddělují a jiné z vnějšku přistupují na jejich místo. Jelikož druh věci spočívá v týmž, také věc je předpokládána být týmž.)

322 Dig. 25.4.1.10 (Ulpianus lib. 24 ad ed.): *De inspiciendo ventre custodiendoque partu sic praetor ait: „Si mulier mortuo marito praegnatam se esse dicet, his ad quos ea res pertinebit procuratorive eorum bis in mense denuntiandum curet, ut mittant, si velint, quae ventrem inspicient. Mittantur autem mulieres liberae dumtaxat quinque haeque simul omnes inspiciant, dum ne qua earum dum inspicit invita muliere ventrem tangat. Mulier in domu honestissimae feminae pariat, quam ego constituam. Mulier ante dies triginta, quam parituram se putat, denuntiet his ad quos ea res pertinet procuratoribusve eorum, ut mittant, si velint, qui ventrem custodiant. In quo conclavi mulier paritura erit, ibi ne plures aditus sint quam unus. Si erunt, ex utraque parte tabulis praefigantur. Ante ostium eius conclavis liberi tres et tres liberae*

neznamená to, že by věc změnila svůj druh, jako v Dig. 23.5.16 (Tryphoninus lib. 11 disput.).³²³ Nutně tak tím, co vypovídá o vlastní podobě věci, jsou podstatné náležitosti. Podívejme se tedy, jak se rozeznávají.

K tomuto řečenému se uvádí, že některé věci jsou hmotné a některé nehmotné. Ty hmotné jsou jednak přirozené, jednak umělé. Ty nehmotné mohou být posuzovány podle toho, zda jsou přirozené a podle toho, zda jsou duševní. Podívejme se tedy nejprve na věci přirozené hmotné. A ty jsou některé duchem nenadané, jiné duchem nadané. Duchem nadané jsou takové, které jsou nadané živoucím duchem, duchem pocitovým a duchem rozumovým.

---

cum binis comitibus custodiant. Quotienscumque ea mulier in id conclave aliudve quod sive in balineum ibit, custodes, si volent, id ante prospiciant et eos qui introierint excutiant. Custodes, qui ante conclave positi erunt, si volunt, omnes qui conclave aut domum introierint excutiant. Mulier cum parturire incipiat, his ad quos ea res pertinet procuratoribusve eorum denuntiet, ut mittant, quibus praesentibus pariat. Mittantur mulieres liberae dumtaxat quinque, ita ut praeter obstetrices duas in eo conclavi ne plures mulieres liberae sint quam decem, ancillae quam sex. Hae quae intus futurae erunt excutiantur omnes in eo conclavi, ne qua praegnas sit. "Tria lumina ne minus ibi sint", scilicet quia tenebrae ad subiciendum aptiores sunt. "Quod natum erit, his ad quos ea res pertinet procuratoribusve eorum, si inspicere volent, ostendatur. Apud eum educatur, apud quem parens iusserit. Si autem nihil parens iusserit aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipiet. apud quem educetur, causa cognita constituam. Is apud quem educabitur quod natum erit, quoad trium mensum sit, bis in mense, ex eo tempore quoad sex mensum sit, semel in mense, a sex mensibus quoad anniculus fiat, alternis mensibus, ab anniculo quoad dari possit, semel in sex mensibus ubi volet ostendat. Si cui ventrem inspicere custodiri adesse partui licitum non erit factumve quid erit, quo minus ea ita fiant, uti supra comprehensum est. Ei quod natum erit possessionem causa cognita non dabo. Sive quod natum erit, ut supra cautum est, inspicere non licuerit, quas utique actiones me daturum polliceor his quibus ex edicto meo bonorum possessio data sit, eas, si mihi iusta causa videbitur esse, ei non dabo." (Tak pravil praetor o vyšetření břicha a hlídání plodu: „Pokud žena mrtvého manžela oznámí, že je těhotná, postará se dvakrát v měsíci o oznámení těm, jichž se to týká, nebo jejich zmocněnci, aby mohli, pokud chtějí, poslat osoby, kteří břicho vyšetří. Ať jsou poslány svobodné ženy v počtu nepřevyšujícím pět, které vyšetří všechny společně, aniž by se kterákoli z nich v průběhu proti vůli ženy dotkla břicha. Žena ať porodí v domě nejčestnější ženy, kterou určím já. Žena třicet dní před předpokládaným porodem oznámí těm, jichž se to týká nebo jejich zmocněnci, aby mohli, pokud chtějí, poslat osoby, kteří břicho pohlídají. V té místnosti, v níž bude žena rodit, ať je pouze jeden vstup, bude-li jich více, ať jsou z obou stran zabeďněny. Přede dveřmi té místnosti ať hlídají tři svobodní a tři svobodné se dvěma společníky. Pokud ta žena půjde do té nebo jiné místnosti nebo do lázni, mohou ji strážci, chtějí-li ji obhlédnout a ty, kteří dovnitř vstoupí, prohledat. Strážci, kteří budou umístěni před místností, mohou, chtějí-li, každého, kdo vstoupí do místnosti nebo do domu prohledat. Když žena začne rodit, těm, kterým na tom záleží nebo jejich zmocněnci, to oznámí, aby mohli, pokud chtějí, vyslat ty, kteří budou porodu přítomni. Ať jsou poslány svobodné ženy v počtu nepřevyšujícím pět, tak aby vedle dvou porodních bab v té místnosti nebylo více než deset svobodných žen a šest služek. Tyto, které budou uvnitř, jsou všechny prohledány, že nejsou těhotné. Ne méně, než tři světla ať tam jsou, protože temnoty jsou příhodnější záměně. Že je narozené, těm, kterým na tom záleží, nebo jejich zmocněnci, pokud to chtějí ověřit, je ukázáno. Ať je vychováváno těmi, kterými rodič určil. Pokud ho však žádný rodič neurčí nebo ten, koho určil, jeho výchovu nepřijme, určím ho po seznámení se s případem. Ten, kým má být novorozenec vychováván, ať ho ukazuje do jeho tří měsíců dvakrát měsíčně, do jeho šesti měsíců jednou měsíčně, do roka každý druhý měsíc a od roka každých šest měsíců, dokud neumí mluvit. Pokud nebylo tomu umožněno vyšetřit břicho, strážit nebo přijít k porodu, nebo co bylo uděláno něco, aby jich bylo méně, jak je výše obsaženo, tomu po zjištění toho narozeného nesvěřím. Nebo že byl narozen, jak je výše stanoveno, nebude dovoleno ověřit, a jak ty žaloby mnou dané jsou garantovány tyto, které jsou dané z mého ediktu pro držbu majetku, ty, pokud se mi to zdá být spravedlivé, těm nedám.”

323 Dig. 23.5.16 (Tryphoninus lib. 11 disput.): *Si fundum, quem Titius possidebat bona fide longi temporis possessione poterat sibi quaerere, mulier ut suum marito dedit in dotem eumque petere neglexerit vir, cum id facere posset, rem periculi sui fecit. Nam licet lex Iulia, quae vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiusmodi acquisitionem, non tamen interpellat eam possessionem, quae per longum tempus fit, si ante, quam constitueretur dotalis fundus, iam coeperat. Plane si paucissimi dies ad perficiendam longi*

U věci duchem nenadaných je podstatnou vlastností podoby to, co ji tvoří, a od označení toho se odvozuje užívání jména, které je označuje. Podstatné vlastnosti podoby též závisí na tom, zda jsou dané u věci neviditelné za slunečního svitu. Například u člověka, jehož podstatnou vlastností podoby je duše, jako v Clem. 1.1.1.1.³²⁴ Tu přeci není možné vidět. Stejně tak nelze spatřit ani podstatnou vlastnost podoby dřeva, kamene nebo jakékoli věci. Ale skrze nahodilé vlastnosti podoby, které vidíme, usuzujeme o těch podstatných. Jelikož tělo člověka je uspořádané určitým způsobem, tak o něm říkáme, že je člověkem. A pokud nemá onu podobu, říkáme, že to člověk není, jako v Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.).³²⁵

Mezi věcmi nenadanými živým duchem tak zvláště rozeznáváme zem, protože mívá vnější nahodilé vlastnosti země, přestože některé její nahodilé vlastnosti ztratí, jako když se vytěží ze země kámen, který tak opouští svou podobu, přestává být zemí, mění se v jiný druh, ztrácí dřívější pojmenování a získává jiné. Naopak pokud kaštan nebo jiný plod vyklíčí v zemi a ztratí označení kaštanu nebo jiného plodu, nabyde označení země, jako v Dig. 43.28.1 (Ulpianus lib. 71 ad ed.).³²⁶ Jestliže se smísí víno a med či cokoli jiného ztratí své vnější nahodilé vlastnosti, změní se v jiný druh a nazývá se různě, jako v Dig. 41.1.7.7 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.).³²⁷ Uzavírám tedy, že u těch, které patří mezi nenadané živým duchem, se

temporis possessionem superfuerunt, nihil erit, quod imputabitur marito. (Pokud žena dala v rámci věna svému muži pozemek, který Titius držel v dobré víře a může si ho žádat na základě držby po dlouhou dobu, a manžel zanedbal žalobu ohledně pozemku, když ji mohl uplatnit, činí tak ze své odpovědnosti. Tak lex Iulia, který zakazuje zcizit věnný pozemek, se také týká nabytí tímto způsobem, nicméně nenarušuje onu držbu, která trvala po mnoho času předtím, než byl ustanoven za věnný pozemek. Je jedno, pokud pár dní chybělo k završení držby po dlouhou dobu, nic se nebude připočítávat manželovi.).

324 Clem. 1.1.1.1: *Poro doctrinam omnem, seu positionem temere afferentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animae rationalis, seu intellectivae, vere ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam, ac veritati catholicae inimicam fidei, praedicto sacro approbante concilio reprobamus. Definientes, ut cunctis nota sit fidei sincerae veritas, ac praecludatur universis erroribus additus, ne subintrerit, quod quisquis deinceps afferere, defendere, seu tenere pertinaciter praesumpserit, quod anima rationalis, seu intellectiva non sit orma corporalis humani per se, & essentialiter tanquam haereticus sit censendus.* (Východiska celého učení, ať ukvapeně předneseného tvrzení, anebo předloženého v pochybnosti, že sama rozumová čili inteligenční podstata duše správně i sama o sobě není podobou lidského těla, jako jak chybně, tak i nepřátelské pravdě katolické víry dle schválení řečeného svatého koncilu neschvalujeme. Je určující, že všem je známá pravda skutečné víry, a tak je zamezeno přidávání všem chybám, aby se nezašlo tak daleko, že každý by si potom dovoloval přednášet a hájit čili ukvapeně zatvrzele by předpokládal, že rozumová duše čili inteligentní není sama o sobě podstatou lidství a v podstatě by tak byl jako domnělý kacír.).

325 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): Viz poznámka pod čarou č. 68.

326 Dig. 43.28.1 (Ulpianus lib. 71 ad ed.): *Ait praetor: „Glandem, quae ex illius agro in tuum cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat, vim fieri veto“.* (Praetor řekl: „Žaludy, které z onoho na tvůj spadnou, je dovoleno do tří dnů odtud posbírat a odnést, aniž tomu je násilím bráněno.“).

327 Dig. 41.1.7.7 (Gaius lib. 2 rer cott. sive aur.): *Cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit, Nerva et Proculus putant hunc dominum esse qui fecerit, quia quod factum est, antea nullius fuerat. Sabinus et Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut qui materiae dominus fuerit, idem eius quoque, quod ex eadem materia factum sit, dominus esset, quia sine materia nulla species effici possit. Veluti si ex auro vel argento vel aere vas aliquod fecero, vel ex tabulis tuis navem aut armarium aut subsellium fecero, vel ex lana tua vestimentum, vel ex vino et melle tuo mulsum, vel ex medicamentis tuis emplastrum aut collyrium, vel ex uvis aut olivis aut spicis tuis vinum vel oleum vel frumentum. Est tamen etiam media sententia recte existimantium, si species ad materiam reverti possit, verius esse, quod et Sabinus et Cassius senserunt, si non possit reverti, verius esse, quod Nervae et Proculo placuit. Ut ecce vas conflatum ad rudem massam auri vel argenti vel aeris reverti potest, vinum vero vel oleum vel frumentum*

ztrácí podstata tehdy, když přichází o ty nahodilé vlastnosti, dle kterých se označují. To se stává tehdy, když přijdou o své pojmenování a dále se nazývají jako jiný druh, což se říká dle právníků a přidává se k tomu to, co již bylo výše uvedeno ohledně Dig. 34.2.6.2 (Marcellus lib. 1 resp.).³²⁸ Zákon též říká, že pojmenování jsou neměnnou skutečností čili identitou věci, stejně jako v Dig. 30.4pr. (Ulpianus lib 5 ad Sab.).³²⁹ S ohledem na již řečené, je jasné, že tutéž věc lze posuzovat dle různých měřítek různými způsoby. Lze tak uvažovat o půdě s ohledem na hmotu, která ji tvoří, kterou je země, a tehdy, když na ní tok vytvoří řečiště, nepřestává být zemí. Země zůstane vlastní svému druhu. Dá se jistě také uvažovat o tom, kdy lze takovou zem získat a kdo se jí může ujmout. To se odvíjí od toho, jaké označení půda přijme, když může být zvířetem zorána a obdělávána, jak bylo řečeno na začátku této knihy. Protože díky toku řeky ztratila svou podobu, jak se uvádí v tomto textu, musíme brát v úvahu nikoli pouze samu hmotu, jako onu vlastnost, z níž přebírá pojmenování, a dle jejíhož pojmenování je námi nazývána. Jako když se víno stane octem, je dosud téže

---

ad uvas et olivas et spicas reverti non potest. Ac ne mulsum quidem ad mel et vinum vel emplastrum aut collyria ad medicamenta reverti possunt. Videntur tamen mihi recte quidam dixisse non debere dubitari, quin alienis spicis excussum frumentum eius sit, cuius et spicae fuerunt. Cum enim grana, quae spicis continentur, perfectam habeant suam speciem, qui excussit spicas, non novam speciem facit, sed eam quae est detegit. (Když někdo vytvoří z cizího materiálu něco pod svým jménem, Nerva a Proculus se domnívají, že vlastnictví bude toho, kdo to vytvořil, protože co je vytvořeno, předtím ničím nebylo. Sabinus a Cassius se domnívají, že se uplatní více přirozeného rozumu, jako kdo byl vlastníkem materiálu, toho někoho bude vlastnictví toho, z jehož materiálu bylo vytvořeno, protože bez materiálu by žádná věc nevznikla. Jako z příze tvé oblečení, z vína a medu tvé medové víno nebo z tvých léků náplasti či oční kapky, nebo z tvých hroznů, oliv či klasů víno, olej či obilí. Je však též prostřední úsudek náležitých posouzení, pokud může být druh věci navrácen zpět v materiál, je správnější to, co usoudili Sabinus a Cassius, a pokud nemůže být navrácen, je správnější to, co se zdálo vhodné Nervovi a Proculovi. Hle jako roztavená nádoba může být navrácena ve zlatou, stříbrnou nebo měděnou kovovou hmotu, avšak olej, obilí či víno nemůže být navráceno v olivy, klasy či hrozny. A tak nemůže být navráceno ani ono medové víno v med a víno nebo náplast či oční kapky v léky. Jeví se mi však, že řečené nemůže být zpochybňováno, ba dokonce cizí obilí vzniklé z cizích klasů bude toho, čím byly klasy. Když tedy zrní, které je obsaženo v klasech, má dokonale svůj druh, který klasy změnil, nevznikla věc nového druhu, ale projevila se ta, která je.).

328 Dig. 34.2.6.2 (Marcellus lib. 1 resp.): *Lucius Titius testamento scripsit: „Hereditatem meam volo fidei iure eius committo, ut in patriam meam faciat porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.“ Quae, an legatum valeat. Marcellus respondit valere et operis ceterorumque, quae ibi testator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere intellegi. Enim potuit aliquod civitati accedere ornamentum.* (Lucius Titius sepsal testament: „Chci a zavazuji svého dědice, aby v mém rodném místě vytvořil veřejný portikus, na který chci umístit stříbrné obrazy, též mramorové.“ Myslím, že platí jako odkaz. Marcellus odpověděl, že platí a jiné další práce, které by tam chtěl zůstavitel umístit, vnímá jako odkaz náležející rodnému místu. Tak mohl kterýkoli občan přidat výzdobu.

329 Dig. 30.4pr. (Ulpianus lib 5 ad Sab.): *Si quis in fundi vocabulo erravit et Cornelianum pro Semproniano nominavit, debetur Sempronianus. Sed si in corpore erravit, non debetur. Quod si quis, cum vellet vestem legare, suppellectilem adscripsit, dum putat suppellectilis appellatione vestem contineri, Pomponius scripsit vestem non deberi, quemadmodum si quis putet auri appellatione electrum vel aurichalcum contineri vel, quod est stultius, vestis appellatione etiam argentum contineri. Rerum enim vocabula immutabilia sunt, hominum mutabilia.* (Pokud někdo v případě pozemku spletl jméno a jmenoval Cornelia místo Sempronia, byl zavázán Sempronius. Ale pokud si spletl předmět, nebyl zavázán. Pokud někdo, když chtěl odkázat oděv, napsal příslušenství, pak se má být zahrnuto oblečení pod označením příslušenství. Pomponius ale napsal, že odkaz oblečení není platný, stejně jako když někdo chce uvést elektrum nebo orichalkum pod označením zlata a že je hloupé, aby označení zlata zahrnovalo též oblečení. Jména věcí tedy jsou nezaměnitelná, ale lidí zaměnitelná.).

podstaty, pokud se v úvahu vezme jeho hmota, jako v Dig. 18.1.9 (Ulpianus lib. 28 as Sab.),³³⁰ avšak dle náležitého uvážení již není vínem, ale jiným druhem, a tak již více nenese označení víno, jako v Dig. 33.6.9pr. (Ulpianus lib. 23 ad ab.),³³¹ Dig. 33.6.9.1 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.)³³² a Dig. 33.6.9.2 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.).³³³

Zadruhé se rozeznávají věci nadané živým duchem, jako je rostlina a vše, čemu tvoří podstatu. Lze je také samotné dále rodělovat dle druhů jako strom a bylina. O něčem se říká, že je to strom, když zapustil do země své kořeny, aby byl živ skrze výživu země, a jeho matérie je pevná, nikoli měkká. Tehdy je zahrnut pod pojmenování strom, jako v Dig.

---

330 Dig. 18.1.9 (Ulpianus lib. 28 as Sab.): *In venditionibus et emptionibus consensum debere intercedere palam est. Ceterum sive in ipsa emptione dissentient sive in pretio sive in quo alio, emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, quia in corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est, si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem vendere putasti. Nam cum in corpore dissentiat, apparet nullam esse emptionem.* V případě koupí a prodejů je nutné projevit vzájemně souhlas otevřeně. Pokud další nesouhlasí ohledně oné koupě nebo ceny nebo něčeho jiného, koupě není dokončena. Pokud tedy jsem já zamýšlel koupit Korneliánský pozemek a ty jsi mi zamýšlel prodat Semproniánský, protože jsme se neshodli v předmětu, ke koupě nedošlo. Totéž je, pokud já mínil Sticha a ty jsi zamýšlel prodat nepřítomného Pamphila. Tak když jsme se neshodli ohledně předmětu, je zjevné, že k žádné koupě nedošlo.)

331 Dig. 33.6.9pr. (Ulpianus lib. 23 ad Sab.): *Si quis vinum legaverit, omne continetur, quod ex vinea natum vinum permansit. Sed si mulsum sit factum, vini appellatione non continebitur proprie, nisi forte pater familias etiam de hoc sensit. Certe zythum, quod in quibusdam provinciis ex tritico vel ex hordeo vel ex pane conficitur, non continebitur. Simili modo nec camum nec cervesia continebitur nec hydromeli. Quid conditum? Nec hoc puto, nisi alia mens testantis fuit. Oenomeli plane id est dulcissimum vinum continebitur. Et passum, nisi contraria sit mens, continebitur. Defrutum non continebitur, quod potius conditurae loco fuit. Acinaticium plane vino continebitur. Cydoneum et si qua alia sunt, quae non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. Item acetum vini appellatione non continebitur. Haec omnia ita demum vini nomine non continentur, si modo vini numero a testatore non sunt habita. Alioquin Sabinus scribit omnia vini appellatione contineri, quae vini numero pater familias habuit. Igitur et acetum, quod vini numero pater familias habuit, et Zythum et camum et cetera, quae pro hominum affectione atque usu vini numero habebuntur. Quod si totum vinum, quod pater familias habuit, coacuit, non exstinguitur legatum.* (Pokud někdo odkázal víno, vše je zahrnuto, co z vína, které vzniklo, zůstalo. Ale pokud je vyrobeno [medové víno] *mulsum*, nebude zahrnuto pod vlastní označení vína, aniž by také o tomto tak *pater familias* smýšlel. Jistě [pivo] *zythum*, které se v některých provinciích připravuje z pšenice, ječmene nebo chleba, nebude zahrnut. Stejným způsobem nebude zahrnut ani *camum* nebo *cervesia* [obojí jsou piva], ani *hydromeli* [medovina]. Co kořeněné víno? Myslím, že ani toto, ani jiné nebylo záměrem zůstavitele. *Oenomelo* [medové víno], to je nejsladší víno, bude jistě zahrnuto. A rozinky, není-li vůle opačná, jsou zahrnuty. *Defrutum* [redukovaná hroznová šťáva] nebude zahrnuto, protože spíše patří mezi zavařeniny. *Acinaticium* [ocet] jasně bude zahrnut. *Cydoneum* [kdoulové víno] a ty, které jsou z něčeho jiného, co nebylo z vína, nebudou zahrnuty pod označením víno. Též vinný ocet nebude zahrnut pojmem víno. To vše nakonec nebude zařazeno mezi vína, pokud nejsou zařazována zůstavitelem mezi vína. Takže ocet, který měl *pater familias* mezi víny, a *zythum* a *camum* a další, které z lidských důvodů a užití, mohli být mezi víny. Pokud se všechno víno, které *pater familias* měl, zkaží, odkaz se nezmaří.)

332 Dig. 33.6.9.1 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.): *Si acetum quis legaverit, non continebitur legato acetum quod vini numero testator habuit. Embamma autem continebitur, quia aceti numero fuit.* (Pokud někdo odkázal ocet, není zahrnut v odkazu ten ocet, který měl zůstavitel za víno. Omáčka jím je též zahrnuta, protože byla počítána za ocet.)

333 Dig. 33.6.9.2 (Ulpianus lib. 23 ad Sab.): *Item si quis vinum quod habuit legavit, deinde hoc coacuit, licet postea in aceti locum translatum sit a patre familias, vino legato continebitur, quia id, quod testamenti facti tempore vinum fuit, demonstratum est. Et est hoc verum, nisi voluntas advesetur.* (Též pokud někdo odkázal víno, které měl a které se zkažilo, je možné, aby byl později převeden od otce rodiny ten ocet, který byl zahrnut odkázaným vínem, protože to je to, co v čase vyhotovení závěti bylo vínem. A toto je pravda, není-li vůle opačná.)

47.7.3pr. (Ulpianus lib. 42 ad Sab.)³³⁴ a Dig. 47.7.4 (Gaius lib. ad leg. duo. tab.).³³⁵ Proto strom, který uschl žijíce v zemi, nebo to, co je měkké jako bylina, takže to nemá podstatné vlastnosti jeho povahy, není stromem, jak uvádí zákon. Uvedené hledisko je nicméně přísné, protože se to dle právníků těžce posuzovalo. Přesvědčivé a spravedlivé je tvrzení, že jako strom se právem rozumí i takový, který je vykořeněný a přesazený jinam, přestože není zakořeněný. Též se říká, že stromem je i takový, jehož kořeny jsou suché a je zahrnut v zemi. V takovém případě se správně označuje jako strom, i když se jeho živoucí duch vytratil, jako v již uvedeném Dig. 47.7.3pr. (Ulpianus lib. 42 ad Sab.).³³⁶ Pokud je strom ale poražen k zemi, platí, že tím přijde o svého živoucího ducha, který je dle práva jeho podstatou, takže ztratil svou povahu, a tak již není stromem, ale dřívím, pokud je určeno k tomu, aby se spálilo, nebo se nazývá stavebním materiálem, pokud je určeno k nějaké stavbě, jako v Dig. 32.55pr. (Ulpianus lib. 25 ad Sab.).³³⁷

Když se hovoří o bylině, nahlíží se na ni stejným způsobem. Říká se jí tak tehdy, pokud je zasazena v zemi. Poté, co je od ní oddělena, přestává být bylinou a upadá do druhu přirozených věcí, které ducha nemají. U některých je možné, že se jméno nezmění, ale vezme si příponu, takže to, co se dříve označovalo jednoduše jako bylina, nyní se nazývá suchá nebo uschlá bylina, jako v Dig. 50.16.30pr. (Gaius lib. 7 ad ed. prov.),³³⁸ Dig. 50.16.31 (Ulpianus lib. 18 ad ed.)³³⁹ a Cod. 11.61.1–3.³⁴⁰

Za třetí se rozeznávají věci nadané smyslovým duchem, jako jsou zvířata. Podstatnou vlastností jejich povahy je tato smyslovost a ztratí-li ji, přestávají být sami sebou a označují se

---

334 Dig. 47.7.3pr. (Ulpianus lib. 42 ad Sab.): *Vitem arboris appellatione contineri plerique veterum existimaverunt.* (Označení stromu zahrnuje vinná réva, jak bylo myšleno většinou starších.)

335 Dig. 47.7.4 (Gaius lib. ad leg. duod. tab.): *Certe non dubitatur, si adhuc adeo tenerum sit, ut herbae loco sit, non debere arboris numero haberi.* (Jistě se nepochybuje, že, pokud tento je ještě jemný, takže může být zaměněn s bylinou, neřadí se mezi stromy.)

336 Dig. 47.7.3pr. (Ulpianus lib. 42 ad Sab.): viz pozn. pod čarou č. 81.

337 Dig. 32.55pr. (Ulpianus lib. 25 ad Sab.): *Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, ut sit aliquid materia, aliquid lignum. Materia est, quae ad aedificandum fulciendum necessaria est, lignum, quidquid comburendi causa paratum est. Sed utrum ita demum, si concisum sit an et si non sit? Et quintus Mucius libro secundo refert, si cui ligna legata essent, quae in fundo erant, arbores quidem materiae causa succisas non debere. Nec adiecit, si non comburendi gratia succisae sunt, ad eum pertinere, sed sic intellegi consequens est.* (Označení dřeva je obecný název, ale dělí se tak, že něco je materiál a něco běžné dřevo. Materiál je to, které je nutné k výstavbě a k opoře domu, běžné dřevo je kterékoli připravené ke spálení. Ale obojí až poté, co je poraženo, nebo ne? A Quintus Mucius ve druhé knize uvádí, že pokud bude odkázáno nějaké dřevo, které bylo na pozemku, stromy složené na materiál se nepočítají. Ani nedodává, pokud jsou skáceny kvůli spálení, což k tomu patří, ale tak je vnímaný za následek.)

338 Dig. 50.16.30pr. (Gaius lib. 7 ad ed. prov.): *„Silva caedua“ est, ut quidam putant, quae in hoc habetur, ut caederetur. Servius eam esse, quae succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur.* (Jak někdo míní, „pokácené dříví“ je to, které je vhodné k pokácení. Dle Servia je jím též to, které je již spadlé a z výhonků či kořenů znovu obnovené.)

339 Dig. 50.16.31 (Ulpianus lib. 18 ad ed.): *„Pratum“ est, in quo ad fructum percipiendum falce dumtaxat opus est. Ex eo dictum, quod paratum sit ad fructum capiendum.* („Sad“ je to, kde se uskutečňuje sběr plodů jen s nožem. Z toho řečeného plyne, že je upravený ke sběru plodů.)

340 Cod. 11.61.1–3.

za mrtvé, jako v Dig. 31.49pr. (Paulus lib. 5 ad leg Iul et Pap.)³⁴¹ a Dig. 13.1.14pr. (Iulianus lib. 22 digest.)³⁴² Jelikož smyslového ducha mají různá zvířata, rozeznávají se jejich druhy, jako kůň, vůl a podobně. Pokud se narodí tak, že nemají vnější podobu některého zvířete, říkáme, že oním zvířetem nejsou, protože nemají podstatné náležitosti povahy, když nemají podobu jako v Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.)³⁴³

Za čtvrté se rozeznávají věci nadané duchem rozumu, jako je člověk. Za podstatnou vlastnost jeho podoby uvádím tohoto ducha dle Clem. 1.1.1.1,³⁴⁴ a když je od něho oddělen, přestává být člověkem a nazývá se mrtvým, jako ve 24. titulu 48. knihy Digest.

Pokud něco nemá vnější podobu člověka, jako když žena porodí nějakou zrůdu, která s ohledem na tvar není označována jako člověk, také uvádím, že právo u něho předpokládá absenci rozumového ducha, a tedy ztrátu podstatných vlastností povahy, a soudí, že takový není člověkem, jako v již uvedeném Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.)³⁴⁵ a Dig. 50.16.135 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.)³⁴⁶ Jestliže dle svého tvaru vypadá lidsky, když má nějaký přírůstek nebo narušený vzrůst, právo předpokládá, že má přirozené vlastnosti lidské podoby, to znamená ducha, a tedy je člověkem, jako dle Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.)³⁴⁷ O kom se však tedy říká, že nejsou lidmi pro rozpor s podstatnou podobou člověka? Říká se, že to je posuzováno podle rozporu s lidskou podobou, tedy vzhledem, který se skládá z nahodilých vlastností, jenž nesvědčí pro jeho lidství, ani ho neodlišuje od bytí věcí. Ale pro mnohé takové platí, že se neoznačují jinak než lidé, protože s takovým narušením vzhledu zákon spojuje

---

341 Dig. 31.49pr. (Paulus lib. 5 ad leg Iul et Pap.): *Mortuo bove qui legatus est neque corium neque caro debetur.* (Z mrtvého vola, který je odkázán, není nutné poskytnout ani kůži ani maso.)

342 Dig. 13.1.14.2 (Iulianus lib. 22 digest.): *Bove subrepto et occiso condictio et bovis et corii et carnis domino competit, scilicet si et corium et caro contrectata fuerint „fuerunt.“ Cornua quoque condicentur. Sed si dominus condictione bovis pretium consecutus fuerit et postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicet, omnimodo exceptione summovetur. Contra si corium condixerit et pretium eius consecutus bovem condicet, offerente fure pretium bovis detracto pretio corii doli mali exceptione summovebitur.* (Pokud někdo odvede a zabije vola náleží vlastníkovu kondikce k volovi, kůži a masu, rozumí se tím, že kůže a maso budou jí budou zahrnuty slovem „byly“. Rohy jsou též žalovány kondikcí. Ale pokud vlastník vola bude uvádět v kondikci cenu a později zvlášť žaluje kondikcí výše řečené rohy, jakákoli námitka bude odražena. Naopak pokud byly rohy žalovány kondikcí a následně žaluje kondikcí jejich cenu s volem, daným zlodějem je odraženo oddělení ceny býka od ceny rohů námitkou zlého úmyslu.)

343 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): viz poznámka pod čarou č. 72.

344 Clem 1.1.1.1: viz pozn. pod čarou č. 71.

345 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): viz pozn. pod čarou č. 72.

346 Dig. 50.16.135 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.): *Quaeret aliquis si portentosum vel monstrosum vel debilem mulier ediderit vel qualem visu vel vagitu novum, non humanae figurae, sed alterius, magis animalis quam hominis, partum, an, quia enixa est, prodesse ei debeat? Et magis est, ut haec quoque parentibus prosint. Nec enim est quod eis imputetur, quae qualiter potuerunt, statutis obtemperaverunt, neque id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet.* (Někdo se ptá, zda, pokud žena porodila nestvůrného, znetvořeného nebo slabomyslného nebo jakéhosi divného vzhledu nebo nebývalého křiku, narozený ne lidské postavy, ale jiné, spíše zvířecí, jí musí prospět, protože je porozený. A je lépe, aby tito rodičům prospívali. Aniž však jim, kteří jak mohli, řídili se předpisy, bylo něco vyčítáno, ani že to, co osudem přibýlo, by mělo být vinou matky.)

347 Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sentent.): viz pozn. pod čarou č. 72.

narušení podstatných vlastností povahy, které jsou neviditelné, jako v případě dalších věcí, a člověk se posuzuje dle toho, jak se přirozeně chová.

Ale protože člověk je bytostí soukromou a veřejnou, odlišuje se od jiných určitou vlastností, díky které, pokud trvá nebo mu schází, se považuje za jiného. Nicméně to, zda je bytostí veřejnou, se posuzuje buď podle práva národů, které náleží všem národům, nebo dle práva občanského, které je vlastní římským občanům.

Dle prvního způsobu jsou lidé dvojího druhu, protože někteří jsou svobodní a někteří otroky, jako dle Dig. 1.5.2 (Hermogenianus lib. 1 iur. epit.).³⁴⁸ Člověkem se otrok označuje dle soukromého, nikoli dle veřejného pojetí, protože mrtvý je otrok totéž, co svobodný, dle Dig. 50.17.209 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.)³⁴⁹ a Dig. 50.17.32 (Ulpianus lib. 43 ad Sab.).³⁵⁰ Přihlíží se též k tomu, kdy se z otroka stane svobodný nebo ze svobodného otrok, protože se považuje za jiného člověka dle Dig. 34.4.27 (Paulus lib. 21 quaest.).³⁵¹ Pokud se stane svobodným, nepřihlíží se k předchozím jednáním, protože je dle zvyklosti novým člověkem, dle Cod. 4.14.1–6a Cod. 4.14.2.³⁵² Podstatnou vlastností podoby veřejně vnímaného člověka, tedy dle této úvahy, je bytí svobodným člověkem, který přestávající být svobodným, přestává být veřejně člověkem, a tak je o něm a nad ním rozhodováno jako o nerozumném zvířeti. Být svobodným však vskutku mezi lidmi nepřináší zvláštního rozdílu, protože svoboda je sama o sobě spíše nahodilá vlastnost, jak poznává Dig. 1.1.4 (Ulpianus lib. 1 institut.).³⁵³

---

348 Dig. 1.5.2 (Hermogenianus lib. 1 iur. epit.): *Cum igitur hominum causa omne ius constitutum sit, primo de personarum statu ac post de ceteris, ordinem edicti perpetui secuti et his proximos atque coniunctos applicantes titulos ut res patitur, dicemus.* (Když tedy je všechno právo ustaveno kvůli lidem, nejprve o postavení osob a poté o ostatním, pořadem ustaveným věčným ediktem, budeme uvádět užití těchto blízkých až spojených titulů.).

349 Dig. 50.17.209 (Ulpianus lib. 4 ad leg. Iul. et Pap.): *Servitutem mortalitati fere comparamus.* (Otroctví srovnáváme téměř se smrtí.).

350 Dig. 50.17.32 (Ulpianus lib. 43 ad Sab.): *Quod attinet ad ius civile, servi pro nullis habentur. Non tamen et iure naturali, quia, quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt.* (Co se týká občanského práva, není otrokovi k ničemu. Ne však přirozené právo, protože dle toho jsou si všichni lidé rovni.).

351 Dig. 34.4.27 (Paulus lib. 21 quaest.): *Servo legato et inter vivos manumisso si legatum adimatur, nullius momenti ademptio est. Igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet. Nam etsi rursus in servitute ceciderit, non tamen legatum eius resuscitabitur: novus enim videtur homo esse.* (Pokud byl mezi živými propuštěný otrok, který je propuštěn v odkazu, tak je odkaz zrušen, aniž by byl kdykoli zrušeným. Tedy to, co je dáno oním odkazem, se zachová. A tak pokud upadl zpět do otroctví, přece ho nebude odkazem osvobozeno. Považuje se totiž za nového člověka.).

352 Cod. 4.14.1–6.; Cod. 4.14.2 (Antoninus): *Creditoribus tuis, qui tibi in servitute pecuniam crediderunt, nulla adversus te actio competit, maxime cum peculium tibi non esse legatum proponas.* (Tvému věřiteli, kterému jsi dlužil peníze, když jsi upadl v otroctví, nenáleží proti tobě žádná žaloba, zvláště pokud nedisponuješ se svým peculiem).

353 Dig. 1.1.4 (Ulpianus lib. 1 institut.): *Manumissiones quoque iuris gentium sunt. Est autem manumissio de manu missio, id est datio libertatis. Nam quamdiu quis in servitute est, manui et potestati suppositus est, manumissus liberatur potestate. Quae res a iure gentium originem sumpsit, utpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur nec esset nota manumissio, cum servitus esset incognita. Sed posteaquam iure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis. Et cum uno naturali nomine homines appellaremur, iure gentium tria genera esse coeperunt. Liberi et his contrarium servi et tertium genus*

Pokud se věru vezme v úvahu druhý způsob, jak posuzovat člověka jako veřejnou bytost čili ten dle občanského práva vlastního Římanům, pak je dělení jiné, protože někteří jsou svého práva a někteří cizího, kdy svobodní lidé jsou v moci jiného, jako dle Dig. 1.6.4 (Ulpianus lib. 1 instit.).³⁵⁴ Z toho plyne určitá odlišnost, pokud byl propuštěn syn z moci otcovské a bývalý syn otce rodiny, který se stává svého práva, je nazírán jako jiný člověk, protože je změněna podstatná vlastnost jeho podoby, dle níž je občanem. V návaznosti na to netrvají ty závazky, kterými byl dříve vázán, protože je jiným člověkem. Skrze praetora však lze docílit toho, aby byly proti němu obnoveny žaloby, dle poznamenaného v glosse k Dig. 4.5.2.1 (Ulpianus lib. 12 ad ed.).³⁵⁵

Z řečeného je patrné, co hnulo právníky k výroku, že ten, kdo byl propuštěn k adopci, se stal občanem. Skrze toto zrození se občanem se též skutečně zrodí nový člověk. Vlastnosti lidské jsou jinak různé, kdy někdo je černý, jiný bílý, někdo vznešený, jiný obyčejný, někdo je choré mysli, jiný zdravé, a rodina nepřináší zvláštního rozdílu, podobně jako dle poznámky v Inst. Iust. 1.3.³⁵⁶ Podle takové vlastnosti se rozpoznává být nějakým člověkem, a ne někým

---

liberti, id est hi qui desierant esse servi. (Propouštění na svobodu plynou z práva národů. Propouštění na svobodu je propuštěním z ruky, to znamená dání svobody. Tak když je někdo v otroctví, je podřízen ruce a moci, zatímco propuštěný je z moci osvobozen. Z práva národů vyplývá konkrétně to, že dle přirozeného práva byl každý narozený svobodným, aniž bylo známo propouštění, když bylo otroctví neznámé. Ale poté, co právo národů přijalo otroctví, dobrodiní propouštění na svobodu ho následovalo. A zatímco přirozeně jsou všichni zváni jedním označením lidí, jsou dle práva národů rozeznávány tři druhy. Svobodní a oproti nim otroci a třetí druh jsou propuštěnci, to jsou ti, kteří přestali být otroky.).

354 Dig. 1.6.4 (Ulpianus lib. 1 instit.): *Nam civium Romanorum quidam sunt patres familiarum, alii filii familiarum, quaedam matres familiarum, quaedam filiae familiarum. Patres familiarum sunt, qui sunt suae potestatis sive puberes sive impuberes. Simili modo matres familiarum; filii familiarum et filiae, quae sunt in aliena potestate. Nam qui ex me et uxore mea nascitur, in mea potestate est. Item qui ex filio meo et uxore eius nascitur, id est nepos meus et neptis, aequae in mea sunt potestate, et pronepos et proneptis et deinceps ceteri.* (Tak jsou římskými občany otcové rodin, dále synové rodin, některé jsou matkami rodin a některé dcery rodin. Otcové rodin jsou ti, kteří jsou své moci, ať dospělí či nedospělí. Stejným způsobem matky rodin. Synové a dcery rodin jsou ti, kteří jsou v moci jiného. Tak kdo se zrodí ze mě a mé manželky, je v mé moci. Též kdo se narodí z mého syna a jeho manželky, to znamená můj vnuk a vnučka, jsou stejně tak v mé moci, a pravnuk a pravnučka a další.).

355 Dig. 4.5.2.1 (Ulpianus lib. 12 ad ed.): *Ait praetor: „Qui quaeve, posteaquam quid cum his actum contractumve sit, capite deminuti deminutae esse dicentur, in eos easve perinde, quasi id factum non sit, iudicium dabo.“* (Praetor řekl: „Tomu či té, která byla stížena kapitisdeminucí poté, co se dopustila toto jednání či uzavřela smlouvu, umožním soudní řízení stejně, jako by k tomu nedošlo.).

356 Inst. Iust. 1.3: *Summa itaque divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi. 1. Et libertas quidem est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid aut vi aut iure prohibetur. 2. Servitus autem est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur. 3. Servi autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendere iubent ac per hoc servare nec occidere solent. Qui etiam mancipia dicti sunt, quod ab hostibus manu capiuntur. 4. Servi autem aut nascuntur aut fiunt. nascuntur ex ancillis nostris. Fiunt aut iure gentium, id est ex captivitate, aut iure civili, veluti cum homo liber maior viginti annis ad pretium participandum sese venundari passus est. In servorum condicione nulla differentia est. 5. In liberis multae differentiae sunt. In enim ingenui sunt aut libertini.* (Největší rozdíl v právu osob je následující: všichni lidé jsou buď svobodní, nebo otroci. 1. Svoboda pak je, při níž se také nazývají svobodní, přirozená možnost jednat tak, jak je libo, jestliže tomu není zabráněno silou nebo právem. 2. Otroctví je institutem práva národů, jímž je někdo, v rozporu s přirozeností, podřízen cizí moci. 3. Otroci jsou pak nazýváni podle toho, že císaři přikazují prodávat zajatce, a díky tomu slouží a nejsou zabiti. Jsou také nazýváni mancipia, protože byli nepřáteli uchopeni rukou. 4. Otroky se pak buď rodí, nebo stávají. Rodí se z našich otrokyň.

jiným, a to má různý vliv na mnohé jiné věci.

Zapáté bude pohovořeno o věcech umělých. Ty na sebe berou podstatné vlastnosti podoby, které plynou z takového tvaru, který nabývají za účelem, k němuž je uměle vytvořena, například dům. O domu se hovoří tehdy, když se skládá v celek z částí, takže je připraven k obývání, dle Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.).³⁵⁷ Patří k němu také taková věc, která je do něho vložená a setrvává připravená k tomu, aby se jí užívalo k tomu, k čemu má sloužit pro podstatu domu, dle Dig. 7.1.53 (Iavolenus lib. 2 epist.)³⁵⁸ a Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plautium).³⁵⁹ Jiné platí, pokud byla uvnitř uschována, dle Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plautium)³⁶⁰ a Dig. 7.4.5.3 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.).³⁶¹ Totéž platí o poháru nebo jiném nádobí sloužícím k pití či jídlu. Pohárem se něco nazývá, dokud zachovává svou podobu. Pokud je však poškozen, takže nemůže být užíván ke svému účelu, říká se o něm, že ztratil podstatné vlastnosti své podoby a přestal tedy být pohárem, dle Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.)³⁶² a přímo se provádí v Dig. 34.2.19 (Ulpianus lib. 20 ad Sab.).³⁶³ Větší či menší objem nemění podstatné vlastnosti podoby věci ani její podstatu, dle Dig. 22.4.5 (Callistratus lib. 2 quaest.),³⁶⁴ leda pokud se k objemu určitého množství přidal přírůstek, což se vztahuje k veřejné míře dle Cod. 10.72.9pr.³⁶⁵ Říkám, že to ještě není falešná míra, jak uvádí Dig.

Stávají se jimi podle práva národů, a to válečným zjetím, a podle práva civilního, jestliže se člověk starší dvaceti let sám prodal do otroctví. V postavení otroků není žádný rozdíl. 5. Mezi svobodnými jsou však mnohé rozdíly: jsou buď zrození na svobodě, nebo propuštěnci. [Překlad převzat z BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. Institutiones Iustiniani/Justiniánské instituce. Praha: 2010, str. 37.].

357 Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.): viz pozn. pod čarou č. 50.

358 Dig. 7.1.53 (Iavolenus lib. 2 epist.): *Si cui insulae usus fructus legatus est, quamdiu quaelibet portio eius insulae remanet, totius soli usum fructum retinet.* (Pokud je někomu odkázáno poživací právo *insulae*, má poživací právo k celému pozemku, dokud zůstává nějaká část té *insulae*.)

359 Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plautium): viz pozn. pod čarou č. 43.

360 Dig. 18.1.57pr. (Paulus lib. 5 ad Plautium): viz pozn. pod čarou č. 43.

361 Dig. 7.4.5.3 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.): *Si areae sit usus fructus legatus et in ea aedificium sit positum, rem mutari et usum fructum extinguí constat. Plane si proprietarius hoc fecit, ex testamento vel de dolo tenebitur.* (Pokud je odkázáno poživací právo k prostoru a je umístěné v té stavě, změnou věci se zakládá skončení poživacího práva. Pokud to evidentně způsobil vlastník, bude žalován ze závěti nebo z podvodu.)

362 Dig. 10.4.9.3 (Ulpianus lib. 24 ad ed.): viz pozn. pod čarou č. 67.

363 Dig. 34.2.19pr. (Ulpianus lib. 20 ad Sab.): *Cum aurum vel argentum legatum est, quidquid auri argentique relictum sit, legato continetur sive factum sive infectum. Pecuniam autem signatam placet eo legato non contineri.* (Když je odkázáno zlato nebo stříbro, je odkazem zahrnuto jakékoli zlato a stříbro, které je zůstaveno, ať zpracované nebo ne. Zdá se vhodné, aby ražené peníze tím odkazem zahrnuty nebyly.)

364 Dig. 22.4.5 (Callistratus lib. 2 quaest.): *Si res gesta sine litterarum quoque consignatione veritate factum suum praebeat, non ideo minus valebit, quod instrumentum nullum de ea intercessit.* (Pokud byla ujednaná věc vyřízena bez písemného potvrzení, není méně platná, protože nebyl pořízen žádný doklad.)

365 Cod. 10.72.9pr. (Valentinianus, Theodosius, Arcadius): *Modios aeneos atque lapideos cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulasque civitates iussimus collocari, ut unusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis sciat, quid debeat susceptoribus dare. Ita ut, si quis susceptorem conditorum modiorum sexagintorumque vel ponderum normam putaverit excedendam, poenam se sciat competentem esse subiturum.* (Nařídili jsme, aby byly do každé stanice a města umístěny měděné a kamenné váhy s měřidly, aby každý jeden poplatník na vlastní oči znal stanovené míry všech věcí, které musí dát výběřčím daní. Takže pokud někdo bude vyčíslovat sezonním výběřčím míry a váhy odlišně, ví, že mu bude uložena příslušná pokuta.)

4.3.18.3 (Paulus lib. 11 ad ed.).³⁶⁶

Za šesté se rozeznávají věci nehmotné, kterými jsou práva, služebnosti, žaloby, závazky a podobně. Uvádím, že to jsou práva v dispozici jednotlivce podle jeho oprávnění. Podstatnou vlastností jejich podoby je přirozenost té dané věci. Jako přirozenost žaloby se tak uvádí její obsah, dle Cod. 5.13.1.7 (Justinianus),³⁶⁷ což platí proto, že pokud se k přirozenosti žaloby něco přidá, hovoří se o nové žalobě v Cod. 5.13.12a (Justinianus).³⁶⁸ Někde však se však uvádí jiné nevhodné tvrzení, které poukazuje na to, když se přidala z nařízení senátu práva k trebelliánské normě dle Inst. Iust. 2.23.7³⁶⁹ a Dig. 2.14.5 (Ulpianus lib. 4 ad ed.).³⁷⁰ Protože

---

366 Dig. 4.3.18.3 (Paulus lib. 11 ad ed.): *De eo qui sciens commodasset pondera, ut venditor emptori merces adpenderet, Trebatius de dolo dabat actionem. Atquin si maiora pondera commodavit, id quod amplius mercis datum est repeti condictione potest, si minora, ut reliqua merx detur ex empto agi potest. Nisi si ea condictione merx venit, ut illis ponderibus traderetur, cum ille decipiendi causa adfirmasset se aequa pondera habere.* (Ohledně toho, kdo vědomě upravil váhy, takže prodejce navýšil kupujícímu cenu, Trepatius dával žalobu z podvodu. Ale pokud váhu upravil více, to, o co je cena vyšší může být vymoženo kondicí, pokud méně, tak je ponechána daná cena, a může žalovat z koupě. Nicméně pokud cena byla vázána na podmínku, že bude měřeno na oněch vahách, když onen podvedenému potvrdil, že mají spravedlivou míru.)

367 Cod. 5.13.1.7 (Justinianus): *Cum autem in exactione dotis ex stipulatu quidem actio naturaliter restitutionem dotis a parte mariti uxori ilico et in solidum fieri iubebat, rei uxoriae autem annua bima trima die in his quae pondere numero mensura consistunt exactionem pollicebatur, et non in solidum, sed quantum maritus facere potest, si non dolo malo suam deminuit substantiam, in hac parte rudem figuram ex stipulatu damus actioni, ut, si matrimonium fuerit dissolutum nullo pacto adhibito, in tantum quidem maritus condemnetur, in quantum facere potest, quia hoc aequissimum est et reverentiae debitum maritali, si non dolo malo versatus est. Cautione videlicet ab eo exponenda, quod, si ad meliorem fortunam pervenerit, etiam quod minus persolvit, hoc restituere procuret.* (Když však při vymáhání věna ze stipulace žaloba přirozeně nařídila, aby manžel věno vrátil manželce ihned a vcelku, avšak manželčiny věci, které se skládají z váženého, vypočítaného a měřeného, slíbil vrátit ne v celku, ale do jednoho roku ve třech splátkách v takové výši, kolik manžel může splatit, pokud ze zlého úmyslu zmenší svůj základ, v takovém případě dáváme straně bezradného postavení žalobu ze stipulace, aby, když je manželství rozvedeno a nebylo žádné doplňující dohody, byl manžel odsouzen, na to, co může splatit, protože toto je nejspravedlivější, a pokud je z druhé strany zlého úmyslu, může manžel žádat navrácení majetku. V takové situaci zřejmě dá záruku, že, pokud zachová k lepšímu svůj majetek, zajistí navrácení také zbytku, který nesplnil.)

368 Cod. 5.13.12a (Justinianus): *Et omnes quidem eventus, quos dos ex stipulatu habet, maneat pro sui natura exercens. Si quid autem optimum ex rei uxoriae actione invenimus, hoc in praesenti specialiter ei addimus, ut sit et nova ista ex stipulatu quam composuimus et non propria tantum, sed etiam veteris actionis pulchritudine decorata.* (A též všechny přírůstky, které věno *ex stipulatu* má, zůstávají ze své podstaty vykonávané. Jestliže však shledáváme nejlepším užití žaloby *ex rei uxoriae*, tak současně přidáváme to, co je a ty nové *ex stipulatu*, které jsme shromáždily, a nejen vlastní celku, ale též úspěchem staré žaloby získané.)

369 Inst. Iust. 2.23.7: *Sed quia stipulationes ex senatus consulto Pegasiano descendentes et ipsi antiquitati displicuerunt et quibusdam casibus captiosas eas homo excelsi ingenii Papinianus appellat et nobis in legibus magis simplicitas quam difficultas placet, ideo omnibus nobis suggestis tam similitudinibus quam differentiis utriusque senatus consulti, placuit exploso senatus consulto Pegasiano, quod postea supervenit, omnem auctoritatem Trebelliano senatus consulto praestare...* (Protože byly stipulace, opírající se o pegasiánské usnesení senátu, v dřívějších dobách kritizovány a protože muž vynikajícího rozumu Papinianus je v mnoha případech považoval za nebezpečné a protože si v zákonech ceníme více jednoduché než složité, rozhodli jsme se, po prozkoumání všech podrobností obou usnesení senátu a rozdílu mezi nimi, pozdější pegasiánské usnesení senátu zrušit a ponechat v platnosti jako jediné trebelliánské usnesení senátu... [Překlad převzat z BLAHO, P., SKŘEJPEK, M. *Institutiones Iustiniani/Justiniánské instituce*. Praha: 2010, str. 195.]

370 Dig. 2.14.5 (Ulpianus lib. 4 ad ed.): *Iuris gentium conventiones quaedam actiones pariunt, quaedam exceptiones.* (Dohody práva národů někdy obnáší žaloby, někdy námitky.)

se ale žaloba skládá z nedělitelného, nemůže být k ní nic přidáno ani odděleno, když se má uplatnit, protože tím by se přeměnila v jiný druh, jako v Dig. 1.1.6 (Ulpianus lib. 1 instit,³⁷¹ dle kterého, kde je něco odděleno nebo přidáno k právu přirozenému nebo právu národů, vzniká právo občanské. Totéž platí o služebnostech, z nichž pokud je něco odděleno, je to neplatné nebo se změní v jiný druh dle Dig. 46.4.13 (Ulpianus lib. 50 ad Sab.).³⁷² Těž k ní nemůže být nic přidáno, a pokud je něco přidáno, nebude sloužit svému úzlu dle Dig. 39.3.17pr. (Paulus lib. 15 ad Plaut.).³⁷³ O stipulacích platí to, co poznamenají Dig. 45.1.1.3 (Ulpianus lib. 48 ad Sab)³⁷⁴ a Dig. 45.1.1.4 (Ulpianus lib. 48 ad Sab),³⁷⁵ kde, pokud je něco přidáno k odpovědi nebo z ní ubráno, když se přednáší otázky, je stipulace neplatná, protože jejich text říká, že se jedná o jinou věc. A toho se užívá k mnohému, jak jsem též uvedl.

---

371 Dig. 1.1.6 (Ulpianus lib. 1 instit.): *Ius civile est, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit nec per omnia ei servit. Itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est civile efficitur.* (Právo občanské je takové, které se úplně neliší od přirozeného práva nebo práva národů, ani jim plně neodpovídá. A tak když něco přidáme nebo oddělíme společnému právu, vlastní vytvoříme právo, to je právo civilní.)

372 Dig. 46.4.13 (Ulpianus lib. 50 ad Sab.): *Si id, quod in stipulationem deductum est, divisionem non recipiat, acceptilatio in partem nullius erit momenti, ut puta si servitus fuit praedii rustici vel urbani. Plane si usus fructus sit in stipulatum deductus, puta fundi Titiani, poterit pro parte acceptilatio fieri et erit residuae partis fundi usus fructus. Si tamen viam quis stipulatus accepto iter vel actum fecerit, acceptilatio nullius erit momenti. Hoc idem est probandum, si actus accepto fuerit latus. Si autem iter et actus accepto fuerit latus, consequens erit dicere liberatum eum, qui viam promisit.* (Když to, co je předmětem stipulace, nesnese rozdělení, akceptilace části nikdy nenastala, jako v případě služebnost venkovského nebo městského pozemku. Jistě pokud plyne ze stipulace poživací právo, míněné k titianskému pozemku, mohlo být poživací právo částečně akceptováno a částečně setrávat k části pozemku. Pokud však někdo učinil stipulaci ohledně služebnosti stezky či průhonu, akceptilace nikdy neplatí. Toto také je schvalováno, pokud je akceptováno jen ohledně průhonu. Pokud však bylo akceptováno ohledně stezky a průhonu, následně bylo řešeno, že se osvobozuje ten, kdo slíbil cestu.)

373 Dig. 39.3.17pr. (Paulus lib. 15 ad Plaut.): *Si prius nocturnae aquae servitus mihi cessa fuerit, deinde postea alia cessione diurnae quoque ductus aquae concessus mihi fuerit et per constitutum tempus nocturna dumtaxat aqua usus fuerim, amitto servitutum aquae diurnae, quia hoc casu plures sunt servitutes diversarum causarum.* (Pokud mi nejprve je postoupena služebnost nočního přívodu vody, když později je mi jiným postoupením postoupené právo vodovodu ve dne a v průběhu určeného času jsem měl pouze užívat pouze práva nočního přívodu vody, ztrácím služebnost denního přívodu vody, protože v tomto případě je z různých důvodů různých služebností.)

374 Dig. 45.1.1.3 (Ulpianus lib. 48 ad Sab): *Si quis simpliciter interrogatus responderit: „si illud factum erit, dabo“, non obligari eum constat. Aut si ita interrogatus: „intra kalendas quintas?“ Responderit: „dabo idibus“, aequae non obligatur. Non enim sic respondit, ut interrogatus est. Et versa vice si interrogatus fuerit sub condicione, responderit pure, dicendum erit eum non obligari. Cum adicit aliquid vel detrahit obligationi, semper probandum est vitiatam esse obligationem, nisi stipulatori diversitas responsionis ilico placuerit. Tunc enim alia stipulatio contracta esse videtur.* (Pokud někdo jednoduše vyslýchaný odpověděl: „pokud bylo ono učiněno, dám“, jistě tím nebude vázán. Tak též pokud je žalovaný tázán: „do 5 kalend?“ a odpověděl „dám o idách“, též není zavázán. Tak totiž neodpověděl, na co byl tázán. A naopak pokud dotazovaný odpověděl pod podmínkou, jasně odpověděl tak, že řečené ho nebude zavazovat. Když se přidá něco nebo oddělí od závazku, vždy je jisté, že je závazek narušen, pokud se stipulujícímu odlišnost odpovědi okamžitě nezamlouvala. Tehdy se bude na ni hledět jako na jinou stipulaci.)

375 Dig. 45.1.1.4 (Ulpianus lib. 48 ad Sab): *Si stipulanti mihi „decem“ tu „viginti“ respondeas, non esse contractam obligationem nisi in decem constat. Ex contrario quoque si me „viginti“ interrogante tu „decem“ respondeas, obligatio nisi in decem non erit contracta. Licet enim oportet congruere summam, attamen manifestissimum est viginti et decem inesse.* (Pokud při stipulaci má „deset“ a ty odpovíš „dvacet“, je závazek uzavřen tak, že zahrnuje deset. Naopak, když odpovíš na mých „dvacet“ odpovídajíc „deset“, bude uzavřena obligace jen na deset. Je nicméně vhodné, aby náleželo shodnout se na částce, a tak je v tomto případě nejzjevnějších dvacet a deset je zahrnuto uvnitř.)

Ale zaprvé se vykládá, že závazek může být rozložen do částí pro splnění nebo prominutí dluhu a podobně dle Dig. 45.1.1.2 (Ulpianus lib. 20 ad Sab.)³⁷⁶ může být rozložený tím způsobem, jako byl uzavřen a k tomu nemůže nikdo nic přidat ani z toho ubrat. A podle toho se říká o právech, že jsou určitého druhu, dle Dig. 44.7.44.1 (Paulus lib. 74 ad ed. praet.).³⁷⁷ Zadruhé lze o závazku uvažovat jako o celku a podle tohoto posouzení k němu nemůže být nic přidáno nebo ubráno, a proto nelze přidat ani podmínku ani doložku času ani místa, dle Dig. 30.55 (Pomponius lib. 9 ad Sab.)³⁷⁸ a Dig. 44.7.44.1 (Paulus lib. 74 ad ed. praet.),³⁷⁹ a proto platí výše uvedené, že obměna v podmínce nebo v doložce času ji změni v jinou věc. Nicméně takové připojení se často uplatňuje u námitky, skrze kterou není dané právo ze závazku omezeno ani změněno, jak uvádějí zákony. Za třetí lze uvažovat o závazku s ohledem na věc, která je jejím předmětem. Ten lze přidat nebo ubrat a s ohledem na již uvedené takový závazek částečně zanikne tím, co bude převzato při jeho oddělení.

Též se řečené týká jurisdikce, která je individuální věcí. Říkáme, že soudní moc je určena různými způsoby. K tomu uvádím, že soudní moc není ustavována, ale její určení se vztahuje k předmětu, protože v mnoha jednáních či věcech se díky němu rozšiřuje. Sama o sobě však není rozšiřována, ani zmenšována, tak jako povědomí je označeno za vzrůstající, pokud je něco známo mnoha lidem, avšak ve skutečnosti samo o sobě nenarůstá. Toto se nezjišťuje, ale může to být užitečné a potřebné.

Sed ius est ut id obtineat. To znamená, aby ho žádným způsobem nezískal, ale proti tomu je Inst. Iust. 2.1.48.³⁸⁰ Vysvětluje se to tvrdostí práva, podle Azona slušností, což se

---

376 Dig. 45.1.1.2 (Ulpianus lib. 20 ad Sab.): *Si quis ita interroget „Dabis?“ responderit „Quid ni?“ , et is utique in ea causa est, ut obligetur. Contra si sine verbis admissit. Non tantum autem civiliter, sed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuat. Et ideo recte dictum est non obligari pro eo nec fideiussorem quidem.* (Pokud se někdo ptá „Dáváš?“ a odpovídá „Co by ne?“, a ten je v té věci jistý, tak je zavázán. Naopak pokud beze slova přitakal. Ne tedy plně dle občanského práva, ale přirozeně je zavázán. Též je vhodné řečeno, že není vázán tomu ani ručitel.

377 Dig. 44.7.44.1 (Paulus lib. 74 ad ed. praet.): *...Placet autem ad tempus obligationem constitui non posse non magis quam legatum. Nam quod alicui deberi coepit, certis modis desinit deberi. Plane post tempus stipulator vel pacti conventi vel doli mali exceptione summoveri poterit. Sic et in tradendo si quis dixerit se solum sine superficie tradere, nihil proficit, quo minus et superficies transeat, quae natura solo cohaeret.* (...Je též jasné, že není možné, aby byl závazek uzavřen do nějaké doby, stejně jako odkaz. Takže stejným způsobem, jako byl uzavřen, musí zanikat. Po uplynutí doby může být zajisté stipulací nebo dohodou nebo námitkou zlého úmyslu zrušen. Tak při změnách vlastnictví, pokud někdo řekl, že prodává pozemek bez jeho povrchu, nemá žádný vliv, že převádí bez povrchu, který z přirozenosti náleží k pozemku.)

378 Dig. 30.55 (Pomponius lib. 9 ad Sab.): *Nemo potest in testamento suo cavere, ne leges in suo testamento locum habeant, quia nec tempore aut loco aut condicione finiri obligatio heredis legatorum nomine potest.* (Nikdo nemůže ve své závěti určit, aby se zákony v závěti neuplatňovali, protože závazek dědice odkazovníkům nemůže být skončen uplynutím doby, místem či podmínkou.)

379 Dig. 44.7.44.1 (Paulus lib. 74 ad ed. praet.): viz pozn. pod čarou č. 124.

380 Inst. Iust. 2.1.48: *Alia sane causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit. neque enim inundatio speciem fundi commutat et ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere cuius et fuit.* (Je však jiný případ, pokud něčí pozemek byl plně zaplaven, aniž by záplava druh pozemku změnila, a z toho, když ustoupila voda, volně je ten pozemek tím způsobem toho, koho byl.)

dobře shoduje s vysvětlením, které uvádím níže. V glosse jsou dána jiná řešení, která jsou také ve svém případě dobrá.

S ohledem právě na její tvrzení odlišujeme situaci, když se řeka kvapně navrátila zpět a obnovilo se vlastnictví prvního vlastníka, jak o tom za chvíli níže pohovořím a jak o tom pojednává třetí řešení glosy. Je správné, aby se na takovou situaci hledělo spíše jako na povodeň než na vzniklé řečiště. Pokud se řeka nevrátila kvapně zpět, anebo se zachovala podoba prvního pozemku, je obnoveno vlastnictví prvního vlastníka, jak uvádí druhá glossa. Je správné, že si zachová podobu, když nepřestává být původním pozemkem. Pokud se podoba neukazuje, anebo se situace posoudí podle přísně, není obnoveno vlastnictví prvního vlastníka, jak je uvedeno v předchozích odstavcích a v Inst. Iust. 2.1.48,³⁸¹ anebo podle slušnosti. Vlastnictví prvního vlastníka se dle Azona³⁸² a mého názoru obnoví tehdy, když řeka nevytvoří za deset let mezi přítomnými a dvacet mezi nepřítomnými žádné řečiště. V té době totiž vydrží vlastnictví kdokoli, takže i řeka má tento nárok dle práva národů na základě Dig. 49.15.12.7 (Tryphoninus lib. 4 disput.).³⁸³ Totéž, co se říká o celém pozemku, platí stejně o jeho části. Shodně platí, ať se obnoví pozemek či jeho část, že se na ně nahlíží týmž způsobem slušnosti ohledně toho, že někdo má právo nabýt opuštěného řečiště nebo či že přírůstek z náplavy. Tohle je spravedlivější význam oné litery, pokud je dobře vykládána.

Aliud sane. Třetí část fragmentu pojednává o záplavě pozemku.

Speciem. To znamená podobu nebo druh, kterým je vzhled či vlastní druh pozemku. Záplava nezpůsobí změnu pozemku v jiný druh.

Non mutat. Spíše tak to, co činí záplava, je pokrytí čili zakrytí na čas jako v Dig.

---

381 Inst. Iust. 2.1.48: viz pozn. pod čarou č. 127.

382 AZO. Summa Institutionum. 2. liber. str. 1065: *Sed ubi flumen mihi abstulit meum praedium per alvei constitutionem, deinde redit ad antiquum alveum, de iure stricto in praedio quondam meo nihil possum vindicare, cedit enim his, qui prope ripam habent praedia, de aequitate tamen vix hoc obtinet id est nullo modo obtinet...* (...Ale kde řeka zabrala můj pozemek vytvořením řečiště, poté, co se navrátila do původního, dle přísného práva si pozemek, který byl dříve můj, není možné uzmut, takže postupuje těm, kteří mají při břehu pozemky, dle spravedlnosti však je těžké toto nezískat, to znamená nenabýt žádným způsobem...).

383 Dig. 49.15.12.7 (Tryphoninus lib. 4 disput.): *Si quis servum captum ab hostibus redemerit, protinus est redimentis, quamvis scientis alienum fuisse. Sed oblato ei pretio quod dedit postliminio redisse aut receptus esse servus credetur.* (Pokud někdo vykoupí otroka padlého do zajetí, je jeho vlastnictvím, přestože věděl, že byl jiného, ale pokud mu je nabídnuta ta cena, kterou zaplatil, otrok je považován za vykoupeného nebo navraceného z postliminia.).

41.1.303. (Pomponius lib. 34 ad Sab.)³⁸⁴ a Dig. 43.12.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.).³⁸⁵

Ale proti tomu je Dig. 41.2.3.17 (Paulus lib. 54 ad ed.).³⁸⁶ Pouhou záplavou se vlastnictví pozemku nezmění, i když se díky ní ztrácí držba, protože v onen okamžik není možné jej držet. Je známé z držby pozemků, které se nachází u řeky, že nikdy nelze završit jejich vydržení kvůli takovému přerušení.

Též proti je Dig. 7.4.23 (Pomponius lib. 26 ad Quin. Muc.).³⁸⁷ Pouze konstatuje, že dokud na pozemku leží voda, vlastnictví je ztraceno. Nicméně opadne-li voda, je obnoveno, jak je tam uvedeno. Říká se tam, že pozemek se nemění, když je uvolněn, tedy nehledí se ke změnám způsobených vodou, která opadla. V zákonech se nachází popravdě dvě opačné situace: Zaprvé, když řeka vytvoří řečiště v souladu s výše uvedeným, zadruhé, když řeka řečiště nevytvoří, ale ještě se nevrátila, tedy dokud opravdu plynula přes pozemek, jak poznamenává glossa.³⁸⁸ Též Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.)³⁸⁹ toto řeší stejným

384 Dig. 41.1.303 (Pomponius lib. 34 ad Sab.): *Alluvio agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit. Itaque si ager, qui inter viam publicam et flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset, sive paulatim occupatus est sive non paulatim, sed eodem impetu recessu fluminis restitutus, ad pristinum dominum pertinet. Flumina enim censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant et ex publico in privatum. Itaque sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus esset, fuisset publicus, ita nunc privatus eius esse debet, cuius antea fuit.* (Náplava pozemku se vrátí tomu, komu ho celý odnesl říční příval. Též pokud byl pozemek, který se nacházel mezi veřejnou cestou a pozemkem, obsazen říční záplavou, ať byl obsazen pozvolna nebo ne, bude náležet po ustoupení říčního přívalu původnímu vlastníku. Řeky však působí obdobně jako censoři, jak přidávají ze soukromého k veřejnému a z veřejného k soukromému. Tak jako ten pozemek, když je vytvořeno říční koryto, bude veřejným, tak nyní musí být soukromý toho, či byl předtím.)

385 Dig. 43.12.1.8 (Ulpianus lib. 68 ad ed.): *Si fossa manu facta sit, per quam fluit publicum flumen, nihilo minus publica fit. Et ideo si quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur.* (Pokud je uměle vytvořena strouha, kterou protéká veřejný vodní tok, nebude o nic méně veřejným. A tak, pokud na něm něco bude vytvořené, je to považováno za vytvořené ve veřejném vodním toku.)

386 Dig. 41.2.3.17 (Paulus lib. 54 ad ed.): *Labeo et Nerva filius responderunt desinere me possidere eum locum, quem flumen aut mare occupaverit.* (Labeo a syn Nerva odpověděli, že ztrácím držbu toho místa, které zabrala řeka nebo moře.)

387 Dig. 7.4.23 (Pomponius lib. 26 ad Quin. Muc.): *Si ager, cuius usus fructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur usus fructus, cum etiam ipsa proprietas eo casu amittatur. Ac ne piscando quidem retinere poterimus usum fructum. Sed quemadmodum, si eodem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietas, ita et usum fructum restituendum dicendum est.* (Pokud byl pozemek, jehož poživací právo nám náleželo, zaplaven řekou nebo mořem, je poživací právo ztraceno, protože jeho vlastnictví je v tom případě ztraceno, pakliže nemůžeme mít poživací právo rybaření. Ale v případě, že voda rychle odešla, jak přišla, je navráceno vlastnictví, a tak se říká, že poživací právo je obnoveno.)

388 Glossa *Speciem* k Dig. 41.1.7.6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): *...Item in usufru. videtur contra, scilicet quod amittatur. Ut j.eo.l. si ager. & l. cum usufruct. in princ. Sed per hoc non est contra, sed dic amittur. Scilicet quantum ad commodum fruendi. & post restituitur quatenus de facto interim periit.* (...Též ohledně poživacího práva se nahlíží obráceně, tedy že je ztraceno, jako dle zákona „si ager“ a „cum usufructum“ na začátku. Takto naopak není, ale říká se, že je ztracen, tzn. co do uchování požívání a později je obnoven, pokud skutečně odešla.)

389 Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.): *Cum usum fructum horti haberem, flumen hortum occupavit, deinde ab eo recessit. Ius quoque usus fructus restitutum esse Labeoni videtur, quia id solum perpetuo eiusdem iuris mansisset. Ita id verum puto, si flumen inundatione hortum occupavit. Nam si alveo mutato inde manare coeperit, amitti usum fructum existimo, cum is locus alvei publicus esse coeperit, neque in pristinum statum restitui posse.* (Když jsem měl poživací právo k zahradě, obsadila ji řeka a následně z ní ustoupila. Labeo míní, že poživací právo k ní bude obnoveno, protože ten pozemek zůstal stále téhož práva. Tak to popravdě předpokládám, pokud řeka obsadila řeku záplavou. Tak pokud změnou řečiště začne tudy téci trvale, myslím, že poživací právo je ztraceno, když to místo začalo být veřejné skrze řečiště,

způsobem, jak říká glossa k tomuto zákonu.³⁹⁰

Bohu díky.

Končí třetí traktát o řečišti a jiném dalším pana Bartola.

---

protože nemůže být navraceno v předchozí stav.).

390 Glossa *Cum usumfructum* k Dig. 7.4.24pr. (Iavolenus lib. 3 ex post. Lab.): *Restitutum. quatenus de facto recessit. Vere autem non fuit amissus, ut puto, hoc primo casu.* (Je navraceno, pokud se skutečně navrátila. Vskutku též nebude ztraceno, jako se míní v tomto prvním případě.).

Traktát *De alveo* Bartola de Saxoferrato

Abstrakt

Tato práce se věnuje traktátu *De alveo*, který je dílem předního představitele středověké, italské školy komentátorů Bartola de Saxoferrato. Jeho text, který je jednou součástí jeho souhrnného pojednání o právních otázkách souvisejících se změnami říčního koryta, se zabývá opuštěným řečištěm. Obsah této práce tvoří analýza traktátu v kontextu právních pramenů své doby, kterými je podkládán, jako jsou Digesta, Codex, justiniánské Instituce, Novellae, Clementinae, Glossa ordina a dílo Azona, popřípadě v kontextu dalších děl jak Bartola de Saxoferrato, tak i dalších představitelů komentátorské školy, jako Baldus de Ubaldis, Iason de Mayno či Alessandro Tartagni. Přestože se dílo nazývá traktát, tvoří ho komentář k Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.), který se věnuje jeho jednotlivým slovům či slovním spojením, čímž se často odchyluje od původního obsahu fragmentu z Digest. Zvláště v souvislosti, se slovem „*incipit*“ a „*amissa propria forma*“ se věnuje jiným, nesouvisejícím otázkám s přesahem do kategorií, které vychází z antické filosofie přejímanou středověkou filosofií.

Klíčová slova: komentátoři, Bartolus de Saxoferrato, opuštěné řečiště.

Tractatus *De alveo* of Bartolus de Saxoferrato

Abstract

This paper is dealing with tractatus *De alveo* of the main representative of the medieval Italian school of commentators, Bartolus de Saxoferrato. His text, is part of the works dealing with legal questions connected with changes of a river bed called Tyberiadis, is about abandoned riverbed. Content of this work is comprised of an analysis of the tractatus in the context of legal sources mentioned in it, such as Digests, Code, Institutions of Iustinian, Novellae, Clamentinae, Glossa ordinaria and work of Azo, and work of other commentators like Baldus de Ubaldis, Iason de Mayno or Alessandro Tartagni. Even though, the name of Bartolus's work is tractatus, it is comprised of a commentary of Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.), where the author is dealing with its words or their connections. Especially, words „*incipit*” and „*amissa propria forma*“ led him to considerations very distant to the main topic of the tractatus, which has a philosophical connotations, that are consequent upon adoption of the antic philosophy by the medieval one.

Key words: commentators, Bartolus de Saxoferrato, abandoned riverbed.